

UPYTĖS PRIEŠISTORINIO KAPINYNŲ (NAUJAMIESČIO VLS., PANEVĖŽIO APS.) TYRINĖJIMŲ DUOMENYS

PRANAS KULIKAUSKAS

Redaktoriaus priedaštas

1942 m. parašytas ir apgintas diplominis darbas publikuojamas be didesnių pataisymų bei papildymų. Originalus mašinraštis (130 puslapių ir 1 lentelė) yra P. Kulikausko asmeniniame archyve. Įterptos tik originalios iliustracijos: kapų fotonuotraukos in situ bei bendras tyrinėjimų planas, kuris buvo atliktas tyrinėjimų metu. Nesant galimybių didelį planą publikuoti (originalas saugomas VDKM), jis specialiai parengtas šiam leidiniui. Skaitytojų orientacijai parengta vienintelė šiuolaikinė iliustracija – bendras kapinyno situacijos planas. Pagal tomo reikalavimus suvienodintos ir sutikslintos literatūros nuorodos, kitokio pobūdžio nuorodos įterptos į tekstą (originalė visa tai buvo kiekvieno puslapio apačioje). Suvienodinti ir gana dažnai tekste pasitaikantys trumpiniai, kai kurie skirtingai rašyti terminai, išskleisti sutrumpinti žodžiai, pataisytos kalbos ir korektūros klaidos. Pagal „Lietuvos archeologijos“ reikalavimus taip pat pateikiamos reziumės, kurių diplominiame darbe nebuvo. Jas parengė tomo sudarytojas. Kiek pakeistas ir pats darbo pavadinimas, neskelbiamas diplominiam darbui buvęs būtinas turinys. Visa tai darant siekta nepakenkti darbo autentiškumui.

I. IŽANGA

Iki šiol sistemingai tyrinėtų kapinynų Lietuvoje buvo labai maža. Dar mažiau buvo pateikta studijų ar šiaip pavienių darbų iš Lietuvos archeologijos. Tik per paskutinius kelerius metus buvo atidengtas ne vienas priešistorinių laikų kapinynas. Šių kapinynų medžiaga dar nėra moksliskai išstudijuota ir paskelbta. Tarp tyrinėtų kapinynų yra ir Upytės, Naujamiesčio vls., Panevėžio aps., priešistorinis kapinynas.

Kadangi Upytės kapinynas priklauso senojo geležies amžiaus pabaigai ir vidurinio geležies amžiaus pradžiai, tai aiškesniam darbo tikslui ir uždaviniui čia bent trumpai pateiksiu minėtų laikotarpių bendrą charakteristiką.

SENASIS GELEŽIES AMŽIUS

Palyginus senąjį geležies amžių su ankstyvesniaisiais priešistoriniais laikais, reikia pažymėti, kad senajame ge-

ležies amžiuje pastebimas didelis kultūrinio lygio pakilimas ir atskirų kultūrinių grupių aiškesnis išsiskyrimas. Iš ankstyvojo geležies amžiaus turime labai nedaug radinių, o senajame geležies amžiuje susiduriame su labai gausia medžiaga. Tik senasis geležies amžius nėra kuris nors staigus medžiaginės kultūros pasireiškimas, bet logiška ankstyvesniųjų šimtmečių kultūros raidos tąsa bei jos tolesnis kūrimas.

Senajame geležies amžiuje pagerėjo sąlygos medžiaginei ir dvasinei kultūrai labiau pasireikšti ir plėtotis. Nuomonė, kad Rytų Pabaltijyje senojo geležies amžiaus kultūra pražydo staiga, yra nepagrįsta ir neteisinga. Senojo geležies amžiaus ūkio struktūra, laidojimo papročiai, radinių formos ir kt. aiškiai kalba už tai, kad jie yra organiškai susiję su ankstyvesniaisiais priešistoriniais laikais. Tų laikų patirtyje bei tradicijose ir turime ieškoti užuomazgos nepaprastai gražiai ir turtingai senojo geležies amžiaus kultūrai Lietuvoje ir visame Rytų Pabaltijyje.

Šiam teiginiui paremti turime gana daug susikaupusios medžiagos iš tyrinėtų kapinynų bei atsitiktinių radinių. Tik susidaryti visam ano meto kultūros laikotarpio vaizdui to dar yra per maža.

Iš dabar turimų duomenų yra žinoma, kad senojo geležies amžiaus Lietuvos gyventojai vertėsi žemės ūkiu,

gyvulininkyste, medžiokle, žvejyba ir varė prekybą net su tolimaisiais kraštais.

To meto tikėjimas pomirtiniu gyvenimu nebuvo vienodas. Tai matome iš skirtingos to laiko laidosenos. Mirusiesiems į kapą dėjo tai, ką jie čia begyvendami vartojo: ginklus, papuošalus, darbo įrankius ir kt.

Iš tyrinėjimų rezultatų matome, kad senajame geležies amžiuje Lietuvoje išsiskiria dvi pagrindinės kultūrinės grupės: plokštinių kapų ir pilkapių. Plokštiniuose kapuose mirusieji būdavo laidojami nevienodo gilumo duobėse, dažnai skobtiniuose ar lentiniuose mediniuose karstuose. Plokštiniai kapai yra paplitę visoje vakarinėje Lietuvoje, taip pat Kauno ir Kėdainių apskrityse (Puzinas, 1938, žem. IV).

Ši laidosena yra paplitusi visame Klaipėdos krašte ir pietų vakarinėje Kuršo dalyje. Degintinių kapų Lietuvoje šiame laikotarpyje neaptikta, tuo tarpu Rytų Prūsijoje, ypač sembų–natangų srityse bei mozūruose, mirusiųjų deginimas pirmojoje senojo geležies amžiaus pusėje ypač būdingas. Griautiniai kapai minėtose srityse pasirodo tik III–IV amžiuje (Engel, 1933, žem. III). Greičiausiai šis paprotys į sembų–natangų sritį atkeliavo iš žemutinio Pavyslio ir pasiekė Klaipėdos kraštą bei Lietuvą.

Griežtos plokštinių kapų ir pilkapių kultūrų ribos Lietuvoje, dėl duomenų stokos, tuo tarpu nustatyti negalima. Dažnai viena ar kita laidosena yra įsiskverbusi į tą ar kitą sritį, kartais net drauge aptinkama, bet jų medžiaginė kultūra vis dėlto yra skirtinga.

Plokštiniuose kapuose mirusieji tebelaidojami visą senąjį, vidurinį ir naująjį geležies amžių. Šis paprotys tebe tęsiamas ir dabar. Degintiniai kapai Lietuvoje pasirodo viduriniame geležies amžiuje ir ypač yra paplitę rytinėje Lietuvos dalyje. Vėliau šis laidojimo paprotys įsivyrąja ir kitose srityse. Degintinių kapų Lietuvoje aptinkama dar net XV amžiuje.

Paskutiniuoju metu plokštiniai senojo geležies amžiaus kapinynai buvo tyrinėti šie: Seredžius, Kauno aps.; Sargėnai, Lapių vls., Kauno aps.; Veršvai, Raudondvario vls., Kauno aps.; Upytė, Naujamiesčio vls., Panevėžio aps.; Kurmaičiai, Kretingos vls. ir aps.; Senkai, Kretingos vls. ir aps.; Reketė, Salantų vls., Kretingos aps.; Rūdaičiai, Kretingos vls. ir aps.; Gibaičiai, Meškaičių vls., Šiaulių aps., ir kitur.

Pilkapiai senajame geležies amžiuje yra paplitę vidurinėje, siaurinėje ir rytinėje Lietuvos dalyje (Puzinas, 1938, žem. IV). Šiuo metu pilkapiai supilami gana aukšti, kelių metrų diametro ir apdedami akmenų vainikais. Pilkapiuose aptinkama nuo vieno iki kelių kapų.

Pilkapiai turi labai seną tradiciją. Mirusieji juose buvo laidojami jau žalvario amžiuje. Lietuvoje šis paprotys yra žinomas ir vėlesniais priešistoriniais laikais. Keičiasi tik jų dydis, akmenų vainikų dėjimo būdas, pati laidosena ir kapų inventorius. Pilkapiuose aptinkama degintinių ir griautininių kapų.

Senojo geležies amžiaus tyrinėtų pilkapių iki šiol turime iš šių vietų: Vizdergiai, Kuršėnų vls., Šiaulių aps. (Dowgird, 1886); Pakalniškiai, Naujamiesčio vls., Panevėžio aps. (Majewski, 1900); Paveikiai, Padubysio vls., Šiaulių aps.; Linkaičiai, Joniškio vls., Šiaulių aps. (Tarvydas, 1933); Sandrausiškiai, Šiluvos vls., Raseinių aps. ir kiti, kurių neskelbta medžiaga saugoma VDKM.

Antrojoje senojo geležies amžiaus pusėje plokštiniuose kapuose ir pilkapiuose aptinkama šių radinių formų ir tipų: antkaklių kūginiais, šaukštiniais, dėželiniais ir kilpeliniais galais; akinių, profiliuotų, lentine kojele, laiptelinių, žieduotųjų, įvairių romėniškų bei pasaginių emaliuotų ir kt. segių. Be to, aptinkama įvairių emaliuotų ir stiklinių karolių, kaklo ir krūtinės papuošalų, kabučių, įvijų ir kitų dirbinių, pvz.: plokštelinių ir įvijinių antsmilkinių, auskarų, buoželių, lazdelinių, skydelinių, statinaitės formos ir rozetinė bei rateline galvute smeigtukų. Apyrankių aptinkama masyvių apvalaus pjūvio. Ypač charakteringos antrajai geležies amžiaus pusei yra juostinės apyrankės siaurėjančiais, apvaliais, platėjančiais, išmaugtais ir kt. galais. Aptinkama ir įvijinių apyrankių, įvijinių ir juostinių žiedų, įvairių diržo sagčių, įmovinių ir siaurrašmenių kirvių, tiesių ir išlenktų peilių, pjautuvų, ietigalių, akmeninių skiltuvų, verpstelių, žalvarinių adatų, geležinių ylių ir t.t. Reikia pasakyti, kad šiuo metu Lietuvoje, išskyrus vakarinę dalį, aptinkama labai maža keramikos.

Dauguma senojo geležies amžiaus dirbinių yra vietinio darbo. Iš radinių daugumos reikia spėti, kad krašte turėjo būti gana daug prityrusių amatininkų. Jie gana paprastais įrankiais ir primityviomis techninėmis priemonėmis pagamindavo labai skoningų ir meniškų papuošalų bei kitų dirbinių.

Be vietinio darbo radinių, aptinkama ir importuotų. Šie įvežtiniai dirbiniai aiškiai kalba apie buvusius prekybinius santykius su tolimaisiais kraštais. Jų būta su Rytų Prūsais, buvusiomis Romos imperijos provincijomis, ypač su Pannonija, pietinės Rusijos kraštais bei Reino provincijomis.

Lietuvoje aptinkamiems dirbiniams daugiausia paralelių turime Rytų Prūsijoje ir Latvijoje. Šių sričių medžiaga, nepaisant kai kurių lokalinių skirtingumų, yra perdėm gimininga su Lietuvoje aptinkama medžiaga. Plačiau apie prekybinius santykius, radinių kilmę ir kitus klausimus paliesime analizuodami Upytės kapinyne aptiktą medžiagą.

Nepaisant kai kurių svetimųjų įtakų, senojo geležies amžiaus antrojoje pusėje Lietuvoje pražysta labai graži ir turtinga savarankiška kultūra. Tuo metu kultūros lygis buvo pasiekęs bene aukščiausį žydėjimo pakopą visais priešistoriniais laikais. III–IV a. pradeda kaskart labiau išsiskirti atskiros kultūrinės grupės, kurios istoriniais laikais yra žinomos lietuvių, latvių ir prūsų vardais.

Lietuviai su latviais ir prūsais šiuo metu jau yra atskilę nuo bendro baltų kamieno. Iš dabar turimos proisto-

rinės medžiagos išskiriame tik lietuviams būdingus dirbinius, kurių kitų baltų tautų gyventose srityse niekur nepatinkama. Lietuviški dirbiniai visų proistorikų yra laikomi tokie: šaukštinės antkaklės, plokšteliniai antsmilkiniai, dalis segių, kabučių, antkrūtininių papuošalų su keturkampeėmis plokštelėmis pakabėlių galuose ir kiti dirbiniai.

Turtingesnė medžiaginė kultūra Lietuvoje yra pasireiškusios jos vakarinėje, vidurinėje, šiaurinėje dalyje ir Nemuno bei Neries santakos rajone. Žymiai menkesnis medžiaginės kultūros lygis yra buvęs rytinės ir pietinės Lietuvos srityse. Tai parėjo nuo nevienodų geografinių ir ekonominių sąlygų.

Atskirų kultūrinių grupių išskyrimas reikalauja labai kruopščių studijų ir turimos medžiagos analizės. Dabar turimų duomenų dar nepakanka, kad būtų galima vienas ar kitas aiškesnes išvadas padaryti. Šį klausimą, be abejo, reikia atidėti. Kada susikaups daugiau proistorinės medžiagos iš rūpimų laikotarpių, tada bus galima padaryti tikresnių ir nuodugnesnių išvadų, pateikti tuo ar kitu klausimu platesnių studijų.

VIDURINIS GELEŽIES AMŽIUS

Laikotarpis nuo 400 iki 800 m. yra vadinamas viduriniu geležies amžiumi arba tautų kraustymosi laikotarpiu. Pirmuose vidurinio geležies amžiaus dviejuose šimtmečiuose yra tęsiamos senojo geležies amžiaus tradicijos. Iš iki šiol turimų duomenų yra prieita išvados, kad tautų kraustymasis, palietęs didelius vakarinės, vidurinės ir pietinės Europos plotus, neišjudino Rytų Pabaltijo tautų. Čia mes nematome jokio kultūros raidos nutrūkimo, pastebimas tik jos sumenkėjimas, ir tik pirmojoje vidurinio geležies amžiaus pusėje.

Laidosena nesiskiria nuo praėjusių paskutinių kelių šimtmečių. Mirusieji yra laidojami plokštelinuose griautiniuose kapuose ir pilkapiuose. Antrojoje viduriniojo geležies amžiaus pusėje mirusieji pradeda deginti.

Viduriniame geležies amžiuje kaskart labiau išryškėja atskiros kultūrinės grupės. Pagal laidoseną šiame laikotarpyje išskiriamos trys pagrindinės grupės: plokštinių kapų, pilkapių ir degintinių kapų.

Plokštiniai kapai yra paplitę visoje vakarinėje Lietuvoje iki Kauno, Panevėžio ir Biržų aps. Paskutiniu metu tyrinėti plokštiniai griautiniai kapinynai šiose vietose: Upytėje, Naujamiesčio vls., Panevėžio aps.; Veršvuose, Raudondvario vls., Kauno aps.; dešiniajame Nemuno krante prie Kauno; Eiguliuose, Pažaislio vls., Kauno aps.; kairiajame Nemuno krante; Uogučiuose, Platelių vls., Kretingos aps.; Senkuose, Kretingos vls. ir aps.; Rudaičiuose, Kretingos vls. ir aps.; Lazdininkuose, Darbėnų

vls., Kretingos aps.; Ankštakiuose, Kretingos vls. ir aps.; Kiauleikiuose, Kretingos vls. ir aps. ir kitur.

Šiuose tyrinėtuose kapinyuose pastebimas kultūrinės raidos tolydumas. Dažnai tame pačiame kapinyne susiduriama ir su ankstyvesnių, ir vėlyvesnių laikotarpių palaidojimais.

Tyrinėtų pilkapių turime labai nedaug. Paminėtini tik Sandrausiškių, Šiluvos vls., Raseinių aps.; Padvarių, Kretingos vls. ir aps.; ir Skineikių, Dusetų vls., Zarasų aps. tyrinėti pilkapiai.

Degintinių viduriniame geležies amžiaus kapų yra aptikta Eiguliuose, Pažaislio vls., Kauno aps. ir Vilniaus krašto rytinėje bei rytų pietinėje dalyje. Čia mirusieji dažniausiai deginami ir laidojami pilkapiuose. Šie kapai nepasižymi turtingu inventoriu, tuo tarpu vakarinės Lietuvos ir kitų sričių kapinyuose ypač gausu radinių.

Vidurinio geležies amžiaus pirmosios pusės radinių formos beveik nesiskiria nuo senojo geležies amžiaus galo radinių formų. Čia aiškiai susekame, kaip atsirado viena ar kita forma, kaip ilgai ir kuriose srityse ji buvo prigijusi. V–VI a. yra būdingos šios radinių formos: antkaklės aukštais kūginiais galais ir platėjančiu paplokščiu lanku prie galų, dėželinės antkaklės, kilpelinės antkaklės vyniotu lankeliu arba viela apvyniotais galais, antkaklės, kurių vienas galas baigiasi nedidele kilpele, kitas kabliuku, dalis šaukštinių antkaklių, antkaklės išplota užsegama dalimi ir kt.

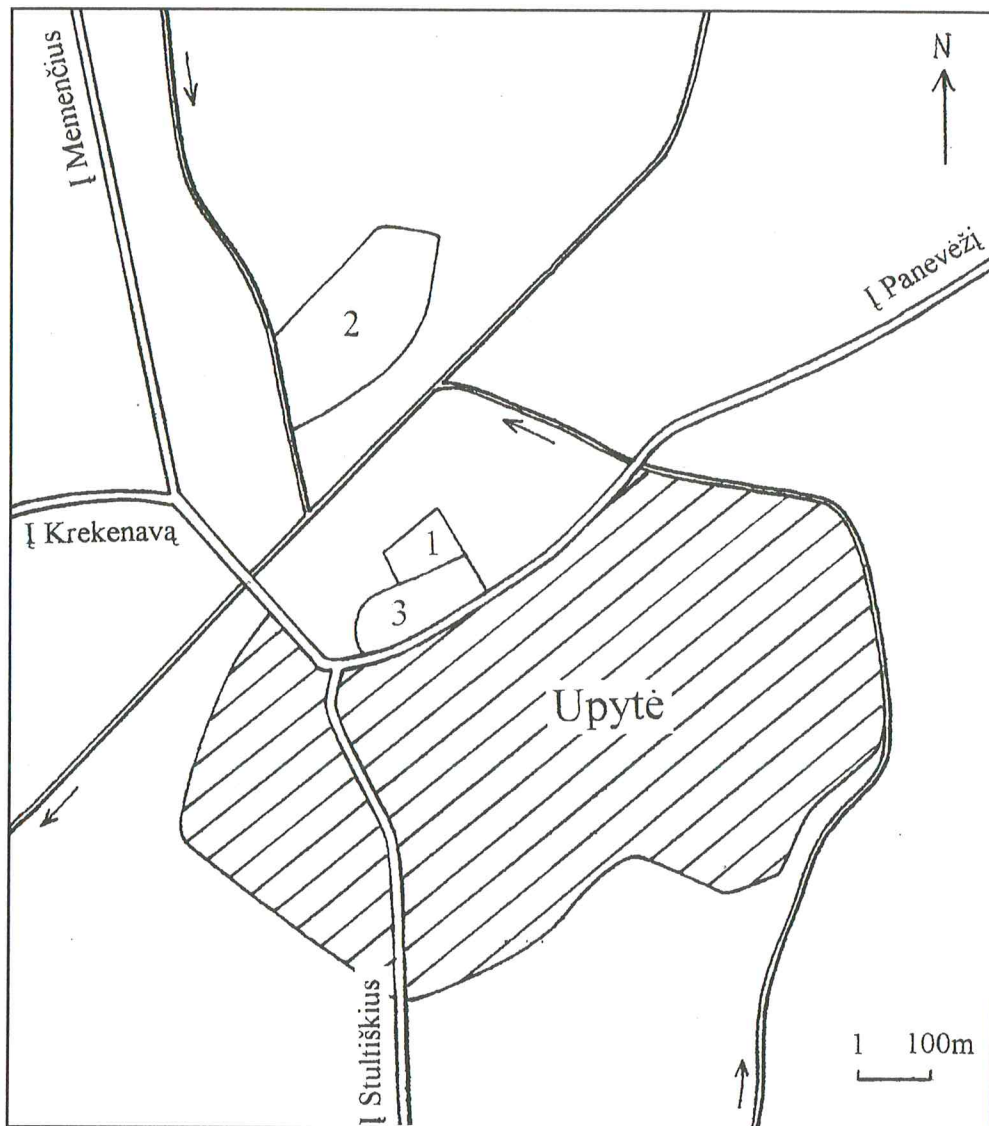
Segės V–VI a. aptinkamos šios: lankinės masyvesnės segės lenktine kojele, ilgos lieknos lankinės segės lenktine kojele ir puoštos negausiais žiedeliais, žieduotinės lankinės segės, puoštos 8 žiedeliais su įdėtomis spaustinėmis sidabro ar auksu plokštelėmis tarp jų, geležinės lankinės segės, segės lietine užkaba, segės trikampėje, žvaigždine ar kryžmine kojele ir kt.

Be antkaklių ir segių, aptinkama tam pačiam laikotarpiui būdingų antkrūtininių grandinių ir įvairių smeigtukų, pvz.: ratelinių, lazdelinių, žiedinių, trikampiųjų, buoželinių nuokamiene galvute ir kt.

Šio laikotarpio apyrankių forma nėra įvairi ir nepasižymi puošnumu, kaip senajame geležies amžiuje. Viduriniame geležies amžiuje susiduriame su keturiais apyrankių tipais: juostinėmis, paveldėtomis iš antrosios senojo geležies amžiaus pusės, storagalėmis, storėjančiais galais ir rankogalinėmis apyrankėmis. Ypač plačiai buvo vartojamos storagalės apyrankės VI amžiuje.

Be šių papuošalų, aptinkama įvyninių žiedų, gintarinių, emalinių ir stiklo karolių, įmovinių bei siauraašmeninių kirvių, ietigalių, keramikos, peilių, galąstuvų, dalgių, pjautuvų, verpstelių ir kitų dirbinių.

Vidurinio geležies amžiaus pirmosios pusės dirbiniai yra daugiausiai vietinio darbo. V–VI a. Lietuvoje ir visame Rytų Pabaltije pastebimas kultūros lygio sumenkėjimas. Žlugus Romos imperijai, žuvo ir buvusi gana gyva prekyba su šiais kraštais. Tik VII–VIII a. vėl pastebimas

1 p a v. Upytės kapinyno situacijos planas: 1– kapinynas (naujosios kapinės), 2 – piliakalnis (Čičinsko kalnas). 3 – senosios kapinės. Piešė I. Keršulytė

kultūrinio lygio pakilimas. Dabar atsiveria nauji, dar mažai išbandyti santykiai su Skandinavija ir pietine Rusija. Be to, dar pagyvėjo prekybiniai santykiai tarp Prūsų ir pietryčių Pabaltijo.

Buvę didoki senojo geležies amžiaus pilkapiai sumenkėja. Jie suplokštėja ir dažnai net neapdedami akmenimis. Šiuo metu labiau pradedama laidoti plokštiniuose kapuose. Įdomu konstatuoti savotišką kultūrinių grupių tolydumą. Jos vidurinio geležies amžiuje aptinkamos savo anksčiau gyventame plote. Tai ir bus patys pagrindiniai čia rūpimi šio laikotarpio bruožai.

Baigdami trumpą senojo geležies amžiaus galo ir viduriniojo geležies amžiaus pirmosios pusės apžvalgą, turi-

me suglaustai pasakyti, kad senojo geležies amžiaus antrojoje pusėje Lietuvoje klestėjo nepaprastai graži ir savarankiška kultūra. Kultūros sumenkėjimas dėl prasidėjusio tautų kraustymosi pastebimas pas mus ir visame Rytų Pabaltijyje. Šis sumenkėjimas yra aiškintinas prekybos kelių nutrūkimu. Šio laikotarpio Europos suirutės tiesiogiai Rytų Pabaltijo nepalietė. Šių kraštų gyventojai liko ir toliau gyventi savo sodybose. Mirusius laidoja neretai anksčiau buvusiuose pilkapiuose ir kapinynuose. Tarp senojo ir vidurinio geležies amžiaus nesusekame jokio staigaus pasikeitimo. Senosios tradicijos tebetęsimos toliau. Tokį pereinamąjį laikotarpį iš senojo į vidurinį geležies amžių rodo ir Upytės (Naujamesčio vls.,

Panevėžio aps.) priešistorinio kapinyno turimoji medžiaga. Šis kapinynas yra svarbus dar ir tuo, kad jame rasta grynai lietuviška medžiaga, kuri leidžia pažinti anų laikų žmonių medžiaginę bei dvasinę kultūrą. Čia kaip tik ir bus duotas šio kapinyno medžiagos nagrinėjimas.

UPYTĖS KAPINYNŲ APRAŠYMAS

Priešistorinis Upytės kapinynas yra kairėje vieškelio Upytė–Panevėžys pusėje. Iš šiaurės vakarų pusės kapinyną juosia Vešetos pelkės. Už Vešetos pelkių, nuo kapinyno į šiaurę, yra garsusis Čičinsko kalnas. Iš šiaurės rytų pusės yra dirbama žemė. Į pietų rytus prie kapinyno šliejasi senosios Upytės kapinės. Į pietus ir pietų vakarus yra klebonijos sodyba (pav. 1).

Upytės priešistorinis kapinynas buvo aptiktas praplėtus senąsias Upytės kapines į vakarus. Naujųjų kapinių plotas aptvertas 76 m ilgio, 65 m pločio ir apie 1,60 m aukščio akmenine tvora. Vieta čia kiek pakili ir šiaurės vakarų pusėje nuolaidžiai susijungia su Vešetos pelkėmis. Pradžioje, prieš užimant šį plotą naujoms kapinėms, žemė buvo dirbama. Nuo kapinių į rytus esamas žemės plotas ir dabar ariamas. Kapinyno tyrinėjimo metu ten buvo užsėti rugiai. Tyrinėti buvo pasirinktas naujųjų kapinių plotas.

Upytės kapinynas buvo aptiktas tik 1935 m. Iki to laiko ši vieta, kaip priešistorinė, nebuvo žinoma. Tik minėtais metais kasant duobę mirusiai Aleniūnienei laidoti, apie 0,5 m gylyje aptikti žmogaus griaučiai ir gana daug radinių. Kape buvo rasta: žalvarinės šaukštinė antkaklė, dvi lankinės segės lenktine kojele, sujungtos grandinėlėmis. Kaklo ir krūtinės papuošalas sudarytas iš kabučių su skardelėmis, kabučiai atskirti įvijomis, ir šešios žalvarinės juostinės apyrankės (VDKM, inv. Nr. 984). Vietos klebonas Ignatavičius šiuos radinius surinko ir pasiuntė Panevėžio muziejui. Vėliau, 1937 m. jie buvo perduoti Vytauto Didžiojo Kultūros Muziejui Kaune (toliau – VDKM). Be to, laidojant mirusiuosius netoli vakarinės senųjų kapinių sienos buvo aptikti dar keli priešistoriniai kapai, bet radinių juose nebuvo aptikta.

1938 m. vasarą dr. J. Puzinas, tuometinis VDKM priešistorinio skyriaus vedėjas, lankydamas priešistorinius kapinynus Panevėžio apskrityje, aplankė ir Upytės kapinyną. Iš vietos žmonių ir kunigo Ignatavičiaus pasakojimų patirta, kad naujose Upytės kapinėse tikrai esama priešistorinio kapinyno. Klebono suteiktomis žiniomis, naujas kapinių plotas buvo aptvertas tvora ir nuo 1927 m. pradėta jame laidoti. Aptvertasis plotas buvo padalintas į keturias dalis. Per vidurį kryžmai ir naujos kapinių tvoros pakraščiuose padaryti takeliai, apšodinti krūmais.

Kadangi laidojant naujai mirusius buvo aptinkama priešistorinių laikų kapų, tai reikėjo būtinai naujų kapinių plo-

tą iširti, tuo labiau, kad naujai laidojant kapinynas buvo kaskart ardomas. Dėl šios priežasties 1938 m. liepos mėn. 13 d. buvau pasiūstas minėtą Upytės kapinyną iširti ir tuo būdu išgelbėti jį nuo galutinio sunaikinimo. Kasinėjimų darbai buvo vykdomi iki minėtų metų rugpjūčio mėn. 2 d.

Susipažinus vietoje su padėtimi, buvo prieita prie išvados, kad pirmiausiai reikia iširti tas vietas, kurioms gresia pavojus pirmoms būti suardytoms. Nusistatyta iširti dar neužimtus plotus ir, kiek tik galima, tarpus tarp naujų kapų. Per minėtąjį kasinėjimų laiką tas buvo padaryta. Kasdieną dirbta nuo 5 val. ryto iki 8 val. vakaro. Prie kasinėjimų darbų dirbo 6–15 darbininkų; buvo aptiktas 51 kapas. Iš viso iširta 1352 m² plotas.

Upytės kapinynas buvo kasinėjamas taip: tušti plotai buvo kasami 10 m ilgio ir 3 m pločio perkasomis; perkastos suskirstytos kvadratais ir pagal kompasą kryptį pažymimos plane. Reikalui esant, jos būdavo prailginamos ar praplatinamos, padaryti pakeitimai tuojau buvo pažymimi plane. Tarpai tarp naujų kapų buvo kasami atskirai. Jie taip pat pažymėti plane (pav. 2).

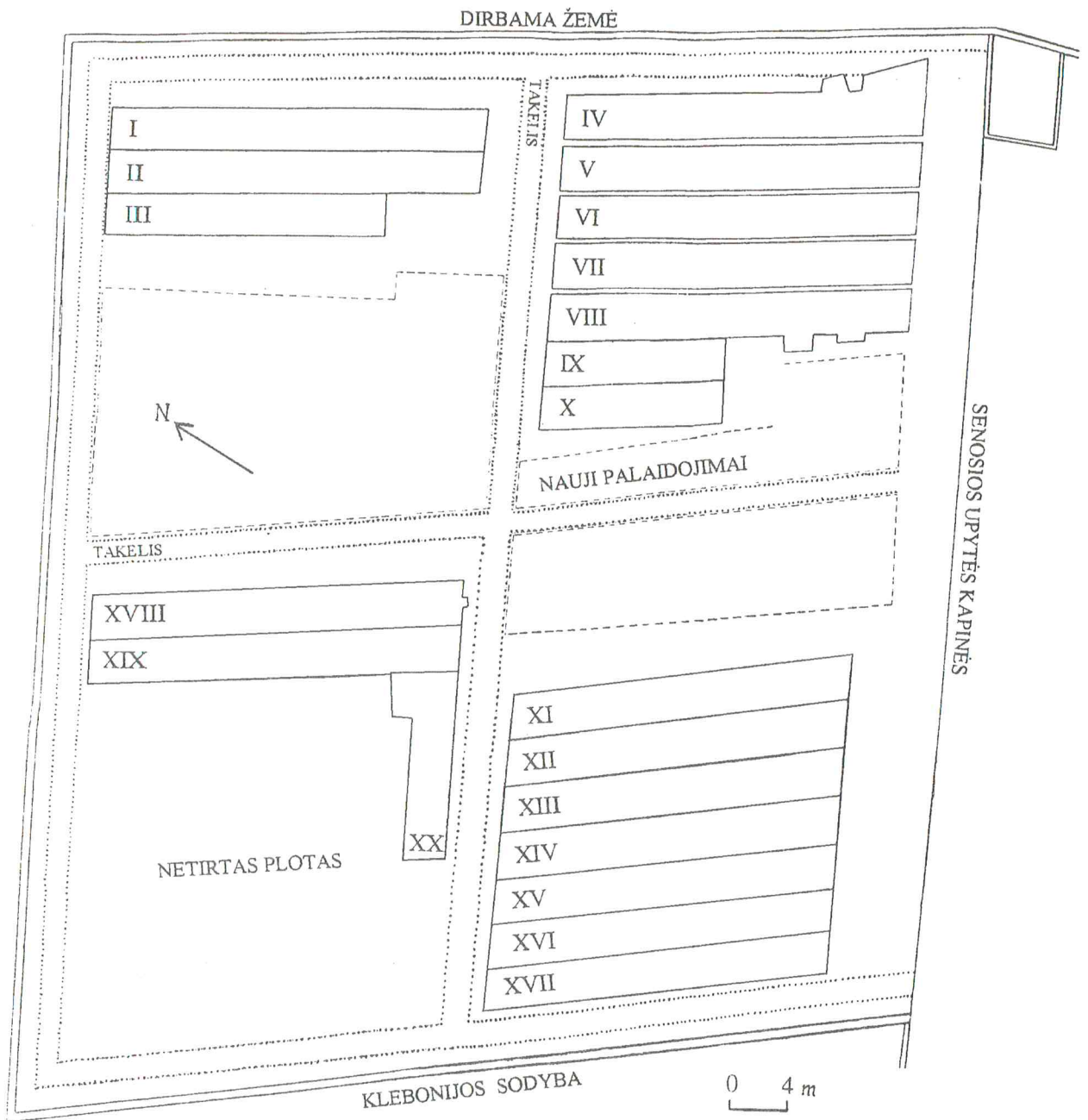
Kadangi anksčiau šioje vietoje žemė buvo ariama, tai jos paviršius buvo suardytas. Pradžioje žemė buvo imama per vieną kastuvą ir perkastos dugnas išvalomas. Pastebėtos dėmės, degėsių pėdsakai, akmenų grupės buvo aprašomos, pažymimos plane ir fotografuojamos. Visą laiką buvo stebimi žemės sudėties, spalvos ir kiti pasikeitimai. Žemė visame kapinyno plote buvo nevienoda. Iš šiaurės rytų pusės – gana lengvo priesmėlio, todėl šioje vietoje buvo lengviau sekti kapų kontūrus ir kitas žymes. Arčiau Vešetos pelkių buvo priemolis ir čia atskirti kapų kontūrus buvo žymiai sunkiau.

Tyrinėjimų metu perkasose aptinkami akmenys buvo paliekami savo vietoje ir sujungiami su gretimomis perkasomis. Paaiškėjus, kad jie atsitiktiniai, buvo tai pažymima plane ir po to akmenys nuimami, kad netrukdytų tyrinėjimo darbams. Žemės dugno metamos ant tų plotų, kurie liko nekasti, ar ant šalimais jau iširtų, kad būtų palengvinami kasinėjimo darbai.

Pastebėjus perkasų dugne kapų duobių kontūrus, žemė toje vietoje buvo nuimama plonais sluoksniais su mažais kastuvėliais, šaukštais ir skustukais. Taip buvo galima stebėti visą kapo duobės sudėtį ir atidengti griaučius visiškai kapo nepalietus ir nesužalojus.

Aptikus degėsius įvairios jų variacijos buvo smulkiai aprašomos dienoraštyje. Toje vietoje, kur buvo manoma, kad gali būti kokių nors degėsių, žemė buvo persiojama.

Aptikti griaučiai buvo atsargiai išpreparuojami taip, kad niekas nebūtų pajudinta ir liktų savo pirmąją vietoje. Tai leisdavo smulkiai nustatyti laidojimo būdą ir radinių padėtį kape. Griaučius išpreparavus, aptiktas kapas buvo smulkiai aprašomas, nurodant kapo duobės gilumą, kontūrų ilgį, plotį, žemės sudėtį. Be to, aprašius kapą, jis būdavo nufotografuojamas. Radiniai, žiūrint pagal reikalą, dažnai būdavo sudrėkinami ar pridengiami

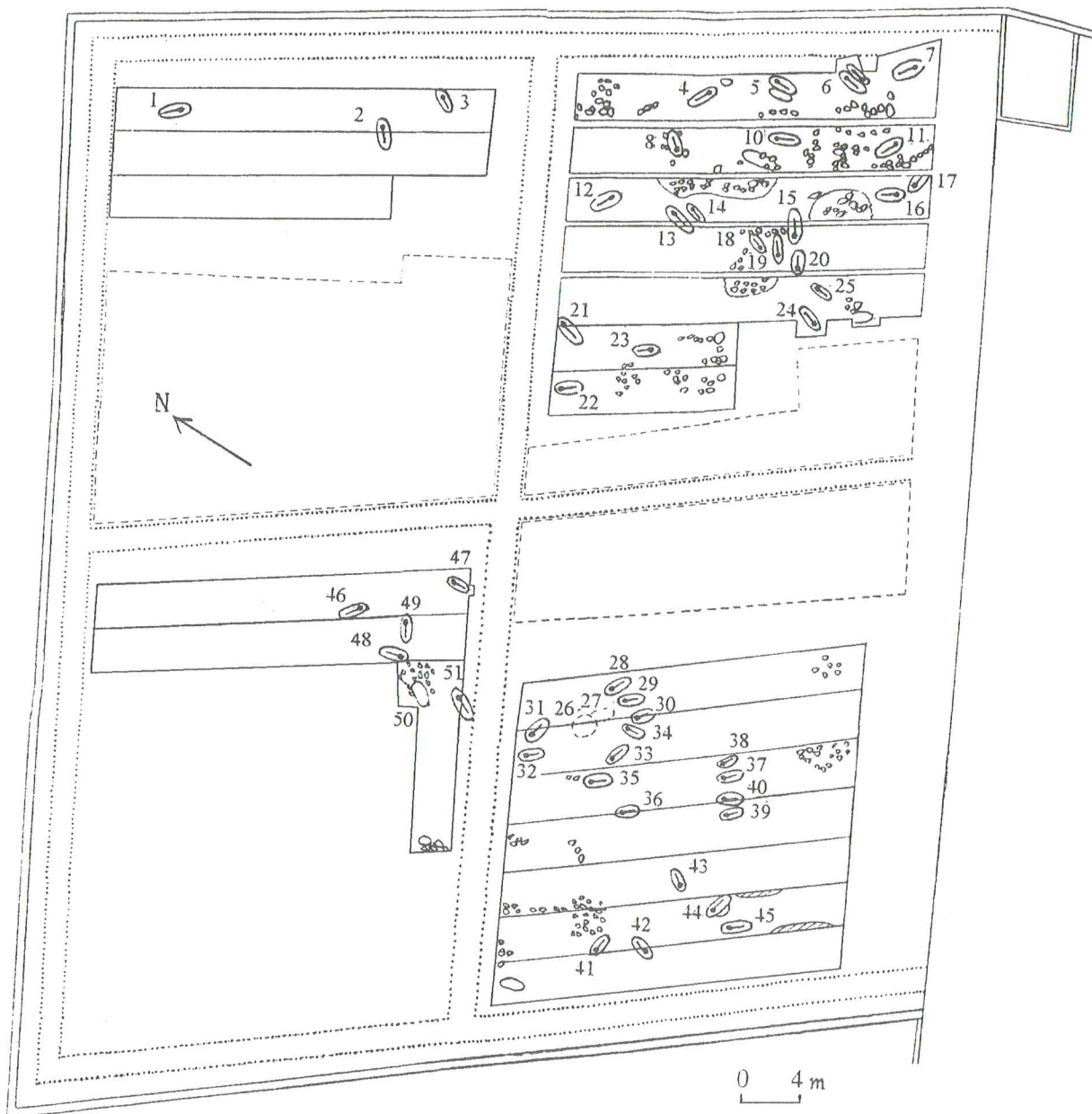

2 p a v . Tyrinėtų plotų išsidėstymas Uptytės kapinyne. Piešė I. Keršulytė

nuo saulės, kad staigus temperatūros pakitimas jų nesugadintų. Po to įvyniojami į atskirą minkštą medžiagą, sudedami į vieną atskirą maišiuką, ant kurio užrašoma vieta, kapo numeris ir data. Nufotografavus griaučiai buvo atsargiai nuimami ir apžiūrimas kapo duobės dugnas. Pastebėti pasikeitimai tuojau dienoraštyje pažymimi. Geriau išlikę griaučiai, kurie tinka antropologiniams matavimams, būdavo paimami. Kapai numeruojami atskirai. Nu-

traukose pažymimas foto juostos numeris ir kuris kapas fotografuotas; nuotraukos numeris taip pat pažymimas.

Priejus iki nejudinto žemės sluoksnio, perkasa būdavo likviduojama dar kartą patikrinus jos dugną, kad kartais nepaliktų giliau neištirtų kapų. Stebėti skersiniam pjūviui tarp perkasų buvo paliekama iki 0,5 m neperkasti tarpai. Vėliau, kasant šalimais antrą perkasą, jie buvo likviduojami, pasižymint sau pastabas.

3 p a v. Bendras kapų išsidėstymo planas tyrinėtuose plotuose. Piešė I. Keršulytė

Kasinėjimų metu didelių sunkumų turėta tyrinėjant šiaurinę ir šiaurės vakarinę kapinyno dalį. Toje vietoje, kaip jau minėjau, rastas kietas molis, kur kasinėti reikėjo ypač atidžiai. Dalį šių plotų reikėjo palikti visai netyrinėjus.

Netyrinėti plotai palikta šiaurės vakariniame kapinyno kampe, nes čia padaryta tik bandomoji perkasa. Šiame plote dar nėra naujų kapų ir kadangi vietos daug, tai

neatrodė, kad čia bus greit pradėta laidoti. Todėl šio ploto tyrinėjimo darbai palikti artimiausiai ateičiai. Nebuvo kasinėta ir už kapinėms atskirto ploto ribų. Ten nėra pavojaus, kad kapinynas būtų greitai suardytas.

Kasinėjimo būdas nurodytas tik bendrais kasinėjimų technikos bruožais, nes smulkus jo aprašymas šio darbo uždaviniui nėra reikalingas. Daug plačiau pateiksiu aptiktos medžiagos nagrinėjimą.

II. LAIDOSENA IR KAPŲ APRAŠYMAS

Upytėje rasta tik plokštinių griautinių kapų. Iš viso iširtame plote buvo aptikta 51 kapas. Iš pridėto plano matyti, kad mirusieji buvo laidojami gana atokiai vienas nuo kito (pav. 3). Aptikti kapai, kaip matyti iš jų aprašymų, buvo rasti 0,60–1,5 m gilyje. Keli kapai aptikti 0,2–0,56 m gilyje. Mirusieji Upytėje gulėjo įvairiomis kryptimis, kurio nors vieno papročio, kaip kituose priešistoriniuose kapinyuose, čia nesilaikyta. Daugiausia aptikta kapų, kur mirusieji buvo palaidoti galvomis į šiaurės vakarus (16 kapų), dešimt – į šiaurės rytus, aštuoni – į pietų rytus, septyni į pietų vakarus ir keletas į pietus, vakarus ir šiaurę. Visi mirusieji buvo palaidoti aukštininki, tik kapas Nr. 2 išsiskyrė iš visų kitų. Mirusysis čia buvo paguldintas kniūbsčias.

Kai kurie kapai, pvz.: Nr. 1, 6, 8, 46 ir 51, buvo apdėti keliais akmenimis. Akmenys buvo padėti kapo duobės dugne. Smulkiau apie tai bus kalbama aprašant kapus.

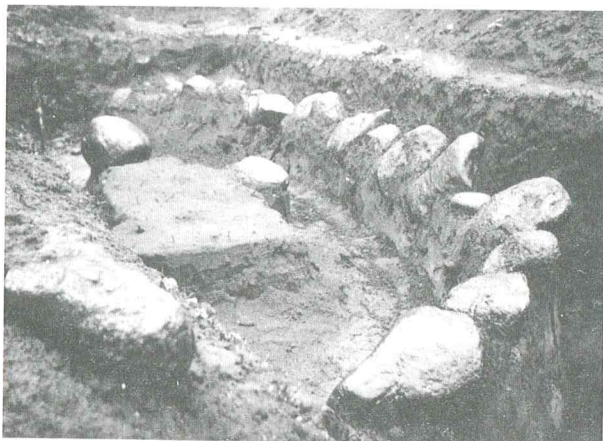
Mirusieji Upytėje greičiausiai buvo palaidoti be karsų, bent jų nebuvo galima konstatuoti. Tik kape Nr. 8 aptikti aiškūs medinio lentinio karsto pėdsakai. Čia kiek plačiau pateiksiu šio karsto žymių aprašymą.

Nuėmus viršutinį žemės sluoksnį, kapo duobės kontūrai ryškios žymėmis neišsiskyrė, bet įtartina vieta buvo vis dėlto neveltui tiriama. Jau 1 m gilyje buvo pastebėta apie 2 m ilgio ir 80 cm pločio kapo duobės kontūrai. 1,20 m gilyje, išvalius perkastos dugną, pastebėtos pilkos simetriškos juostelės, kurios greičiausiai buvo sunykusio karsto likučiai. Šių juostelių plotis 1,5 cm. Reikia manyti, kad tokio storio yra buvusi karsto lenta. Iš išlikusių žymių galima susekti, kad karstas yra buvęs 2,12 m ilgio, 0,45 m pločio arčiau galvos ir 30 cm pločio prie kojų. Kojų link karstas beveik siaurėjo. Padarius skersinį pjūvį buvo matyti, kad karsto viršus platesnis kaip jo apačia. Tai primena ir šių dienų karstus. Viršus turėjo būti plokščias, šonai įstrižai įstatyti siaurėjančio dugno link. Karsto aukštis pagal pastebėtas žymes galėjo būti 27 cm. Iš dviejų karsto pusių buvo padėta akmenų, kuriais greičiausiai karstas buvo paremtas. Karstų pėdsakų iš kitur tyrinėtų senojo geležies amžiaus kapinynų buvo aptikta Seredžiuje, Kauno aps.; Sargėnuose, Lapių vls., Kauno aps. (žr. kasinėjimų dienoraščius VDKM).

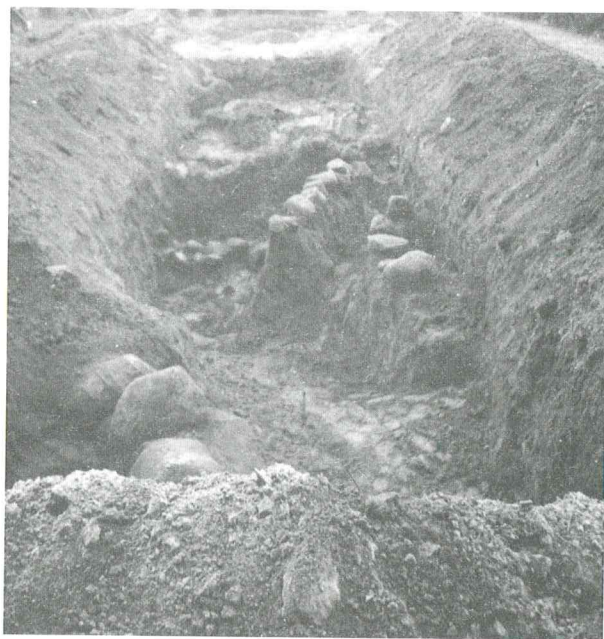
Pietų rytinėje kapinyno dalyje netoli senų kapinių ribos aptikta akmenų vainiko dalis. Greičiausiai tai buvusio pilkapių fragmentai (pav. 4–5). Pilkapis laikui bėgant buvęs nuartas, o akmenų vainikas suardytas (pav. 6). Tik pačiame V perkastos gale buvo išlikusi nesuardyta vainiko dalis. Čia 20 cm gilyje aptikti apardyti griaučiai; jie pažymėti plane ir aprašyti tyrinėjimų dienoraštyje – kapas Nr. 17 (pav. 7). Kito pilkapių akmenų vainiko dalis aptikta IV perkastos gale, arčiau senųjų kapų (pav. 8). Kapas Nr. 50, aptiktas XX perkastos rytiniame gale, buvo apdėtas akmenimis, ku-

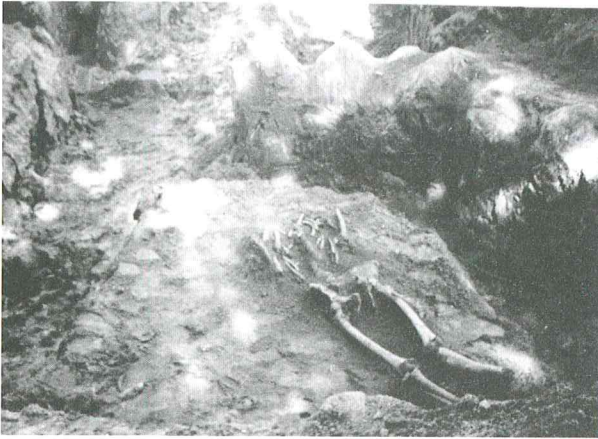
4 p a v. Pilkapio akmenų vainikas iš rytų pusės (VDKM, inv. Nr. 900)

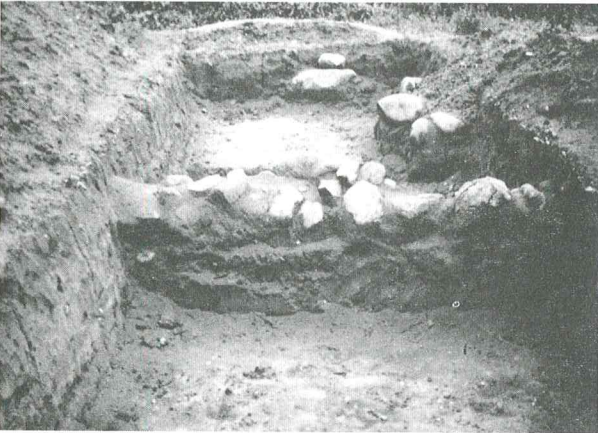
5 p a v. Pilkapio akmenų vainikas iš pietų pusės (VDKM, inv. Nr. 901)

6 p a v. Akmenys plote V iš pietryčių pusės (VDKM, inv. Nr. 899)

7 p a v. Kapas Nr. 17 ir pilkapių akmenų vainiko dalis (VDKM, inv. Nr. 903)

8 p a v. Akmenų grupės IV plote, šalia tako (VDKM, inv. Nr. 902)

9 p a v. Akmenų grupė (VDKM, inv. Nr. 898)

rie sudarė taisyklingą lygiagretainį. Kai kurie akmenys beariant buvo apgriauti ir iš savo pirmykščios vietos išjudinti. Tas aiškiai matėsi išpreparavus visus minėtus kapo akmenis.

Didesnių akmenų grupių aptikta XV ir XIV perkasoje, bet jų paskirtis nebuvo aiški (pav. 9).

Upytėje tyrinėtus kapus galima suskirstyti į keturias grupes: vyrų, moterų, vaikų ir dvigubi kapai. Dvigubais kapais laikome tuos kapus, kur du mirusieji palaidoti vienu metu ir toje pačioje duobėje. Vyrų kapai, sprendžiant pagal pačius griaučius ir kapo priedus, yra Nr. 2, 6, 7 griaučiai B, 8, 10, 17, 16, 18, 19, 21, 23, 24, 33, 35, 36 ir 45. Moterų kapai: Nr. 1, 4, 5 (?), 7 kapo griaučiai A, 11, 12, 13, 22, 25, 28, 30, 34, 37, 40, 46 ir 47. Vaikų kapai: Nr. 3, 14, 20, 38, 39, 42 ir 43. Neaiškūs kapai: Nr. 9, 15, 26, 27, 32, 41, 44, 48, 49, 50 ir 51. Jų lyties nepavyko nustatyti dėl to, kad griaučiai buvo smarkiai apnykę ir prie jų nebuvo aptikta radinių, iš kurių būtų galima padaryti atitinkamas išvadas.

Upytėje aptikti ir keli dvigubi kapais: Nr. 5, 6, 7, 20, 31 ir 44. Kape Nr. 5 aptikti suaugusiojo, greičiausiai moters, ir vaiko griaučiai. Kape Nr. 6 – dviejų suaugusių vyrų griaučiais, vyrai palaidoti vienas šalia kito priešingomis kryptimis. Kape Nr. 7 palaidota moteris ir vyras. Šis kapas būdingas tuo, kad moters papuošalų yra gausu, o vyro nerasta jokių radinių. Kapuose Nr. 20 ir 31 aptikti du vaiko griaučiai ir kape Nr. 44 – suaugusiojo ir vaiko griaučiai.

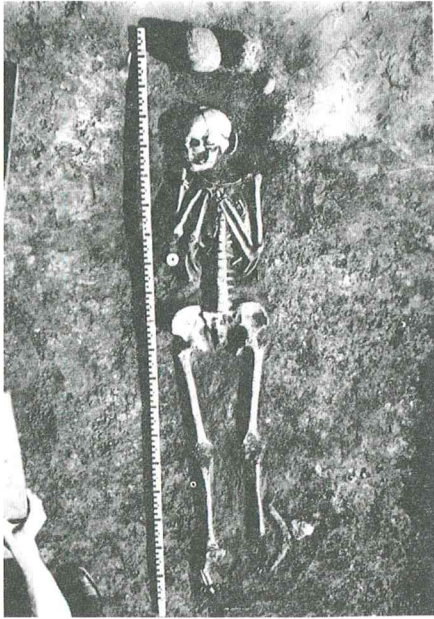
Palyginus Upytėje aptiktus dvigubus kapus su kituose kapinyuose rastais tokiais pat dvigubais kapais, reikia pasakyti, kad Upytėje šios rūšies kapų aptikta žymiai daugiau negu kur kitur. Apie juos bus keli žodžiai pasakyta bendroje apie laidoseną pastabose. Čia tik noriu paminėti, kad vienas labai turtingas dvigubas kapas Nr. 197 rastas Veršvuose, Raudondvario vls., Kauno aps.

KAPAS NR. 1

I perkasoje, 73 cm gylyje nuo žemės paviršiaus, aptikti gana gerai išlikę griaučiai. Kairėje kaukolės pusėje ratu padėti keturi akmenys. Gale galvos, 10 cm nuo viršugalvio, gulėjo 14×14×8 cm dydžio akmuo. Šalia jo į kairę padėtas antras tokio pat dydžio akmuo. Tarp šio ir antrojo akmens aptiktas nedidelis akmuo.

Mirusysis palaidotas aukštiełninkas, galva PV 130° kryptimi. Griaučių ilgis nuo viršugalvio iki kulnų kaulų 1,54 m. Dešinė ranka sulenkta 35° kampu. Kairioji ranka per alkūnę sulenkta 45° kampu (pav. 10).

Ant kaklo uždėta sidabrinė antkaklė viela apvyniotais plonėjančiais galais (pav. 11). Vienas antkaklės galas baigiasi kilpele, antras – kableliu. Ant dešinės rankos, prie pat riešo, galais į viršų užmauta žalvarinė juostinė apyrankė. Ant kairės rankos užmauta galais į apačią antra tokio

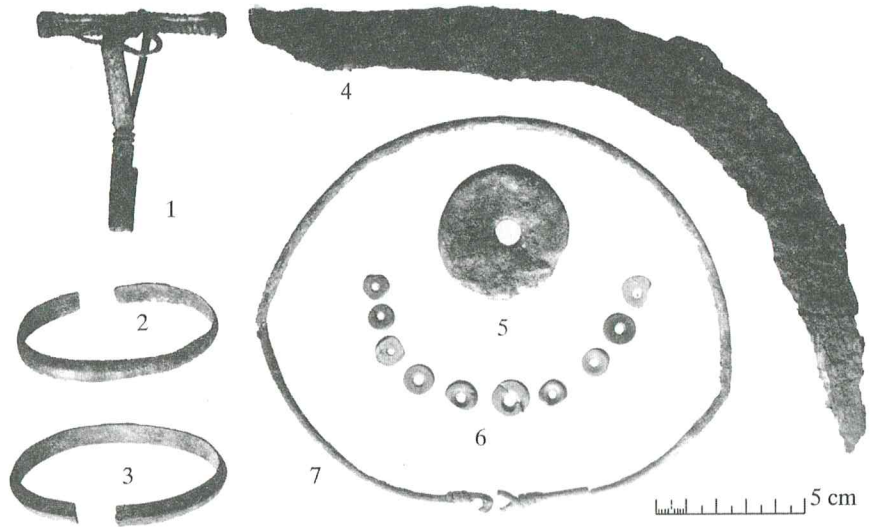
10 p a v . Kapas Nr. 1 (VDKM, inv. Nr.843)

11 p a v . Kapo Nr.1 detalė (VDKM, inv. Nr.845)

pat tipo plokščia juostinė apyrankė. Dešinėje krūtinės lastos pusėje galvute žemyn buvo lankinė segė lenktine kojele. Dešinėje griaučių pusėje, 6 cm nuo alkūnės sąnario ir 2 cm nuo šonkaulių, horizontalioje padėtyje gulėjo plokščias smiltaininis verpstukas su skylute viduryje. Kairiosios kojos šone, prie pat riešo, išilgai kapą ašmenimis kojos link ir viršūne galvos link gulėjo geležinis pjautuvas (pav. 12). Gale kojų, apie 19 cm nuo dešinėsios kojos kulno, skersai kapą, viršūne į kairę padėta geležinė yla.

Po antkakle, sege ir apyrankėmis pastebėta smulkių degėsių liekanų ir pūvėsių pėdsakų.

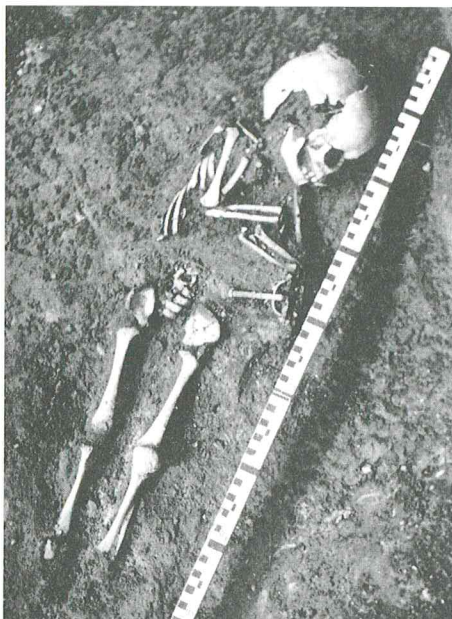
12 p a v . Vidurinio geležies amžiaus radiniai iš kapo Nr. 1 (VDKM, inv. Nr. 929) (smeigtukas (2) iš kapo Nr. 16, antkaklės (3) iš kapo Nr. 37)

KAPAS NR. 2

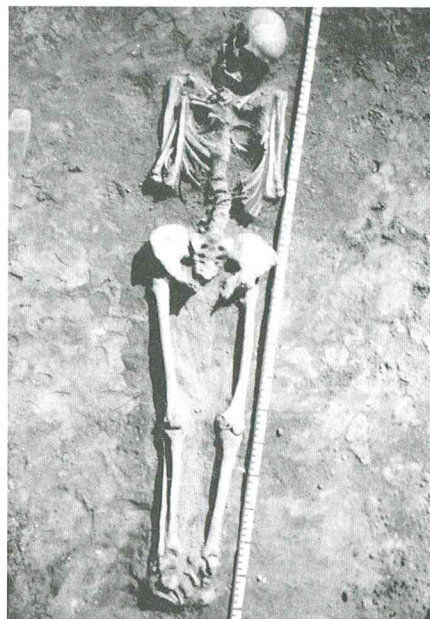
I ir II perkasoje, 63 cm gilyje, rasti blogai išlikę griaučiai. Mirusysis gulėjo kniūbsčias, galva ŠR 60° kryptimi. Rankų situacija neaiški. Kojos ištiestos. Tarp abiejų kojų blauzdikaulių gulėjo 14x9 cm dydžio akmuo. Jokių radiinių neaptikta.

VAIKO KAPAS NR. 3

I perkasoje, 76 cm gilyje, aptikti gerai išlikę vaiko griaučiai. Vaikas paguldytas aukštiekninkas, galva ŠR 30° kryptimi. Dešinė ranka per alkūnę sulenкта 85° kampu. Kairė ranka sulenкта 45° kampu. Griaučių ilgis nuo viršugalvio iki kulnų kaulų 70 cm (pav. 13).

13 p a v . Kapas Nr.3 (VDKM, inv. Nr.846)

14 p a v . Kapas Nr.4 (VDKM, inv. Nr.848)

Kaklo srityje surasta žalvarinių įvijų fragmentų ir prie apatinio žandikaulio trys greta vienas kito begulį mėlyno stiklo išmaugti karoliai. Žemiau krūtinės ląstos ir dilbio kaulų, kairėje pusėje kiek įstrižai, kojele į dešinę, gulėjo žalvarinė lankinė segė lenktine kojele.

KAPAS NR. 4

IV perkasoje, 20 cm gylje, aptikti gana gerai išlikę suaugusio žmogaus griaučiai. Mirusysis palaidotas aukštiekninkas, galva PR 120° kryptimi. Griaučių ilgis nuo viršugalvio iki kulnų kaulų 1,66 m. Abidvi rankos sulenktos per alkūnes labai smailiu kampu taip, kad žastikauliai su dilbio kaulais guli lygiagrečiai (pav. 14).

Už kaukolės, prie pakaušio vidurio, buvo įsibedęs apskritas žalvarinis ratelinis kabutis su penkiaais stipiniais viduryje. Žemiau krūtinės ląstos, kairėje pusėje prie pat stuburo, skersai, viršūne į dešinę gulėjo geležinis lazdelinis smeigtukas.

DVIGUBAS KAPAS NR. 5

IV perkasoje, nuėmus viršutinį ariamos žemės sluoksnį, apie 5 m² plote pastebėta netaisyklingos, kiek pailgos

15 p a v . Kapas Nr.5, dvigubas (VDKM, inv. Nr.850)

formos tamsios maišytos žemės dėmė. Žemėje vietomis aptikta smulkių anglių. Žemės sluoksnis, maišytas su anglimis, yra buvęs apie 50 cm storio. 73 cm gylje rasti dveji griaučiai: suaugusio ir vaiko (pav. 15).

G r i a u č i a i A. Suaugęs mirusis palaidotas aukštiekninkas galva Š kryptimi. Griaučių ilgis nuo viršugalvio iki kelių 1,23 m. Dešinė ranka per alkūnę buvusi sulenкта apie 90° kampu ir padėta po nugarą. Kairioji ranka sulenкта apie 140° kampu ir plaštaka padėta po kai-

riuoju dubens kaulu. Stuburas kiek išlenktas, kojos ištiestos lygiagrečiai ir kiek nukreiptos į kairę. Mirusysis į kapą įdėtas nerūpestingai ir be pietizmo.

G r i a u č i a i B. Dešinėje suaugusio žmogaus griaučių pusėje aptikti mažo vaiko griaučiai. Griaučių ilgis nuo viršugalvio iki kulnų kaulų 0,78 m. Vaikas palaidotas ant kairiojo šono, galva į šiaurę. Dešinioji koja ištiesta, o kairioji truputį per kelį sulenкта ir jos blauzdikaulis su šėvikauliu guli įstrižai ant dešinėsios kojos blauzdikaulio ir šėvikauliо. Rankų kaulai neišlikę. Jokių radinių nerasta.

DVIGUBAS KAPAS NR. 6

IV perkasoje, nuimant viršutinį žemės sluoksnį, aptikti ratu sudėti akmenys. Akmenų vainiko išlikusi maža dalis. Prie akmenų ir buvusio akmenų vainiko viduje žemė buvo žymiai tamsesnė ir maišyta su degėsiomis. Po akmenimis, 30 cm gylyje degėsių pėdsakai išnyko. Iš viso ko atrodo, kad čia būta pilkapiо, kuris vėliau laidojant žmones galbūt ir dirbant žemę, buvo suardytas. Apie 1 m nuo akmenų rato dalies į šiaurę 1,10 m gylyje rasti dvejį griaučiai šalia vieni kitų, bet priešingomis kryptimis: vieni gulėjo kaukolė į šiaurę, kiti – į pietus (pav. 16). Mirusieji palaidoti priemolyje, todėl kapo duobės kontūrai nebuvo aiškūs.

G r i a u č i a i A. Mirusysis paguldytas aukštieininkas, galva į šiaurę. Griaučiai gana gerai išlikę. Jų ilgis nuo viršugalvio iki kulnų 1,66 m. Dešinioji ranka sulenкта labai smailiu kampu taip, kad žastikaulis ir dilbio kaulai guli beveik lygiagrečiai. Kairioji ranka sulenкта apie 50° kampu.

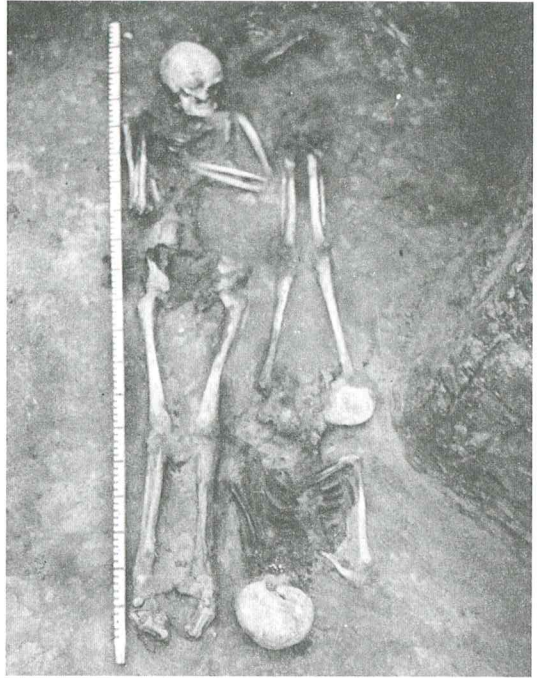
Kairėje kaukolės pusėje, 10 cm nuo kaktos, kiek įstrižai, ašmenimis kaukolės link, gulėjo geležinis siauraašmenis kirvis. Po dešinioju dubens kaulu rasta keturkampė žalvarinė sagtis.

G r i a u č i a i B. Kairėje A griaučių pusėje, čia pat šalia aptikti kiti griaučiai. Mirusysis paguldytas aukštieininkas galva tiesiai į pietus. Dešinioji ranka per alkūnę sulenкта 75° kampu. Kairė ranka per alkūnę buvusi sulenкта labai smailiu kampu. Kojos ištiestos. Griaučių ilgis nuo viršugalvio iki kulnų 1,56 m.

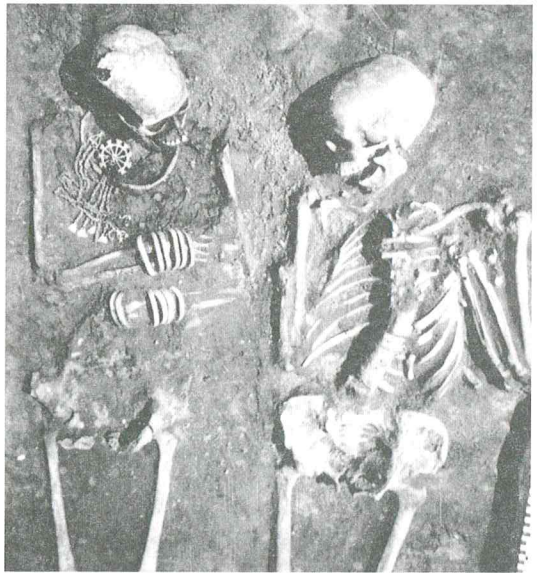
Po apatiniu žandikauliu skersai gulėjo geležinis lazdelinis smeigtukas.

DVIGUBAS KAPAS NR. 7

IV perkasoje, apie 30 cm gylyje nuo žemės paviršiaus, pastebėti dideli maišytos žemės kapo duobės kontūrai.

16 p a v. Kapas Nr.6, dvigubas (VDKM, inv. Nr.851)

17 p a v. Dvigubas kapas Nr.7, galva (VDKM, inv. Nr.845)

Jų ilgis apie 2,2 ir plotis 1,6 m, o 83 cm gylyje aptiktas dvigubas kapas.

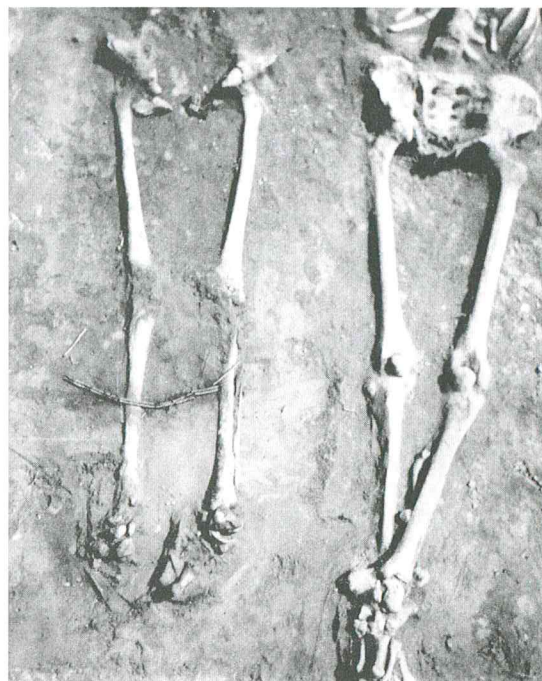
G r i a u č i a i A. Mirusysis palaidotas aukštieininkas, galva PR 120° kryptimi. Kaukolė pakrypusi į kairę. Dešinioji ranka sulenкта 80° kampu. Kairioji ranka per alkūnę buvusi sulenкта 90° kampu. Kojos ištiestos (pav. 17). Griaučių ilgis nuo viršugalvio iki kulnų 1,52 m.

18 p a v. Kapo Nr.7 radiniai (VDKM, inv. Nr.923)

Ant kaklo uždėta sidabrinė šaukštinė antkaklė viela apvyniotais galais. Antkaklės lankelio viduje, dešinėje krūtinės pusėje, viršuje, horizontaliai gulėjo žalvarinė apskritinė segė, prie kurios buvo pritvirtintos keturios grandinės su kabučiais galuose. Grandinės gulėjo ant antkaklės lankelio. Kiek arčiau peties, šalia apskritinės segės gulėjo trikampė pakabėlė, prie kurios buvo prikabinotos trys grandinės (pav. 18). Grandinės taip pat gulėjo ant antkaklės lankelio ir buvo susiraizgiusios su apskritinės segės grandinėmis. Už antkaklės lankelio po apskritinės segės grandinėmis, dešinėje krūtinės ląstos pusėje, skersai, viršune į kairę gulėjo geležinės ylos fragmentai. Prie ylos pastebėta medinio kotelio pėdsakų. Ant kairiosios rankos, riešo srityje, aptiktos šešios juostinės apyrankės kiek siaurėjančiais galais. Apyrangių galai buvo dilbio ir riešo kaulų apačioje. Visos šios rankos apyrankės yra vienokios. Ant dešniosios rankos, taip pat riešo srityje užmautos galais į apačią, rastos šešios kitokio tipo juostinės apyrankės. Ant abiejų kojų blauzdikaulių, ties pačiu jų viduriu, aptiktos dvi žalvarinių įvijų eilės. Tai greičiausiai prijuostės ar kito kurio nors drabužio kraštų pagražinimai (pav. 19).

G r i a u č i a i B. Kairėje A griaučių pusėje aptikti šalia gulintys griaučiai. Mirusysis palaidotas aukštiekninkas, galva PR 130° kryptimi. Atstumas tarp abiejų griaučių kaukolių 23 cm, tarp klubikaulių – 18 cm. Griaučiai išlikę gana gerai. Jų ilgis 1,60 m. Dešinioji ranka per alkūnę sulenкта labai smailiu kampu taip, kad alkūnkaulis gulėjo lygiagrečiai su žastikauliu. Kairioji ranka per alkūnę buvusi sulenкта apie 30° kampu (pav. 17). Kojos

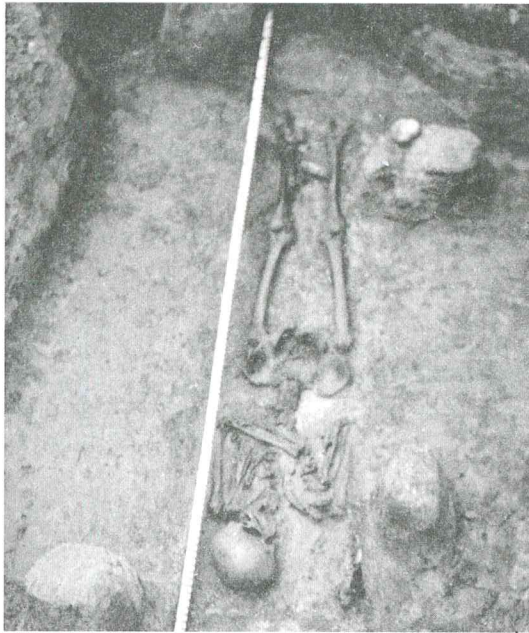

19 p a v. Kapas Nr.7, dvigubas (VDKM, inv. Nr.845), kojos

ištiestos, kairiosios kojos pėda uždėta ant dešniosios kojos pėdos (pav. 19). Jokių radinių prie šių griaučių nerasta.

KAPAS NR. 8

V perkasoje, nuėmus viršutinį žemės sluoksnį, aptikta maišyta žemė, bet kapo duobės kontūrai ryškiomis ribomis neišsiskyrė. 1,20 m gilyje pastebėtos pilkos juostelės. Išpreparavus pasirodė, kad čia esama keturkampio, kojų link siaurėjančio karsto pėdsakų. Juostelių plotis 1,5 cm. Karsto ilgis 2,12 m, plotis galvos gale 45 cm ir kojų gale – 30 cm. Viršutinėje dalyje karstas yra buvęs kiek platesnis, į apačią siaurėjo. Karsto kampai, atrodo, buvo sunerti. Dugnas yra buvęs kiek platesnis už patį karstą. Karsto aukščio nepavyko nustatyti, nes viršutinėje dalyje jo kontūrai nebuvo aiškūs ir pradėjo ryškėti, kaip minėta, tik 1,20 m gilyje. Iširtito karsto aukštis yra buvęs 27 cm. Dugno lenta išsiskyrė gelsva spalva. Iš abiejų karsto šonų padėta akmenų: gale galvos dešinėje pusėje padėtas 21×15×13 cm dydžio akmuo ir kairėje pusėje, netoli karsto kampo, gulėjo 33×26×20 cm dydžio akmuo. Atstumas tarp abiejų akmenų 65 cm. Kojų gale vėl padėta akmenų: dešinėje karsto pusėje trys akmenys ir kairėje pusėje, prie karsto kampo, vienas 35×29×26 cm dydžio akmuo. Dešinėje pusėje į krūvą sumestų akmenų dydis nevienodas: vienas akmuo 20×14 cm dydžio, ant-

20 pav. Kapas Nr.8 (VDKM, inv. Nr.855)

ras – 18×10 cm ir trečias – 9×7 cm. Atstumas tarp dešinėje karsto pusėje gulinčių akmenų 90 cm ir tarp kairėje karsto pusėje padėtų akmenų 1,85 m.

1,40 m gylyje rasti gana gerai išlikę griaučiai. Mirusysis palaidotas aukštiekninkas, galva PV 210° kryptimi. Dešinė ranka per alkūnę buvusi sulenкта smailiu kampu. Kairė ranka per alkūnę sulenкта apie 55° kampu. Stuburas kiek išlenktas. Kojos ištiestos (pav. 20).

Dešinėje kaukolės pusėje, 17 cm nuo jos ir apie 10 cm nuo akmens aptiktas geležinis siauraašmenis kirvis. Jis gulėjo ašmenimis į viršų. Kirvio pentis gulėjo ant karsto dugno. Išpreparavus rasta medinio koto liekanų. Sprendžiant pagal išlikusią koto dalį ir jo pėdsakus, kotas turėjo būti 42 cm ilgio. Koto galas siekė dešinėsios rankos alkūnę, ant kairiosios rankos alkūnkaulio skersai kapo gulėjo žalvarinis buoželinis smeigtukas profiliuota galvute. Smeigtukas gulėjo viršūne dešinėsios rankos link. Kiek žemiau alkūnkaulio lygiagrečiai gulėjo geležinis lazdelinis smeigtukas. Jo teišlikę atskiri fragmentai. Iš abiejų smeigtukų padėties galima spręsti, kad mirusiojo rankos gulėjo po apsiaustu ar šiaip koku nors apdangalu, užsegtu kiek žemiau krūtinės laštos dviem smeigtukais. Tarp abiejų blauzdikaulių, arčiau riešo, kiek įstrižai, gulėjo akmeninis 10,6 cm ilgio, 4,2 cm pločio ir 1,6 cm storio galastuvėlis. Prie galastuvėlio, arčiau kairiosios kojos blauzdikaulio aptikta plokščia geležinė 8 cm ilgio ir 1 cm pločio lazdelė. Jos vienas galas gulėjo ant galastuvėlio krašto, o antras buvo nukrypęs dešiniojo kelio link. Galimas daiktas, kad čia būta geležinės, prie kurios buvo pritvirtintas galastuvėlis. Ant kairiosios kojos blauzdikaulio, viršūne pėdos link, gulėjo geležinis pei-

lis su išlikusiais medinio koto pėdsakais. Prie kairiojo stipinkaulio išorinėje pusėje, ašmenimis stipinkaulio link ir viršūne galvos link, gulėjo geležinio pjautuvo fragmentai. Vietomis buvo žymūs pjautuvo medinio koto pėdsakai.

SUARDYTAS KAPAS NR. 9

V perkasoje, nuimant viršutinį žemės sluoksnį, aptikta akmenų krūvelė. Akmenys sumesti be jokios tvarkos vienas ant kito. Akmenų dydis nuo 40×30 cm iki 35×18 cm. Tarp akmenų buvo juodžemis. Nuėmus akmenis, maišytoje žemėje susidurta su be jokios tvarkos išmėtytais kaulais. 20 cm gylyje aptikta ant dešiniojo šono begulinti kaukolė su kiek atkritusiu apatiniu žandikauliu. Kaukolė gulėjo tiesiai į pietus. 40 cm gylyje aptikti blauzdikauliai, bet jie jau nebegulėjo savo pirminėje padėtyje. Žemė buvo maišyta iki 48 cm gylio. Jokių radinių nerasta.

SUARDYTAS KAPAS NR. 10

V perkasoje, 20 cm gylyje nuo žemės paviršiaus, rasti suardyti žmogaus griaučiai. Kapo duobės kontūrai buvo neaiškūs. Viršutinioji griaučių dalis buvo suardyta, tik abiejų kojų kaulai tebegulėjo savo pirminėje padėtyje. Sprendžiant pagal kojų kaulų padėtį, mirusysis turėjo būti palaidotas aukštiekninkas, galva šiaurės vakarų 330° kryptimi. Dešinėje krūtinės pusėje, viršuje, 6 cm nuo stuburo, rasti trys geležinės lankinės segės fragmentai. Segės teišlikusi 4,6 cm ilgio įvijos dalis, 2,7 cm ilgio paplokščio lankelio fragmentas ir 3,4 cm ilgio spyruoklės dalis. Prie kairiosios kojos blauzdikaulio, netoli riešo, 7 cm nuo kojos, išorinėje jos dalyje, skersai, ašmenimis lauko link gulėjo geležinis siauraašmenis kirvis. Jis gulėjo ašmenimis statmenai ir barzdele žemyn. Ašmenys nutrūkę, kirvio ilgis 14 cm.

KAPAS NR. 11

V perkasoje, nuėmus viršutinį žemės sluoksnį, rasta akmenų grupė ir maišyta žemė, tačiau kapo duobės kontūrai neišsiskyrė. 1,5 m gylyje aptikti labai blogai išlikę griaučiai. Griaučių ilgis nuo viršugalvio iki kulnų 1,7 m. Mirusysis paguldytas aukštiekninkas, galva pietryčių 120° kryptimi.

Dešinioji ranka per alkūnę sulenkta 45° kampu. Kairioji ranka ištiesta palei šoną. Ji per alkūnę kiek sulenkta ir plaštaka guli po kairiosios kojos klubikauliu. Kojos ištiestos.

Dešinėje kaklo stuburo pusėje, įstrižai skylute į viršų, gulėjo geležinė adata. Adatos viršūnė siekė apatinio žandikaulio dešinę šoną. Adatos uodegėlė buvo 5 cm nuo apatinio žandikaulio. Adatos ilgis 5,5 cm. Po apatiniu žandikauliu aptikta karolių apvara. Apvara buvo iš žalių, juodų, raudonų, mėlynų ir baltų karolių.

Nei griaučių viršuje, nei po jais jokių organinės medžiagos pėdsakų neaptikta.

KAPAS NR. 12

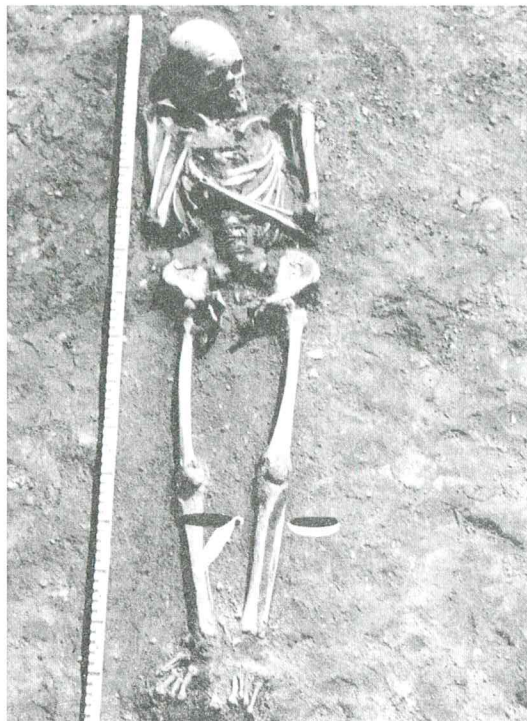
VI perkasoje, nuėmus viršutinį žemės sluoksnį, gana plačiame ruože rasta maišyta žemė. Kapo duobės kontūrų vietoje iki pat griaučių aptiktas gana didelis degėsių kiekis. Smulkių anglių fragmentai buvo įsimaišę į priemolį. 88 cm gylyje aptikti gana gerai išlikę griaučiai. Jų ilgis nuo viršugalvio iki kulnų kaulų 1,38 m. Mirusysis paguldytas aukštiekninkas, galva PR 100° kryptimi. Dešinioji ranka per alkūnę sulenkta apie 15° kampu. Kairioji ranka per alkūnę sulenkta 60° kampu. Kojos lygia-grečiai ištiestos (pav. 21).

Ant krūtinės ląstos vidurio, 4 cm žemiau raktikaulių, skersai gulėjo geležinė yla, viršūnė į dešinę. Ylos viršūnė buvo 1,5 cm nuo dešinėsios rankos alkūnkaulio. Kairėje krūtinės ląstos pusėje pastebėta medinio ylos kotelio pėdsakai. Dešinėje kaklo stuburo pusėje, tarp raktikaulio ir apatinio žandikaulio rastas paplokščios žalvarinės vielos įvijos fragmentas.

VAIKO KAPAS NR. 13

VI ir iš dalies VII perkasoje, 75 cm gylyje nuo žemės paviršiaus, aptikti vaiko griaučiai. Vaikas buvo paguldytas aukštiekninkas, galva šiaurės rytų 20° kryptimi. Griaučiai blogai išlikę. Griaučių ilgis nuo viršugalvio iki kulnų kaulų 1,15 m. Dešinioji ranka per alkūnę sulenkta 90° kampu, kairiosios rankos žastikaulis kiek atmetas į šoną ir ranka per alkūnę sulenkta apie 75° kampu. Kojos ištiestos lygia-grečiai, atstumas tarp kelių vidaus pusėje 8 cm (pav. 22).

Kaklo srityje, po apatiniu žandikauliu, aptikta pabirusių smulkių geltonos ir juodos spalvos emalinių karoliukų ir palei pakaušį keli melsvi pailgi karoliukai. Prie dešiniojo raktikaulio vidurio, netoli apatinio žandikaulio gulėjo greta viena kitos iš žalvarinės skardelės suvy-

21 p a v . Kapas Nr.12 (VDKM, inv. Nr.859)

22 p a v . Kapas Nr.13 (VDKM, inv. Nr.861)

niotos tūtelės (vamzdeliai). Tūtelės labai sunykusios. Atrodo, kad jos priklauso karolių aparatai. Ant dešinėsios rankos užmautos dvi juostinės plokščios apyrankės kiek siaurėjančiais ir plonėjančiais užkeistais galais. Viena apy-

27 p a v . Dvigubas kapas Nr.20 (VDKM, inv. Nr.876)

28 p a v . Kapas Nr.21 (VDKM, inv. Nr.867)

DVIGUBAS VAIKŲ KAPAS NR. 20

VII perkasoje, apie 85 cm gilyje, rasti dvieji vaikų griaučiai (pav. 27). Kapo duobės kontūrai nebuvo aiškūs, nes šioje perkasoje dalyje žemė visur buvo maišyta.

G r i a u č i a i A. Vaikas paguldytas aukštelininkas, galva pietvakarių 250° kryptimi. Griaučiai išlikę gana blogai. Jų ilgis apie 98 cm. Kaukolė pavirtusi ant kairiojo šono. Dešinioji ranka per alkūnę sulenкта apie 80° kampu. Kairioji sulenкта apie 130° kampu. Kojos ištiestos lygiagrečiai. Atstumas tarp kelių 7 cm. Radinių neaptikta.

G r i a u č i a i B. Į dešinę nuo griaučių A palaidotas žymiai jaunesnis vaikas. Jis paguldytas ta pačia kryptimi, tik jo griaučių teišlikę atskiri fragmentai. Kaukolė guli ant kairiojo šono. 15 cm į dešinę nuo griaučių A dubens kaulų, aptikta mažo vaiko kaukolės likučių. Jis greičiausiai buvo paguldytas priešinga kryptimi. Jokių radinių nerasta.

KAPAS NR. 21

VIII ir IX perkasoje, nuėmus viršutinį žemės sluoksnį, pastebėti gana ryškūs kapo duobės kontūrai. Jie iš-

siskyrė minkštesne maišyta žeme su degusių pėdsakais. Kontūrų ilgis 2 m, plotis 0,63 m. 0,73 m gilyje aptikti gana gerai išlikę griaučiai. Mirusysis paguldytas aukštelininkas, galva šiaurės rytų 15° kryptimi. Griaučių ilgis nuo viršugalvio iki kulnų 1,66 m. Dešinioji ranka sulenкта 90° kampu ir plaštaka siekia kairiosios rankos alkūnę. Kairioji ranka per alkūnę sulenкта apie 115° kampu ir plaštaka padėta ant dešiniojo dubens kaulo. Kojos ištiestos lygiagrečiai, atstumas tarp kelių vidaus pusėje 9 cm (pav. 28)

Kairėje krūtinės laštos pusėje, skersai, viršūne stuburo link gulėjo geležinis lazdelinis smeigtukas. Smeigtuko teišlikęs galvutės fragmentas, kuris gulėjo ant žastikaulio. Tarp abiejų šlaunikaulių, arčiau kelių, įstrižai, viršūne kelių link ir ašmenimis dešiniojo šlaunikaulio link gulėjo tiesus geležinis peilis. Jo ilgis 17 cm, plotis 2 cm.

Po griaučiais jokių organinės medžiagos liekanų nepastebėta.

KAPAS NR. 22

X perkasoje, 1,12 m gilyje, aptikti gana blogai išlikę griaučiai. Kapo duobės kontūrai priemolyje neišsiskyrė. Mirusysis paguldytas aukštelininkas, galva ŠV 327°

kryptimi. Griaučių ilgis nuo viršugalvio iki pėdų kaulų 1,47 m. Dešinioji ranka sulenkta 90° kampu, kairioji ranka per alkūnę sulenkta 45° kampu. Kojos ištiestos, kairioji koja kiek atmesta į šalį ir per kelį kiek sulenkta. Atstumas tarp kelių 15 cm.

Ant krūtinės kaulo, 22 cm nuo apatinio žandikaulio briaunos, skersai, viršūne į dešinę gulėjo geležinis lazdelinis smeigtukas. Smeigtuko viršūnė nulūžusi, galvutės galas atriastas. Išlikusio smeigtuko ilgis 5,3 cm, galvutės skersmuo 1,5 cm.

KAPAS NR. 23

IX perkasoje, apie 1 m gilyje, aptikti gana gerai išlikę griaučiai. Kapo duobės kontūrai nebuvo aiškūs. Mirusysis paguldytas aukštiełninkas, galva PR 130° kryptimi. Dešinioji ranka per alkūnę sulenkta 135° kampu. Jos plaštaka gulėjo ant kairiojo dubens kaulo. Kairioji ranka sulenkta 85° kampu (pav. 29). Kojos ištiestos, atstumas tarp kelių 8 cm.

Dešinėje krūtinės laštos pusėje, 5 cm nuo stuburo ir 4 cm nuo kairiosios rankos stipinkaulio viršūnės aptiktas žalvarinis įvijinis žiedas, kuris turėjo būti užmautas ant kairiosios rankos piršto. Žiedas padarytas iš trikampės vielos ir susidėjo iš septynių apvijų. Prie pat žiedo aptikta geležinio smeigtuko pėdsakų. Smeigtukas gulėjęs dešinėje krūtinės laštos pusėje, skersai.

KAPAS NR. 24

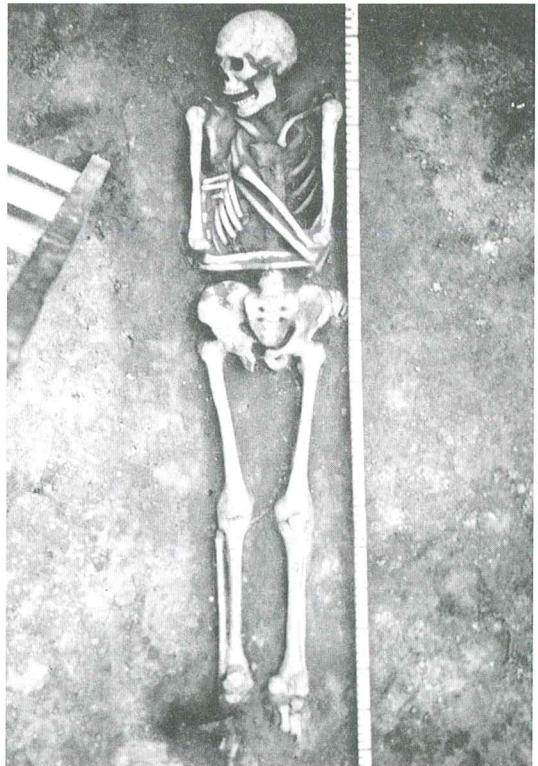
VIII perkasoje, nuėmus viršutinį žemės sluoksnį, pastebėti gana ryškūs kapo duobės kontūrai, išsiskyrę maišyta kiek tamsesnės spalvos žeme ir smulkių anglių priemaiša. Duobės kontūrų ilgis apie 2 m, plotis 0,64 m. 63 cm gilyje aptikti gerai išlikę griaučiai. Griaučių ilgis nuo viršugalvio iki kulnų kaulų 1,58 m. Mirusysis paguldytas aukštiełninkas, galva pietvakarių 200° kryptimi. Dešinioji ranka sulenkta 90° kampu. Kairioji ranka sulenkta 45° kampu. Abiejų rankų žastikauliai yra prispausti prie krūtinės laštos, kojos ištiestos lygiagrečiai (pav. 30). Atstumas tarp kelių 6 cm.

Ant dešniosios kojos pėdos kaulų gulėjo geležinis siauraašmenis kirvis. Kirvis gulėjo ant šono ir jo kotas turėjo būti nukreiptas dešniosios kojos link.

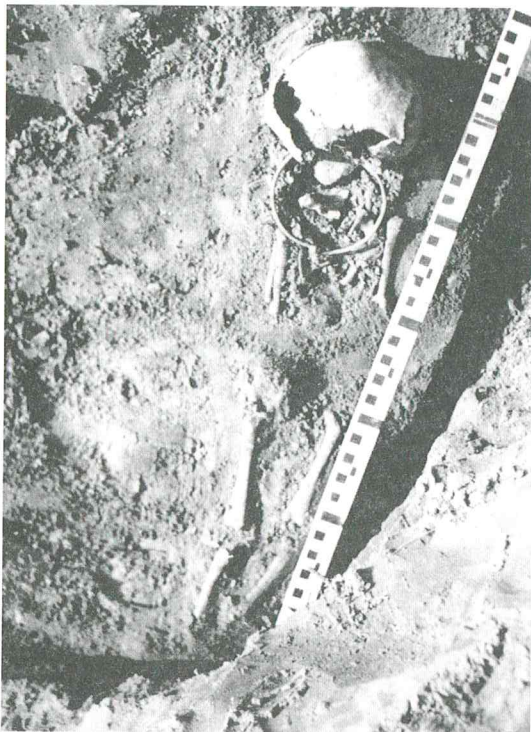
Nuimant griaučius, prie dešniosios kojos šlaunikaulio ir pėdų kaulų pastebėta smulkių anglių.

29 p a v . Kapas Nr.23 (VDKM, inv. Nr.868)

30 p a v . Kapas Nr.24 (VDKM, inv. Nr.869)

3 1 p a v . Kapas Nr.25 (VDKM, inv. Nr.871)

KAPAS NR. 25

VIII perkasoje, apie 63 cm gylyje nuo žemės paviršiaus, rasti blogai išlikę mažo vaiko griaučiai. Griaučių ilgis nuo viršugalvio iki kulnų apie 60 cm. Vaikas paguldytas aukštelninkas, galva tiesiai į šiaurę. Rankų kaulų teišlikę žastikauliai, todėl rankų situacija neaiški (pav. 31). Kojos ištiestos, atstumas tarp kelių 3 cm.

Ant kaklo uždėta žalvarinė antkaklė kūginiais galais. Antkaklės užsegamoji dalis gulėjo beveik ant krūtinės ląstos vidurio. Antkaklė padaryta iš apskritos vielos. Lan kelio vidurys buvęs perlaužtas, todėl toje vietoje galai užlenkti ir sunerti.

KAPAS NR. 26

XI ir XII perkasoje, nuėmus viršutinį žemės sluoksnį, aptikti beformės duobės kontūrai. 65 cm gylyje rasta kaukolė, apversta ant viršugalvio. 12 cm giliau po kaukole aptiktas raktikaulis. Kiti griaučių kaulai duobėje taip pat buvo išmėtyti be tvarkos.

88 cm gylyje, 17 cm nuo kaukolės į rytus rastas geležinis kiek išlenktas peilis. Po kairiuoju raktikauliu aptiktas žalvarinės spiralės fragmentas.

3 2 p a v . Kapas Nr.28 (VDKM, inv. Nr.873)

KAPAS NR. 27

XI perkasoje, 56 cm gylyje, maišytoje žemėje aptikti suardyti griaučiai. Kapo duobės kontūrai nebuvo aiškūs, bet viršuje griaučių žemė buvo maišyta su smulkėmis anglimis. Kadangi kaulų pirminėje padėtyje neaptikta, todėl, kuria kryptimi mirusysis buvo palaidotas, nebuvo įmanoma nustatyti. Radinių nerasta.

KAPAS NR. 28

XI perkasoje, nuėmus viršutinį žemės sluoksnį, aptikti gana ryškūs kapo duobės kontūrai, išsiskiriantys kiek tamsesne žeme ir smulkių amglių priemaiša. Kontūrų ilgis 2,3 m, plotis 0,8 m. 0,78 m gylyje rasti gana gerai išlikę griaučiai. Jų ilgis nuo viršugalvio iki kulnų 1,48 m. Mirusysis palaidotas aukštelninkas, galva ŠV 300° kryptimi. Abiejų rankų žastikauliai yra labai prispausti prie krūtinės ląstos šonų. Dešinioji ranka per alkūnę sulenkta 45° kampu. Kairioji ranka ištiesta palei šoną ir plaštakos kaulai guli ant kairiojo dubens kaulo. Kojos ištiestos ir per kelius suglaustos (pav. 32). Apskritai visi griaučiai yra labai suspausti, lyg būtų gulęję skobtiniame karste.

Ant kaklo rasta žalvarinių įvijų apararelė. Įvijos nevienodo storio ir ilgio. Dešinėje krūtinės ląstos pusėje,

prie pat stuburo, išilgai kapa, viršūne žemyn gulėjo geležinės ylos fragmentas. Fragmento ilgis 4,5 cm.

SUARDYTAS KAPAS NR. 29

XI perkasoje, apie 50 cm gylyje nuo žemės paviršiaus, rasti išardyti griaučiai. Savo pirminėje vietoje teišlikę abiejų kojų blauzdikauliai ir pėdų kaulai. Sprendžiant pagal šį fragmentą, mirusysis turėjo būti palaidotas aukštielninkas, galva tiesiai į vakarus.

KAPAS NR. 30

Tarp XI ir XII perkastos, apie 1 m gylyje, aptikti gana gerai išlikę griaučiai. Kapo duobės kontūrai nebuvo aiškūs ir maišytoje duobės žemėje anglių liekanų nepastebėta. Mirusysis paguldytas aukštielninkas, galva šiaurės vakarų 310° kryptimi. Griaučių ilgis nuo viršugalvio iki kulnų kaulų 1,60 m. Dešinioji ranka sulenkta 35° kampu. Kairioji ranka sulenkta 85° kampu. Kojos ištiestos lygiagrečiai (pav. 33). Atstumas tarp kelių 3 cm.

Kairėje griaučių pusėje, išorėje, 8 cm nuo kairiojo šlaunikaulio, ašmenimis į šlaunikaulį ir viršūne dubens kaulo link, išilgai gulėjo geležinis pjautuvas.

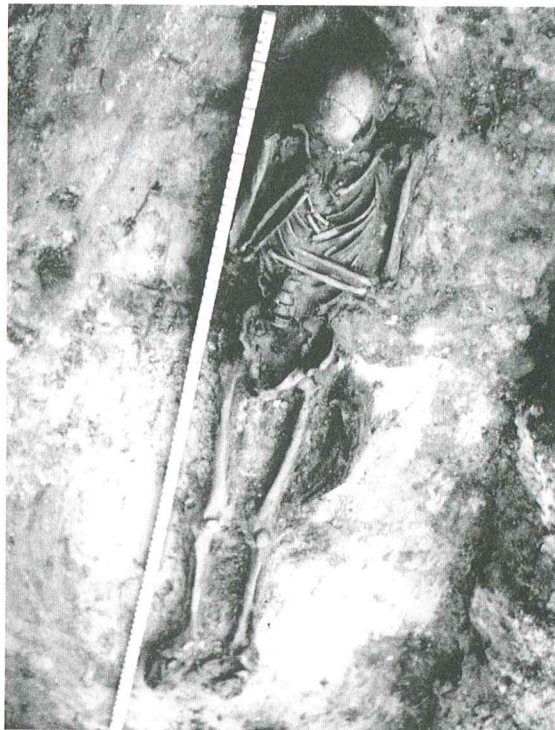
DVIGUBAS VAIKŲ KAPAS NR. 31

XII perkasoje, 70 cm gylyje, aptikti dviejų vaikų griaučiai, gulintys vieni šalia kitų (pav. 34). Kapo duobės kontūrai nebuvo aiškūs. Kapo duobėje anglių liekanų nerasta.

G r i a u č i a i A. Šių griaučių kaukolė aptikta 70 cm gylyje, o likusioji griaučių dalis gulėjo 78 cm gylyje. Vaikas paguldytas aukštielninkas, galva šiaurės vakarų 300° kryptimi. Griaučių ilgis nuo viršugalvio iki kulnų kaulų 94 cm. Dešinioji ranka sulenkta labai smailiu kampu, jos dilbio kaulai gulėjo beveik lygiagrečiai su žastikauliu. Kairiosios rankos žastikaulis kiek atmestas į šoną ir ranka per alkūnę sulenkta apie 80° kampu. Abi kojos kiek pasuktos į dešinę ir ištiestos lygiagrečiai. Atstumas tarp kelių 7 cm.

Dešinėje pusėje, žemiau krūtinės laštos, skersai viršūne į kairę gulėjo jo geležinis lazdelinis smeigtukas. Jo teišlikę atskiri fragmentai.

G r i a u č i a i B. Griaučių A dešinėje lygiagrečiai ir ta pačia kryptimi aptikti kiek vyresnio amžiaus vaiko griaučiai. Jų ilgis nuo viršugalvio iki kulnų apie 1 m. De-

33 p a v. Kapas Nr.30 (VDKM, inv. Nr.874)

34 p a v. Kapas Nr.31 (VDKM, inv. Nr.876)

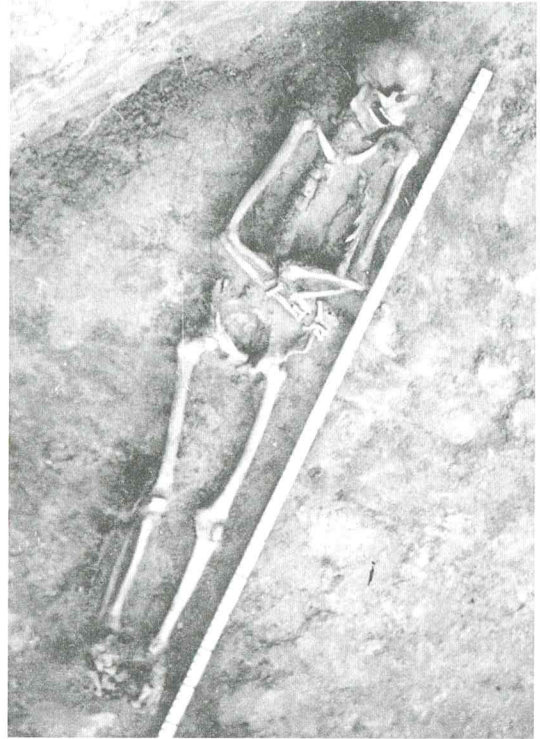
šinioji ranka sulenkta 45° kampu. Kojos nukrypusios į dešinę ir ištiestos lygiagrečiai. Atstumas tarp kelių 5 cm.

Ant dešinėsios rankos dilbio kaulų vidurio užmauta žalvarinė juostinė apyrankė kiek siaurėjančiais galais.

VAIKO KAPAS NR. 32

XII perkasoje, nuėmus viršutinį žemės sluoksnį, aptikta maišyta žemė, bet kapo duobės kontūrai nebuvo ryškūs. Anglių liekanų nepastebėta. 80 cm gylyje aptikti blogai išlikę vaiko griaučiai. Vaikas palaidotas aukštiekninkas, galva šiaurės vakarų 320° kryptimi. Dešinioji ranka sulenkta 60° kampu, kairioji kiek atmesta ir per alkūnę sulenkta 135° kampu. Kojos ištiestos, atstumas tarp kelių 6 cm. Griaučių ilgis nuo viršugalvio iki kulnų 1,23 m.

Ant apatinio žandikaulio dešiniojo šono gulėjo geležinis lazdelinis smeigtukas. Jo viršūnė siekė raktikaulį. Gale galvos, apie 30 cm nuo viršugalvio, rasta geležinė yla su išlikusiais medinio koto fragmentais. Ši yla gulėjo jau nebe pirminėje savo vietoje.

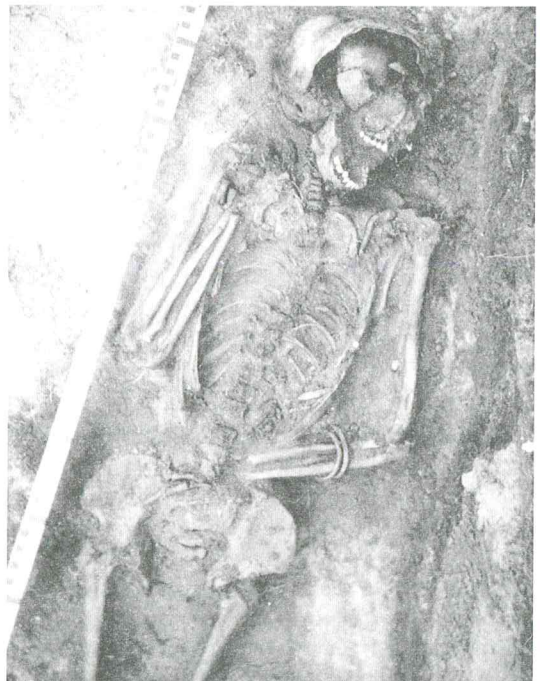

35 p a v . Kapas Nr.33 (VDKM, inv. Nr.877)

KAPAS NR. 33

XII perkasoje, 80 cm gylyje nuo žemės paviršiaus, rasti gana gerai išlikę griaučiai. Mirusysis palaidotas aukštiekninkas, galva šiaurės vakarų 290° kryptimi. Griaučių ilgis nuo viršugalvio iki kulnų kaulų 1,52 m. Kairysis griaučių šonas gulėjo kiek žemiau už dešinįjį. Dešinioji ranka kiek atmesta į šalį ir per alkūnę sulenkta 110° kampu. Kairiosios rankos žastikaulis prispaustas prie krūtinės ląstos ir ranka per alkūnę sulenkta 95° kampu. Kojos ištiestos lygiagrečiai (pav. 35). Atstumas tarp kelių 7 cm.

18 cm nuo apatinio žandikaulio, ant krūtinės ląstos vidurio, išilgai gulėjo geležinis lazdelinis smeigtukas. Jo teišlikę nežymūs pėdsakai. Prie dešinėsios kojos kelio, išorinėje pusėje, ašmenimis į viršų padėtas geležinis siaurrašmenis kirvis. Prie dešinėsios kojos šėvikaulio, netoli kelio, išilgai, viršūnė pėdų link ir ašmenimis į viršų gulėjo lenktas geležinis peilis. Koto įtvieriamoji dalis nulūžusi ir ant jos buvo žymu išlikusio medinio koto fragmentų.

36 p a v . Kapas Nr.34 (VDKM, inv. Nr.880)

KAPAS NR. 34

XII perkasoje, 65 cm gylyje nuo žemės paviršiaus, aptikti gana blogai išlikę griaučiai. Kapo duobės kontūrai

nebuvo aiškūs, bet griaučių viršuje pastebėta smulkių anglių priemaišų. Mirusysis palaidotas aukštiekninkas, galva ŠV 330° kryptimi. Dešinioji ranka per alkūnę sulenk-

ta labai smailiu kampu. Kairioji ranka kiek atmesta į šalį ir per alkūnę sulenkta 120° kampu. Stuburas išlenktas. Kojos ištiestos ir per kelius suglaustos. Griaucių ilgis nuo viršugalvio iki kulnų kaulų 1,4 m (pav. 36).

Ant kairiosios rankos dilbio kaulų vidurio galais į apačią užmautos dvi žalvarinės juostinės apyrankės. Apyrankių skersinis pjūvis trikampis, galai plonėjantys, siaurėjantys ir kiek įsmaugti. Po apyrankėmis pastebėta organinės medžiagos liekanų.

KAPAS NR. 35

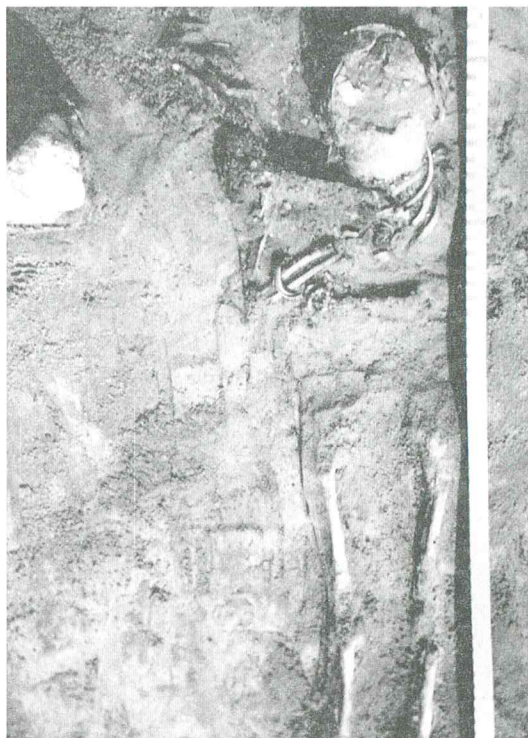
XIII perkasoje, 1,13 m gylyje, aptikti gana blogai išlikę griaučiai. Mirusysis paguldytas aukštiekninkas, galva šiaurės vakarų 320° kryptimi. Griaucių ilgis nuo viršugalvio iki kulnų kaulų 1,65 m. Dešinioji ranka kiek atmesta į šalį ir užlaužta į viršų taip, kad plaštaka gulėjo ant dešiniojo peties. Kairioji ranka sulenkta 130° kampu ir plaštaka gulėjo tarp dešinėsios rankos alkūnės ir klubo kaulo. Kojos ištiestos lygiagrečiai, atstumas tarp kelių 14 cm.

Dešiniąją krūtinės laštos pusę dengė maždaug 30×24 cm dydžio akmuo. Ant dešinėsios rankos viduriniojo piršto aptiktas žalvarinis įvijinis žiedas atrietais galais. Žiedas susidėjo iš keturių apvijų, padarytų iš trikampės vielos.

VAIKO KAPAS NR. 36

XIII ir XIV perkasoje, 50 cm gylyje nuo žemės paviršiaus, rasti blogai išlikę vaiko griaučiai. Vaikas paguldytas aukštiekninkas, galva šiaurės vakarų 320° kryptimi. Griaucių ilgis nuo viršugalvio iki kulnų kaulų 1,08 m. Dešinioji ranka sulenkta 45° kampu. Kairiosios rankos kaulai neišlikę, todėl ir jos situacijos buvo negalima išaiškinti. Kojos ištiestos lygiagrečiai (pav. 37). Atstumas tarp kelių 8 cm.

Ant kaklo uždėta žalvarinė antkaklė kūginiais galais. Antkaklė padaryta iš apskritos vielos. Ant dešinėsios rankos dilbio kaulų, prie pat alkūnės, užmautos dvi juostinės apyrankės galais į apačią. Apyrankių nugarėlės suglaustos, o galai dilbio kaulų apačioje susikryžiuojo. Abidvi apyrankės pusapvalio skersinio pjūvio, galai siaurėja. Dešinėje kaukolės pusėje, pentimi į išorę, skersai gulėjo geležinis siauraašmenis kirvis. Kirvio ašmenys siekė apatinio žandikaulio vidurį. Kirvio kotas, kiek buvo galima spręsti pagal jo liekanas, buvo nukreiptas kojų link. Ant kirvio penties, įstrižai jos, gulėjo geležinis pjautuvas, viršūne nukreiptas kapo išorės link. Pjautuvo ašmenys taip pat nukreipti lauko link. Pjautuvo kotas gulėjo ant kirvio penties.

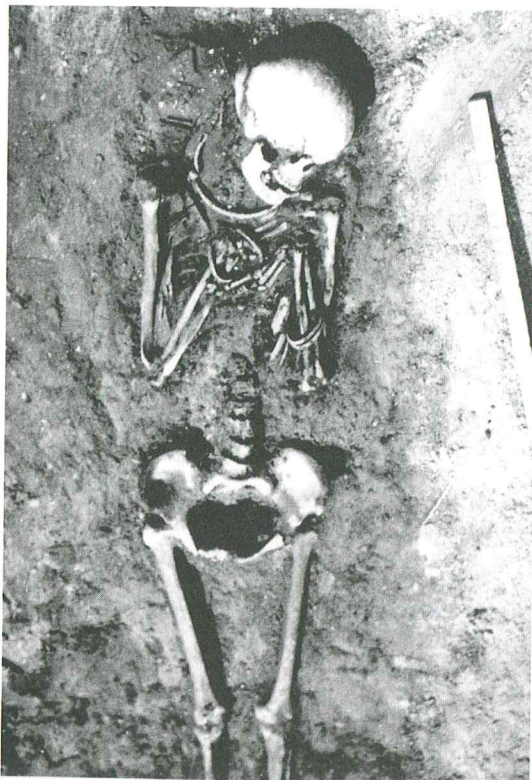
37 p a v . Kapas Nr.36 (VDKM, inv. Nr.881)

Apatinėje krūtinės laštos dalyje, skersai, galvute į dešinę, gulėjo apie 13,5 cm ilgio geležinis lazdelinis smeigtukas.

KAPAS NR. 37

XIII perkasoje, maždaug 40 cm gylyje, pastebėti gana ryškūs kapo duobės kontūrai, išsiskiriantys maišyta, kiek tamsesnės spalvos žeme ir smulkių anglių priemaiša. Kontūrų ilgis 2,3 m, plotis 0,8 m. 1,18 m gylyje rasti gana gerai išlikę griaučiai. Mirusysis paguldytas aukštiekninkas, galva šiaurės vakarų 310° kryptimi. Griaucių ilgis nuo viršugalvio iki kulnų 1,65 m. Viršutinė griaucių dalis galu kiek aukščiau negu apatinė. Dešinioji ranka sulenkta 45° kampu. Kairioji ranka sulenkta 30° kampu. Stuburas įdubęs. Kojos ištiestos lygiagrečiai (pav. 38), atstumas tarp kelių 6 cm.

Dešinėje kaukolės pusėje ir kaklo vietoje aptikta žalvarinių spiralių, kurios buvo sugrupuotos poromis. Tai greičiausiai kaklo papuošalo likučiai. Spiralinės suktos iš trikampės žalvarinės vielos. Kaklo srityje, daugiausia po apatiniu žandikauliu, rasta apvarėlė, susidedanti iš smulkučių, apskritų ir kiek paplokščių mėlynos, žalios, baltos ir auksinės spalvos stiklinių karolių. Ant kaklo aptikta žalvarinė antkaklė kūginiais galais, nukrypusiais dešinio-

38 p a v. Kapas Nr.37 (VDKM, inv. Nr.883)

sios rankos peties link. Dešinėje krūtinės laštos pusėje, apatinėje dalyje, įstrižai, viršūne kaukolės link, gulėjo labai blogai išlikęs geležinis lazdelinis smeigtukas. Jo kilpelės skersmuo 1,3 cm.

Ant dešniosios rankos užmautos dvi juostinės žalvarinės apyrankės, galais į apačią. Apyrankės gulėjo riešo vietoje, jų nugarėlės nusvirusios į priešingas puses. Atstumas tarp abiejų apyrankių nugarėlių 7 cm. Apyrankės beveik keturkampio skersinio pjūvio, paviršius ornamentuotas įkypais ruoželiais bei įkartų eilėmis. Šio ornamento grupės skiria trys tarpeliai, pagražinti skersiniais ruoželiais ir sietelinio raštu. Tokiu pat būdu ornamentuoti apyrankių galai. Ant kairiosios rankos dilbio kaulų vidurio užmautos viena greta kitos dvi lygiai to paties tipo apyrankės, tik truputį siauresnės. Jos gulėjo taip pat galais į apačią. Prie apyrankių aptikta smulkaus audinio pėdsakų ir po apyrankių galais – ažuolo fragmentų.

VAIKO KAPAS NR. 38

XIII perkasoje apie 1,18 m gylyje, aptikti gana gerai išlikę vaiko griaučiai. Griaučių viršuje anglių priemaišų nepastebėta. Vaikas paguldytas aukštiekninkas, galva

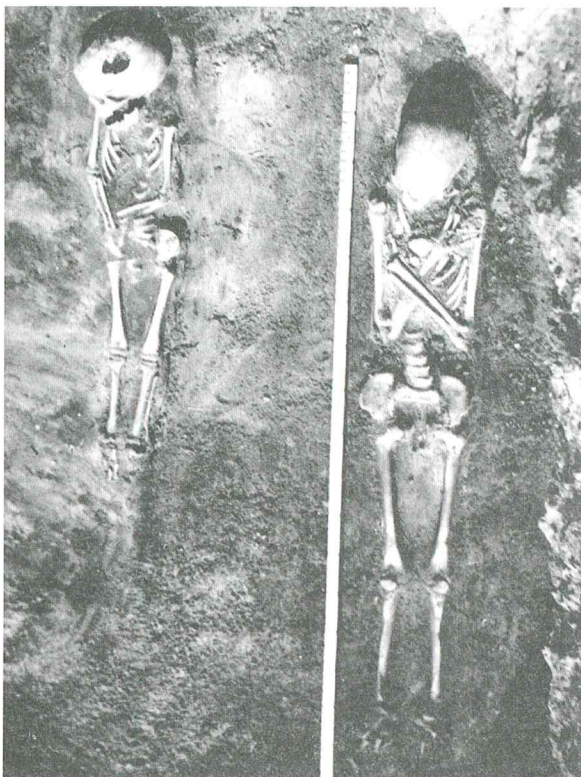
39 p a v. Kapas Nr.38 (VDKM, inv. Nr.885)

šiaurės vakarų 325° kryptimi. Griaučių ilgis nuo viršugalvio iki kulnų kaulų 1,05 m. Dešinioji ranka per alkūnę sulenкта 45° kampu. Kairioji ranka per alkūnę sulenкта visai smailiu kampu. Kojos ištiestos lygiagrečiai (pav. 39).

Ant kaklo užmauta žalvarinė antkaklė kūginiais galais. Antkaklės užsegamoji dalis gulėjo kiek pakrypusi kairėje stuburo pusėje. Antkaklė padaryta iš apskritos žalvarinės vielos. Kiek storėją galai ornamentuoti įkypais ruoželiais ir tarp jų įkartų grupėmis. Buoželės išilgai pagražintos keturiais kryžmai iškaltais poriniais grioveliais, tarp kurių esanti briaunelė ornamentuota įstrižinėmis įkartomis.

VAIKO KAPAS NR. 39

XIV perkasoje, 90 cm gylyje, aptikti gana blogai išlikę vaiko griaučiai. Maišytoje kapo duobės žemėje anglių priemaišų nepastebėta. Vaikas palaidotas aukštiekninkas, galva šiaurės vakarų 330° kryptimi. Griaučių ilgis nuo viršugalvio iki kulnų 88 cm. Dešniosios rankos žastikaulis kiek atmetas į šoną, ranka sulenкта nežymiai ir ištiesta palei šoną. Kairioji ranka sulenкта 95° kampu, plaštakos kaulai gulėjo po dešniosios rankos dilbio kaulais. Kojos ištiestos lygiagrečiai (pav. 40). Atstumas tarp kelių 3 cm.

40 p a v. Kapai Nr.39 ir Nr.40 (VDKM, inv. Nr.887)

Dešinėje krūtinės laštos pusėje, įstrižai, galvute dešinišios rankos žastikaulio link, gulėjo labai blogai išlikęs geležinis lazdelinis smeigtukas.

KAPAS NR. 40

XIII ir XIV perkasoje, 1,10 m gylyje, aptikti gana gerai išlikę griaučiai. Kapo duobės kontūrai nebuvo aiškūs. Mirusysis palaidotas aukštielninkas, galva šiaurės vakarų 330° kryptimi. Griaučių ilgis nuo pakaušio iki kulnų kaulų 1,55 m. Kaukolė nežymiai pakrypusi į dešinę šoną; abiejų rankų žastikauliai prispausti prie krūtinės laštos šonų ir rankos per alkūnę sulenktos 45° kampu. Kairioji ranka uždėta ant dešinišios. Kojos ištiestos lygiagrečiai, pėdų kaulai nukrypę į šonus (pav. 40). Atstumas tarp kelių 3 cm. Jokių radinių nerasta.

APARDYTAS KAPAS NR. 41

XVI ir XVII perkasoje, 1,40 m gylyje, aptikti apardyti griaučiai. Griaučių viršuje žemė buvo maišyta su degė-

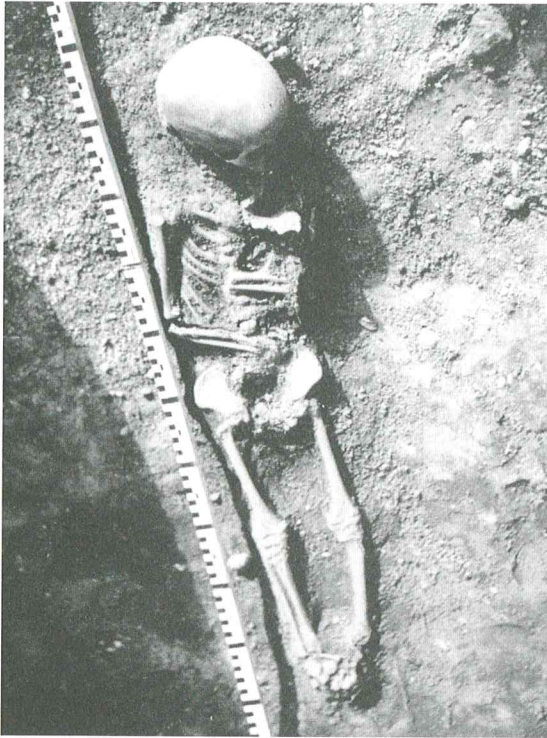
41 p a v. Kapas Nr.42 (VDKM, inv. Nr.888)

siais, bet kapo duobės kontūrai nebuvo aiškūs. Kaukolė buvo atskirta nuo likusių griaučių ir nusukta veidu į pietvakarius 250°. Dešinioji ranka ištiesta palei šoną, o kairiosios rankos kaulai išardyti. Kojų kaulai nepaliesiti. Sprendžiant pagal savo pirminėje vietoje išlikusius kaulus, mirusysis turėjo būti palaidotas aukštielninkas, galva pietvakarių 250° kryptimi. Jokių radinių neaptikta. Kapas apardytas greičiausiai kairėje pusėje kasant duobę, kurioje aptikta nemaža primestų akmenų.

VAIKO KAPAS NR. 42

XVI ir XVII perkasoje, 90 cm gylyje nuo žemės paviršiaus, aptikti labai blogai išlikę vaiko griaučiai. Vaikas palaidotas aukštielninkas, galva pietvakarių 190° kryptimi. Griaučių ilgis nuo viršugalvio iki kulnų apie 75 cm. Kaukolė sukūžusi ir pavirtusi ant dešiniojo šono. Dešinioji ranka sulenкта 100° kampu, o kairioji – apie 90° kampu. Kojos ištiestos beveik lygiagrečiai (pav. 41). Atstumas tarp kelių 9 cm.

Ant dešinišios rankos dilbio kaulų, prie pat alkūnės, užmautos dvi žalvarinės juostinės apyrankės. Prie alkūnės apyrankė užmata galais į viršų, o antroji apy-

4 2 p a v . Kapas Nr.43 (VDKM, inv. Nr.889)

4 3 p a v . Kapas Nr.44 (VDKM, inv. Nr.890)

rankė – galais į apačią. Abi apyrankės plokščios, siaurėjančiais ir truputį įsmaugtais galais. Apyrankių paviršius ornamentuotas skersai įkirstų įkartų eilėmis, galai papuošti skersiniais ranteliais ir smulkiu sieteliniu raštu. Dešinėje krūtinės ląstos pusėje, žemutinėje dalyje, įstrižai, spirale į dešinę aptiktas žalvarinės lankinės segės fragmentas: įvija, spyruoklės dalis ir smeigtukas.

VAIKO KAPAS NR. 43

XV perkasoje, nuėmus viršutinį žemės sluoksnį, pastebėta netaisyklingos formos tamsesnės žemės dėmė. Žemė buvo maišyta su dideliu degėsių kiekiu iki pat griaučių. Ypač gausu degėsių bei anglių buvo virš kojų. Kontūrų ilgis 1,8 m, plotis 0,73 m. 1 m gylyje rasti gana gerai išlikę vaiko griaučiai. Vaikas palaidotas aukštelininkas, galva šiaurės vakarų 285° kryptimi. Griaučių ilgis nuo viršugalvio iki kulnų 94 cm. Kaukolė pavirtusi ant kairiojo šono. Dešinioji ranka sulenka 95° kampu ir plaštaka padėta ant kairiojo dubens kaulo. Kairioji ranka sulenka 85° kampu. Kojos ištiestos ir kiek pasuktos į kairę (pav. 42). Atstumas tarp kelių 7 cm.

Ant kairiosios rankos žastikaulio išilgai, ašmenimis į žemę ir viršūne galvos link, guli geležinis pjautuvas.

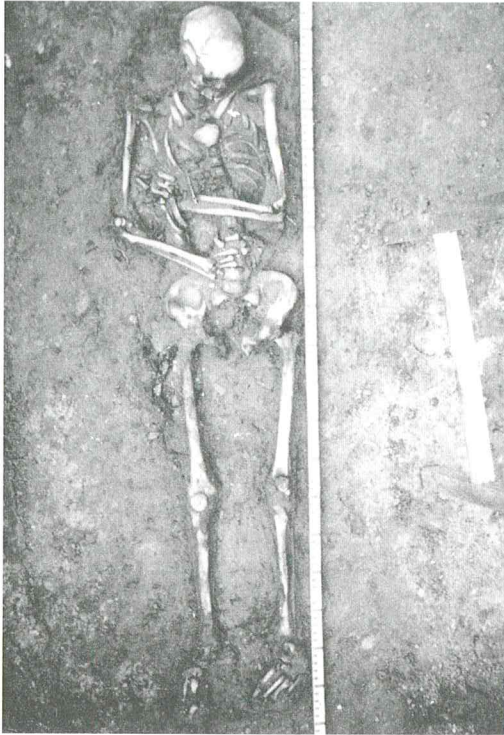
DVIGUBAS KAPAS NR. 44

XVI perkasoje, 1,10 m gylyje, aptiktas dvigubas kapas. Suaugęs palaidotas dešinėje, o šalia jo kairiosios kojos paguldytas vaikas (pav. 43). Kapo duobės kontūrai nebuvo aiškūs.

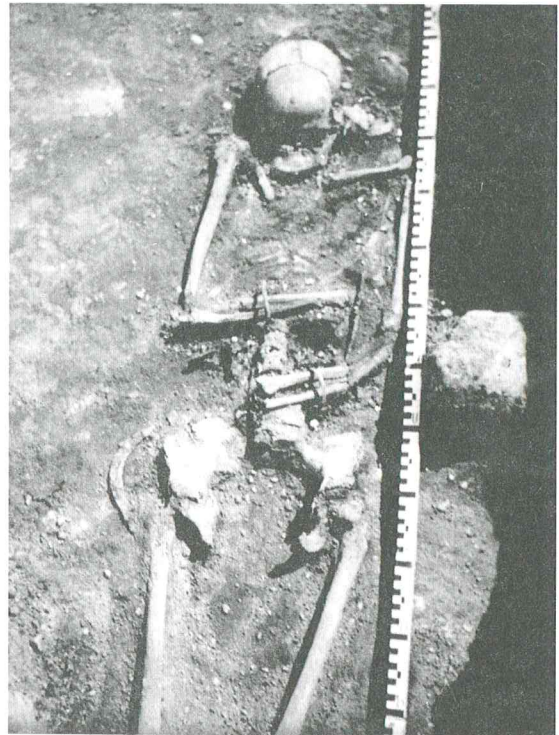
G r i a u č i a i A. Mirusysis palaidotas aukštelininkas, galva šiaurės vakarų 290° kryptimi. Griaučių ilgis nuo viršugalvio iki kulnų 1,56 m. Kaukolė nusvirusi ant kairiojo šono. Dešinioji ranka kiek atmesta į šalį ir per alkūnę sulenka 85° kampu. Kairioji ranka taip pat atmesta į šoną ir per alkūnę sulenka 50° kampu. Kojos ištiestos beveik lygiagrečiai. Atstumas tarp kelių 9 cm.

Ant abiejų rankų dilbio kaulų vidurio užmauta po vieną juostinę žalvarinę apyrankę galais į apačią. Apyrankės yra trikampio pjūvio plonėjančiais ir siaurėjančiais galais. Apyrankių paviršius ornamentuotas akučių ir skersinių įkartų eilėmis. Galai pagražinti taip pat skersinių įkartų eilėmis. Apyrankių skersmuo 7,1×4,9, plotis 1,3 cm.

G r i a u č i a i B. Kairėje A griaučių pusėje, šalia kairiosios kojos, palaidotas ta pačia kryptimi vaikas. Vaiko griaučiai išlikę labai blogai. Sprendžiant pagal pirminę vietą išlikusius kaulus, vaikas buvęs palaidotas ant dešiniojo šono. Kaukolė nukrypusi ant dešiniojo šono ir smilkinys liečia suaugusio žmogaus šlaunikaulį. Dešiniojos rankos žastikaulis pakeltas, o dilbio kaulai prispaus-

44 p a v. Kapas Nr.45 (VDKM, inv. Nr.892)

45 p a v. Kapas Nr.46 (VDKM, inv. Nr.895)

ti prie krūtinės laštos. Kairiosios rankos žastikaulis gulėjo ant kairiosios krūtinės laštos pusės ir ranka per alkūnę buvo sulenkta 90° kampu. Apatinės galūnės per kelius buvo truputį sulenktos. Jokių radinių nerasta.

KAPAS NR. 45

XVI perkasoje, apie 1,08 m gylėje, rasti gana gerai išlikę griaučiai. Kapo duobės kontūrai nebuvo aiškūs. Mirusysis palaidotas aukštiekninkas. Galva šiaurės vakarų 320° kryptimi. Griaučių ilgis nuo viršugalvio iki kulnų 1,64 m. Kaukolė nukrypusi ant kairiojo šono. Dešinioji ranka per alkūnę sulenkta apie 115° kampu. Kairioji ranka sulenkta apie 85° kampu (pav. 44).

Dešinėje krūtinės laštos pusėje, apatinėje dalyje, išilgai kapa, viršūne galvos link, gulėjo žiedinis smeigtukas. Smeigtuko žiedelis trikampio pjūvio. Žiedelio viršuje esanti ašelė ornamentuota išilginiais ruoželiais, o smeigtuko dalis žiedelio apačioje pagražinta skersiniais ruoželiais. Dešinėsios kojos šlaunikaulio šone, netoli dubens kaulo, ašmenimis šlaunikaulio link ir viršūne į galvos pusę gulėjo nedidelis lenktas pjautuvus. Po pjautuvu padėtas lenktas peilis. Kriaunelės gulėjo po viduriniąja pjautuvo dalimi, o viršūnė buvo nukreipta kaukolės link.

KAPAS NR. 46

XVIII perkasoje, 63 cm gylėje, rasti blogai išlikę griaučiai. Kapo duobės dugne buvo padėti aštuoni akmenys: keturi dešinėje ir keturi kairėje duobės pusėje. Gale galvos, 24 cm nuo jos, padėti du akmenys. Atstumas tarp abiejų akmenų 54 cm. Dešiniojo akmens dydis 18×18×4 cm, kairiojo – 18×12×7 cm. Maždaug juosmens šonuose taip pat padėti du akmenys. Dešiniojo akmens dydis 12×12×10 cm, kairiojo – 15×14×12 cm. Jis guli 5 cm nuo alkūnės. Kelių šonuose vėl padėta po vieną akmenį: dešinysis guli 13 cm nuo dešinėsios kojos kelio ir yra 15×14×12 cm dydžio, kairysis akmuo guli 19 cm nuo kairiosios kojos kelio ir yra maždaug to paties dydžio. Kojų gale, 30 cm nuo pėdos kaulų, šonuose, padėti du mažesni akmenys: dešiniojo akmens dydis 7×6×6 cm, kairiojo – 13×13×12 cm. Atstumas tarp abiejų akmenų 50 cm. Atstumas tarp galvos ir kojų gale gulinčių akmenų grupių 2,14 m. Šių akmenų keturkampio viduryje aptikti gana blogai išlikę griaučiai. Mirusysis palaidotas aukštiekninkas, galva pietryčių 135° kryptimi. Griaučių ilgis nuo viršugalvio iki kulnų 1,60 m. Dešinioji ranka sulenkta 85° kampu, kairioji 130° kampu. Kojos ištiestos ir kiek pasuktos į dešinę (pav. 45). Atstumas tarp kelių 7 cm.

Po apatiniu žandikauliu aptikta 12 mažų paplokščių gintarinių karolių. Ant dešinėsios rankos dilbio kaulų vidu-

4 6 p a v . Kapas Nr.47 (VDKM, inv. Nr.896)

rio, galais į apačią, aptikta žalvarinė juostinė apyrankė. Apyrankės pjūvis trikampis, galai papuošti skersiniais rante-liais, o paviršius pagražintas eglutės raštu; eglutės susideda iš trijų šakelių, atgręžtų viena į kitą viršūnėmis. Ant kairiosios rankos dilbio kaulų, arčiau riešo, aptikta antra lygiai tokio pat tipo ir dydžio apyrankė. Dešinėje juosmens pusėje, apvirtusi lankeliu į apačią ir spirale stuburo link, skersai gulėjo geležinė lankinė segė trikampėje kojelyje ir aukštu, plačiu bei plonu lankeliu. Prie kojelyje, apačioje, pastebėta drabužių liekanų. Kairėje krūtinės ląstos pusėje, apatinėje dalyje išilgai kapą gulėjo geležinė yla viršūne kojų link. Dešinėje dubens kaulo pusėje, ašmenimis dubens link ir viršūne kojų link gulėjo lenktas pjautuvėlis.

KAPAS NR. 47

XVIII perkasoje, 70 cm gylyje, rasti gana gerai išlikę griaučiai. Mirusysis paguldytas aukštiekninkas šiaurės vakarų 340° kryptimi. Griaučių ilgis nuo viršugalvio iki kulnų 1,7 m. Kaukolė gerokai pavirtusi ant dešiniojo šono. Dešinioji ranka sulenкта smailiu kampu. Kairioji ranka sulenкта per alkūnę apie 40° kampu. Kojos gerokai pasuktos į dešinę (pav. 46). Atstumas tarp kelių 15 cm.

Kaklo srityje rasti trys juodos spalvos emaliniai karoliai, pagražinti geltona emale, ir vienas žalsvas dvigubo nupjauto kūgio stiklinis karolis. Du emaliniai karoliai apvalūs ir vienas pailgas. Ant dešinėsios rankos dilbio kaulų, ašmenimis krūtinės link ir viršūne kojų link, išilgai padėtas lenktas geležinis pjautuvus. Rankenos dalis gulėjo po tos pat rankos riešo kaulais. Medinio koto išlikę atskiri fragmentai. Po pjautuvu pastebėta smulkių anglių liekanų.

SUARDYTAS KAPAS NR. 48

XIX perkasoje, 25 cm gylyje, nuėmus viršutinį žemės sluoksnį, rasti apardyti griaučiai. Savo pirminėje vietoje teišlikę kojų kaulai. Sprendžiant pagal šį fragmentą, mirusysis buvo palaidotas aukštiekninkas, galva pietryčių 160° kryptimi. Jokių radinių neaptikta.

SUARDYTAS KAPAS NR. 49

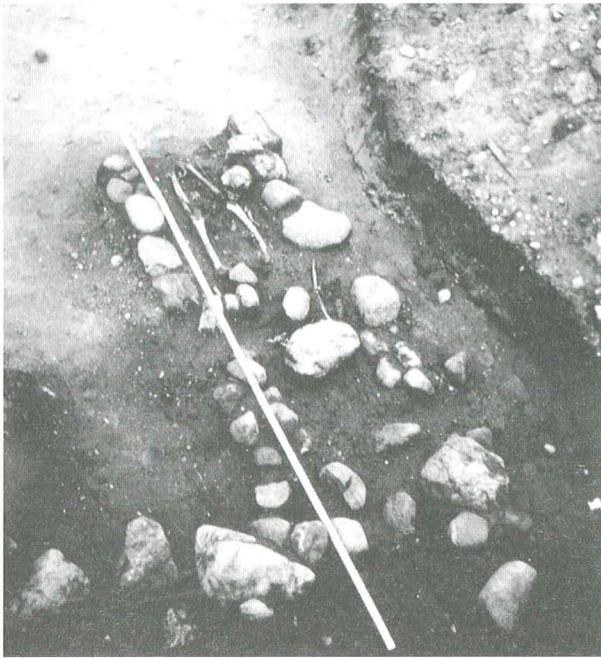
XIX perkasoje, nuėmus ariamosios žemės sluoksnį, 25 cm gylyje, aptikti apardyti griaučiai. Nepaliesiti tik kojų kaulai. Mirusysis turėjo būti palaidotas galva šiaurės rytų 55° kryptimi. Radinių nepastebėta.

SUARDYTAS KAPAS NR. 50

XX perkasoje, nuėmus viršutinį žemės sluoksnį, rasta akmenų krūvos. Akmenys buvo sudėti eilėmis, bet viršutiniai, dirbant žemę, išjudinti iš savo vietos. Tarp dviejų akmenų eilių aptikti taip pat apardyti griaučiai. Savo pirminėje vietoje teišlikę kojų kaulai. Kaukolė gulėjo prie dešinėsios kojos kelio. Mirusysis turėjo būti palaidotas aukštiekninkas, galva šiaurės rytų 20° kryptimi (pav. 47). Jokių radinių nerasta.

KAPAS NR. 51

XX perkasoje, 30 cm gylyje, aptikti gana blogai išlikę griaučiai. Kapo konstrukcija yra tokia: prie kairiosios kojos dubens kaulo padėtas 14×10 cm dydžio akmuo. 5 cm žemiau jo, netoli šlaunikaulio, padėtas antras tokio pat dydžio akmuo. Antroje pusėje, priešais, netoli dešiniojo šlaunikaulio, padėtas 18×10 cm dydžio akmuo. Gale ko-

47 p a v . Kapas Nr.50 (VDKM, inv. Nr.897)

jų, pėdų šonuose, taip pat padėta po vieną akmenį. Dešiniojo akmens dydis 15×14 cm, kairiojo – 12×10 cm. Atstumas tarp prie šlaunikaulio gulinčių akmenų 54 cm ir tarp kojų gale gulinčių akmenų – 2 cm. Mirusysis palaidotas aukštelininkas, galva šiaurės rytų 30° kryptimi. Griaučių ilgis nuo viršugalvio iki kulnų kaulų 1,6 m. Kaulkolė pavirtusi ant dešiniojo šono. Abi rankos ištiestos palei šonus ir plaštakos padėtos ant klubo kaulų. Kojos ištiestos, atstumas tarp kelių 12 cm. Radinių neaptikta.

BENDROS PASTABOS IR IŠVADOS DĖL LAIDOSENOS

Tyrinėjame plote daugiausia kapų aptikta pietinėje ir rytinėje kapinyno dalyje bei rajone prie senųjų Upytės kapinių. Be abejo, aptvertame naujiems kapams plote nesibaigia priešistorinio kapinyno ribos. Jos greičiausiai tęsiasi į rytus ir į vakarus dabar ariamo ploto ir dabartinės klebonijos sodybos link. Iškastame plote kapų aptikta palyginti gana retai. Žemės sudėtis ir vietos reljefas turėjo įtakos ir priešistorinio meto kapinyno gyventojams. To laiko mirusieji tankiau laidojami lengvesnėje ir pakilesnėje vietoje. Plote, esančiame Vešetos pelkių link, atstumas tarp kapų yra gana didelis. Čia, be abejo, suvaidino didelį vaidmenį žemės sudėtis. Greičiausiai kietas molis galėjo būti kliūtis iškasti reikiamą duobę ir dėl to šioje vietoje mirusieji laidoti visai negiliai.

Apskritai dėl laidosenos galima pasakyti, kad mirusieji buvo laidojami palyginti gana giliose duobėse ir ši laidosena mažai kuo tesiskiria nuo kitų Lietuvoje aptinkamų plokštinių kapų. Nepaisant bendro panašumo su kitais Lietuvos priešistoriniais kapinynais, Upytės kapinynas turi ir skirtingų elementų. Pirmasis jų būtų dvigubi kapai. Šie dviejų mirusiųjų palaidojimai vienoje duobėje nėra atsitiktinumas. Abu mirusieji greičiausiai bus buvę palaidoti vienu metu dėl tam tikros tuo tarpu dar neišaiškintos priežasties. Galima spėti, kad tai bus vienos šeimos nariai ar vieno likimo draugai.

Dvigubame kape Nr. 5 aptikta suaugusio, greičiausiai moters, ir vaiko griaučiai. Moters griaučiai be kojų blaudikaulių. Tyrinėjimų metu šių kaulų neaptikta ir greičiausiai jie bus suardyti kasant duobę vėlesniems kapams, nors iš žemės pakitimų to ir nebuvo galima konstatuoti. Galimas daiktas, kad tai bus buvęs ir ligotumo reiškinys. Kai medicinos fakultetas minėtųosius kaulus ištirs ir pateiks muziejui duomenis, šis klausimas galės būti aiškiau nušviestas.

Kape Nr. 7 aptikta vyro ir moters griaučiai. Prie moters griaučių, kaip jau buvo minėta, rasta gana daug įvairių papuošalų, o prie vyriškosios lyties griaučių neaptikta nė vieno radinio. Be to, vyro kojos buvo viena ant kitos uždėtos ir atrodo, kad jos tarsi galėjo būti surištos. Jokiam kitame kape panašios kojų padėties nepastebėta. Griaučių situacija ir radinių nebuvimas leido spėti, kad šis dvigubas kapas yra sietinas su nelygia socialine padėtimi. Čia esą prie turtingos moters buvęs palaidotas vergas ar tarnas (Puzinas, 1938, p. 48).

Mintis, kad taip galėjo būti, remiama tuo, kad vienas turėjo gausiai radinių, o kitas neturėjo jokio papuošalo ir ginklo. Šiam spėjimui paremti cituojama Dusburgo kronikos žinia, kad esą Prūsiose toks paprotys yra buvęs (Puzinas, 1938, p. 147). Šią pareikštą mintį atmesti ar patvirtinti čia nesiryžtame. Galimas daiktas, kad taip galėjo būti, bet galima pareikšti ir kitą spėjimą. Abejotina, kad jau IV–V a. Lietuvoje buvo toks didelis socialinis skirtingumas, kad būtų galima kalbėti apie ponus ir vergus. Be abejo, pasiturinčių ir ne taip pasiturinčių žmonių būta ir anais laikais. Remtis Dusburgu vargu ar galima, nes laiko tarpas per daug didelis, tuo labiau, kad nuo aprašomojo kapo ir Dusburgo gyvenamojo meto laidosena yra visiškai pakitusi. Kiti vienalaikių šaltinių liudijimai ir visi kiti metraščių bei kronikų pasakojimai neleidžia daryti minėtųjų išvadų. Priešingai, jie vaizduoja lietuvius kilnaus būdo ir savo mirusiuosius ypač pagarbiamai laidojančius. Bet pats svarbiausias motyvas būtų tas, kad iki šiol tyrinėtuose kapinyuose niekur su tokia laidosena nesusidurta, tuo labiau, kad, sprendžiant iš radinių, yra aptikta daug turtingesnių kapų, bet juose nerasta palaidotų vergų ar tarnų. Kituose kapinyuose aptikti dvigubi kapai. Ir Upytės dvigubi kapai, be abejonės, pirmiausia yra aiškintini kaip papročio dalykas: du artimus

ar vieno likimo ištiiktus asmenis guldėti į vieną bendrą kapo duobę. Gali būti keliamas tik klausimas, koku būdu du mirusieji patekdavo į vieną duobę: ar jie buvo kartu mirę, vieno likimo auka, ar kuriais kitais sumetimais? Čia reikia dar nuodugnių tyrimų. Atsižvelgiant į tai, kad Upytėje aptikta ir daugiau dvigubų kapų, reikia pasakyti, kad tai siejama su tuo metu vyravusiu papročiu.

Iš kitų Upytėje aptiktų kapų išsiskyrė ir kapas Nr. 2. Mirusysis čia gulėjo ne aukštiełninkas, kaip kad įprasta, bet kniūbsčias. Nors mirusysis palaidotas ir be jokio pietizmo, bet daryti vienų ar kitų išvadų čia nesiryžtama, nes prie aptiktų griaučių jokių radinių nerasta, iš kurių būtų galima nustatyti net minėtojo kapo chronologiją. Reikia manyti, kad čia galėjo būti ir atsitiktinis kuris nors vėlesnių laikų kapas.

Upytėje aptikta ir kapų, apdėtų akmenimis, kaip, pvz., kapai Nr. 1, 6, 8, 46 ir kiti. Akmenys dažniausiai padėti iš šonų prie galvos ir prie kojų. Šis paprotys yra labai senas. Greičiausiai jis paveldėtas iš pilkapių apdėjimo akmenimis. Reikia manyti, kad jais yra buvę parremti karstų šonai ar šiaip pažymėtas mirusiajam skirtas plotelis. Tokių akmenų kapo duobės dugne aptikta ir kituose tyrinėtuose kapinyuose, pvz.: Sargėnų, Lapių vls., Kauno aps.; Veršvų, Raudondvario vls.; Kauno aps., Seredžiaus, Kauno aps.; ir kitur.

Skirtingas, tik akmenimis apdėtas kapas Nr. 50. Čia aplink mirusį apdėti akmenys sudaro lygiagretainį. Griaučiai aptikti tik 18 cm gylyje nuo buvusio žemės paviršiaus. Griaučiai ir akmenys ariant apardyti. Atidžiau ištyrus kapo duobę nerasta jokių radinių, kurie padėtų kapą priskirti tam ar kitam laikotarpiui. Čia apdėtieji akmenys primena akmenimis apkrautus kapus aptinkamus Tūbausiuose, Lazdininkuose, Senkuose (Kretingos aps.) ir kitur. Reikia manyti, kad šis kapas priklaitys vidurinio geležies amžiaus pirmajai pusei, o akmenys apdėti tęsiant pilkapių tradiciją.

Tokie dveji pilkapių akmenų vainikai aptikti netoli senųjų Upytės kapinių ribos. Jų akmenų vainikai, kaip jau minėta, yra suardyti ir juose kapų neaptikta. Rasta tik paskirų suardytų kaulų. Toje vietoje netoliese greičiausiai buvo istorinių laikų sodyba, todėl nenuostabu, kad čia buvę pilkapiai neišliko ir buvo suardyti. Šį faktą patvirtina prie antrojo pilkapio vainiko dalies rasta atmatų duobė iš naujųjų laikų. Čia aptikta gana daug poliruotų puodų šukių, indų liekanų, geležinis siaurėjančiais galais skiltuvas ir kt.

Upytėje aptikta ir degėsių žymių. Jų gausiai pastebėta rytų pietiniame plote ir pietų vakarinėje kapinyno dalyje, arčiau klebonijos klojimo. Be abejonės, čia aptikti degėšiai priklauso kapinyno apeiginei daliai. Mirusiųjų garbei, jų vėlėms ar lavonams sušildyti buvo kūrenami nedideli laužai, prie kurių turėjo būti atliekamos tam tikros apeigos. Tokių didesnių degėsių žymių yra aptikta dar kapuose Nr. 5, 6, 12, 21, 24, 28, 37, 41 ir 43. Kad ir kaip buvo sekta aptinkamų degėsių pėdsakai, nieko konkretaus nebuvo ga-

lima konstatuoti, ar čia buvo atskiros laužavietės, ar šiaip degėšiai. Žemė smarkiai maišyta su labai smulkių degėsių pėdsakais. Stambesnių anglių ir didesnio kiekio pelenų neaptikta. Vietomis įvairių aptiktų degėsių pjūviai yra buvę kelių metrų diametro ir iki 0,5 m gylio.

Upytėje, kaip ir kituose priešistoriniuose kapinyuose, mirusieji buvo laidojami su ypatingu pietizmu ir pagarba. Gyvieji padarydavo viską, kad nieko netrūktų mirusiųjų pomirtiniam gyvenimui. Jie todėl dėjo į kapus papuošalus, įrankius, ginklus ir kt., tikėdami, kad ir po mirties jiems bus tie patys dalykai reikalingi. Kokios nors sistemos laidojant mirusiuosius nesilaikyta. Kapai išmėtyti be jokios tvarkos. Drauge maišyta vyrų, moterų ir vaikų kapai. Atskiro jiems kapinyne ploto nebuvo. Galimas dalykas, kad turėjo būti kokie nors antkapiai, nes niekur nepasitaikė, kad to paties laiko kapo duobės būtų viena ant kitos, nors kapinynų yra nepaprastai didelės apimties.

Pagal laidoseną Upytės kapinynas yra skirtinas plokštinių kapų kultūrinei grupei, kurią esame palietę apibūdinami senojo ir vidurinio geležies amžiaus atitinkamus laikotarpius.

III. RADINIŲ ANALIZĖ

Radinių Upytėje aptikta įvairių (žr. radinių lentelę). Visus juos suskirsčiau grupėmis ir kiekvieną grupę aptarsiu atskirai.

ANTKAKLĖS

Antkaklių Upytėje rasta kapuose Nr. 1, 7, 25, 36, 37, ir 38. Be to, viena antkaklė aptikta pripuolamai drauge su kitais dirbiniais (VDKM, inv. Nr. 984:3). Taigi Upytėje iki šiol yra aptiktos 7 antkaklės. Iš jų keturios kūginiais, dvi šaukštiniais galais ir viena apvalios plonėjančiais galais vielos, kurios vienas galas baigiasi kabliuku, antras – kilpele.

A. Antkaklės kūginiais galais

Kūginė antkaklė rasta vaiko kape Nr. 25 (VDKM, inv. Nr. 1231:56) yra apvalios vielos ir mažais kūginiais galais. Ši antkaklė sudaryta iš dviejų dalių. Jos lankas padarytas iš apvalios, į galus kiek siaurėjančios vielos. Vielą arčiau galų kiek pastorinta. Antkaklės lankas yra buvęs didesnio diametro ir, matyt, skirtam vaikui ji buvo per didelė, todėl lankas per vidurį perkirstas, jo galai už-

lenkti ir užkabinti vienas ant kito. Antkaklės išorinis paviršius arčiau galų pagražintas įstrižais, nevienodos krypties ruoželiais. Vietoje, kur abiejų kryptių ruoželiai susiduria, yra 4 gilesnių skersinių griovelių ornamentas. Dvi tokių skersinių griovelių grupės yra ir lankelyje įstrižų ruoželių galuose. Ornamentas labai nerūpestingai padarytas. Konusiniai antkaklės galai pagražinti nežymiais išilginiais ruoželiais. Antkaklė užkabinama taip, kad vienas jos galas (kairysis) atlenktas į viršų, kitas (dešinysis) – žemyn ir tuo būdu vienas antrą užkabina. Antkaklė gerai išlikusi, ji padengta žalia patina. Antkaklės diametras 10,8 cm, vielos storis 0,4 cm, konusinių galų diametras 0,8 cm, jų aukštis 0,6 cm.

Antroji kūginė antkaklė rasta kape Nr. 36 (VDKM, inv. Nr. 1231:69). Šios antkaklės lankas padarytas iš apvalios, į galus kiek pastorintos vielos. Antkaklės išorinis paviršius arčiau galų yra ornamentuotas įstrižomis skersai rantytomis juostelėmis ir skersinių ruoželių grupėmis. Antkaklės galai neaukšti, pagražinti aplink einančiais penkiais grioveliais. Ji gerai išlikusi, tamsiai žalios patinos, su mėlynos spalvos dėmelėmis. Antkaklės diametras apie 15 cm. Lanko vielos storis per vidurį 0,5 cm, storiausia vieta iš šonų arčiau galų 0,7 cm. Kūginių galų aukštis 1 cm, jų diametras 1,3 cm.

Trečioji kūginė antkaklė aptikta kape Nr. 37 (VDKM, inv. Nr. 1231:77) (Puzinas, 1938, pav. 37:3) (pav. 18:3). Ji yra taip pat apvalios vielos, kuri arčiau galų žymiai storesnė. Antkaklė arčiau galų pagražinta įstrižais grioveliais, tarp kurių susidaro siauros juostelės, kas antra jų papuošta smulkiomis įkartomis. Įstrižų griovelių galuose yra padarytas pagražinimas iš 8 skersinių griovelių grupių. Antkaklės kūginiai galai puošti aplink einančiais grioveliais. Viena kūginė galvutė pagražinta 6, kita 7 grioveliais, kuriuos išilgai kerta 3 išilginiai grioveliai. Jie išilgai padalina konusinę galvutę į tris lygias dalis. Antkaklės diametras 13,3 cm, storis 0,6 cm, konusinių galų aukštis 1,3 cm, jų diametras 1,2 cm.

Ketvirtą kūginiais galais antkaklę turime iš kapo Nr. 38 (VDKM, inv. Nr. 1231:83). Antkaklės lankas padarytas iš tokios pat kaip ir kitų antkaklių, vielos. Antkaklė arčiau galų papuošta tokiu pačiu raštu, kaip ir antkaklė iš kapo Nr. 37. Jos konusinės galvutės išilgai ornamentuotos 4 porinėmis gana gilių griovelių grupėmis. Tarp jų esanti juostelė pagražinta smulkiomis skersinėmis įkartomis. Antkaklės diametras apie 13 cm, vielos storis per vidurį 0,4 cm, konusinių galų diametras 1,3 cm, jų aukštis 1 cm.

Kūginių antkaklių lankelis dažnai yra vidutinio diametro, apvalios, į galus kiek storėjančios vielos, kuri pagražinama arba skersiniais ruoželiais, arba įstrižomis juostelėmis. Be to, aptinkama antkaklių, kurių lankas yra suktas.

Kūginiais galais antkaklės labiausiai paplitęs Lietuvoje antkaklių tipas senajame geležies amžiuje. Iki šiol antkaklių kūginiais galais rasta gana daug. Jų daugiausia yra aptikta vakarų Lietuvoje, bet jos paplitusios ir kito-

se srityse. Kadangi jų rasta labai daug, tai šiame darbe pasitenkinasi paminėjęs tik būdingų antkaklių radimo vietas bei paraleles aptiktoms Upytės kūginėms antkaklėms.

Pereinant prie šių antkaklių tipologijos ir chronologijos reikia peržvelgti, kaip ir iš kur jos atsirado ir kada pasirodė mūsų krašte. Šių antkaklių prototipai bus buvusios antkaklės pusapvaliais, gana masyviais neaukštais galais; jos yra kilusios Vidurio Europoje La Teno laikotarpyje. Minėtosios antkaklės turi gana masyvius, beveik apvalius buoželinius galus. Buoželių paviršius puošiamas per vidurį susikertančių paralelinių įkartų eilėmis. Beveik apvalios buoželės pagrindas ornamentuojamas aplink einančiu grioveliu. Lietuvoje La Teno laikotarpio antkaklių iki šiol neaptikta. Dvi jų yra rastos Rytų Prūsijoje (Gaerte, 1929, p. 372, lent. IV:a,b). Tik dėl šių antkaklių chronologijos galima būtų pareikšti kai kurių abejojamų. Jos nėra rastos tyrinėjimų metu drauge su kitais La Teno laikotarpio radiniais, bet aptiktos atsitiktinai ir todėl galėjo būti vartojamos ir senojo geležies amžiaus pradžioje.

Iš dabar turimų tyrinėjimų duomenų Lietuvoje buoželiniais galais antkaklės pasirodė kiek vėliau negu Rytų Prūsijoje ir nuo pastarųjų skiriasi tuo, kad jų buoželės yra nedidelės ir beveik apvalios. Lankas padarytas iš plosios apvalios vielos. Giminingas yra tik ornamentas. Prie pačių ankstyvųjų antkaklių buoželiniais galais priskirtinas Paveikių (Padubysio vls., Šiaulių aps.) pilkapiuose rastos antkaklės (k. Nr. 6/9 ir k. Nr. 15) (VDKM, inv. Nr. 880:3 ir 11) (Puzinas, 1938, pav. 31:4, 32:3). Šios antkaklės, atsižvelgiant į drauge aptiktus kitus dirbinius, yra skirtinos II amžiui.

Iš šių buoželinių antkaklių išrieda antkaklės kūginiais galais. Ankstyvesniųjų kūginių antkaklių lankelis taip pat dar nestoras, tik kartais į galus kiek pastorintas. Jų galai yra kūgio formos, bet gana liekni. Ankstyvos formos kūginių antkaklių aptikta Sėdėnuose, Kauno aps., kape Nr. 34 ir kituose kapuose (VDKM, inv. Nr. 1078:10 ir 702:6), Sargėnuose, Lapių vls., Kauno aps., kape Nr. 217 (VDKM), Karnagoje, Tauragės aps. (VDKM, inv. Nr. 1100), Kupriuose, Biržų aps. (Prussia Museum, V. 6528) ir Prapime, Kvėdarnos vls., Tauragės aps. (VDKM, inv. Nr. 672:10). Reikia pasakyti, kad ankstyvųjų kūginių antkaklių Lietuvoje aptinkama daugiausiai jos vakarinėje dalyje.

Kūginių antkaklių yra skiriamos kelios grupės. H. Mora skiria: antkaklės gražiais nedideliais grybeliniais ar kūginiais galais, Klaipėdos kraštui būdingos kūginės antkaklės, lietuvių–latvių antkaklės kūginiais galais, antkaklės su aukštais kūginiais galais ir kūginės antkaklės su kabučiais (Moora, 1938, p. 280, 284, 288, 294, 296 ir t.t.).

Lietuvoje išsiskiria taip pat kelios kūginių antkaklių grupės. Smulkus jų suskirstymas pareikalautų daug kruopštaus darbo ir laiko. Todėl čia paminėsiu tik kūginių antkaklių bendruosius tipus, kurie aptinkami Lietuvoje, ir vėliau aptarsiu Upytėje aptiktas kūgines antkakles ir įterpsiu jas į bendras chronologines ribas.

Lietuvoje aptinkami šie kūginių antkaklių tipai: antkaklės, kurių lankelis yra nestoras ir galai liekni; antkaklės, kurių galai puošiami aplink einančiais lankeliais, jų lankas vidutinio storumo ir į galus kiek pastorintas; antkaklės, kurių galai ornamentuojami išilginiais ruoželiais; jie dažniausiai sudaro kryžiaus pavidalo raštą; ir antkaklės aukštais kūginiais galais, kurių lankas arčiau galų yra paplokščias.

Lietuvoje randama antkaklių aukštais kūginiais galais, kurių vidurinė lankelio dalis yra išplota. Viena tokia antkaklė rasta rytų Lietuvoje. Ji turi gana platų juostelės pavidalo lanką vidurinėje dalyje (VDKM). Kita tokio tipo antkaklė rasta Rakėnuose, Salako vls., Zarasų aps. (VDKM, inv. Nr. 658:17).

Be paminėtų kūginių antkaklių, 1940 m. tyrinėjant Rūdaičių Kretingos vls. ir aps. senkapij, kape Nr. 64 aptikta kūginė antkaklė, kurios lankas arčiau galų yra keturkampio skersinio pjūvio ir pagražintas apvyniojimo imitacija.

Pagaliau paminėtinos Lietuvoje aptinkamos antkaklės kūginiais galais, prie kurių lankelio išorinės pusės būna prikabinata pakabėlių ir kabučių. Šio tipo antkaklės išsiskiria iš visų kitų antkaklių kūginiais galais. Iki šiol jų aptikta: Pastovyje, Vilniaus krašte (Aspelin, 1877, pav. 1900), Piliakalnyje, Kamajų vls., Rokiškio aps. ir Rūdaičiuose, Kretingos vls. ir aps. (kape Nr. 57, VDKM).

Pastovyje surastoji antkaklė į galus turi pastorintą lankelį ir išorinėje pusėje po tris ašeles, prie kurių prikabinata po vieną puselipsinės formos pakabėlę. Pakabėlės galai baigiasi trimis ašelemis. Ašelėse įverta po vieną branktelį kilpeliniais galais ir prie kiekvieno jų galo (apačioje) prikabinata po vieną pusemenulio formos kabutį, kurių galai baigiasi keliais rageliais.

Rūdaičiuose, kape Nr. 57, rastos antkaklės lankelyje yra išlikusios tik išliedintos ašelės. Dvi panašios kūginiais galais antkaklės surastos Klaipėdos krašte: viena jų rasta Pleškučiuose, Klaipėdos aps. (Gaerte, 1929, p. 239, pav. 183:6), kita Ragainės apylinkėje (Engel, 1931, p. 34, pav. 6:b). Viena tokia kūginė antkaklė su kabučiais rasta Latvijoje (Latviešu, 1937, pav. 27, lent. XIV). Reikia pasakyti, kad šio tipo antkaklių aptinkama žymiai rečiau negu kitų kūginių antkaklių.

Upytėje rastos antkaklės, kaip matyti iš aprašymo, viena nuo kitos skiriasi tik kūginių galų ornamentavimo būdu ir lankelio storiu. Tai yra vėlesnio tipo kūginės antkaklės, kurioms paralelių dažniau aptiksime vakarinėje Lietuvos dalyje. Jei laikysimės H. Mooros suskirstymo, tai Upytės kūgines antkakles tektų skirti lietuvių–latvių antkaklių grupei.

Pagal skirtingą ornamentavimo būdą Upytėje rastąsias antkakles reikia skirti į du pogrupius: antkaklės, kurių galai pagražinti aplink einančiais lankeliais (VDKM, inv. Nr. 1231:69 ir 77), ir antkaklės, kurių galai papuošti išilginių ruoželių grupėmis (VDKM, inv. Nr. 1231:56 ir 83).

Be to, kiek skiriasi ir pastorintosios antkaklių lankelio dalies ornamentai. Pvz., antkaklės, rastos kape Nr. 36

(VDKM, inv. Nr. 1231:69). Jos lankelio viela arčiau galų yra kiek pastorinta ir papuošta trimis įstrižų juostelių grupėmis. Šiuos raštus skiria vienas nuo kito ir juos užbaigia skersinių ruoželių grupės. Esantieji grioveliai negilūs ir vietomis vos pastebimi. Kai kurie tarpai tarp griovelių pagražinti nežymiomis smulkiomis įkartomis. Ši antkaklė priklauso tai antkaklių grupei, kurios turi neaukštus kūginius galus.

Skirtingai ornamentuota ir antkaklė, aptikta kape Nr. 38 (VDKM, inv. Nr. 1231:83). Jos lankelio išorinis paviršius arčiau galų pagražintas įstrižomis juostelėmis. Įstrižų juostelių ornamentų galuose yra po 8 skersinius griovelius. Šios antkaklės kas antra įstrižoji juostelė papuošta smulkiais įkirstais taškais. Ornamentai yra žymiai ryškesni ir rūpestingiau atlikti negu kitų Upytėje aptiktų kūginių antkaklių. Kūginiai galai gana aukšti, aukštesni negu kitų Upytėje rastų antkaklių ir pagražinti aplink einančiais grioveliais bei trimis išilginiais ruoželiais. Šie išilginiai grioveliai padalina antkaklės kūgelius į keturias lygias dalis ir tuo būdu perkerta aplink einančius griovelius. Šiai antkaklei paralelių turime iš Uogučių, Platelių vls., Kretingos aps. (VDKM, inv. Nr. 663:1). Antrosios Uogučių kūginės antkaklės galai ornamentuoti taip pat aplink einančiais grioveliais, bet jos lankelis tordiruotas (VDKM, inv. Nr. 663:2). Panaši antkaklė rasta Gibaičių senkapyje, Meškučių vls., Šiaulių aps. (Tarvydas, 1933, p. 7, pav. 6:1,2), tik šios antkaklės lankas yra ištiesai ornamentuotas. Šio tipo antkaklės Lietuvoje nėra labai paplitusios. Dažniau čia aptinkama kūginiais galais antkaklių, kurių galai gana aukšti ir pagražinti išilginiais grioveliais. Jų lankas paprastai arčiau galų yra platesnis ir plokštesnis. Tokių antkaklių yra aptikta Noruišiuose, Kelmės vls., Raseinių aps. (VDKM, inv. Nr. 649:2, 648:1, 694:1), Prapimė, Kvėdarnos vls., Tauragės aps. (VDKM, inv. Nr. 672:7) ir kt.

Dvi Upytėje rastos antkaklės, kurių kūginiai galai ornamentuoti ne aplink einančiais grioveliais, bet išilginių griovelių grupėmis, yra aptiktos kape Nr. 38 ir 25. Kape Nr. 38 rastoji antkaklė (VDKM, inv. Nr. 1231:83) kiek skiriasi nuo kape Nr. 25 rastosios antkaklės (VDKM, inv. Nr. 1231:56). Jos lankelis papuoštas taip pat, kaip ir antkaklės, rastos kape Nr. 37 (VDKM, inv. Nr. 1231:77), tik skersiniai ranteliai nepagražinti atskiriomis įkartomis, o kūginiai galai, gal dėl to, kad jie mažyčiai, papuošti nežymiai įbrėžtais išilginiais grioveliais. Tai daugiausiai Lietuvoje paplitęs antkaklių tipas senajame geležies amžiuje.

Visos Upytėje aptiktos antkaklės kūginiais galais yra gana artimos vakarų Lietuvoje aptinkamų antkaklių grupei. Šios antkaklės labiausiai paplitusios baltų tautų gyventame plote: Prūsijoje, Klaipėdos krašte, Lietuvoje ir Latvijoje. Be to, randama jų Estijoje, Kijevo apylinkėje ir net Švedijoje (Almgren, Herman, 1923, p. 146, pav. 228). Kūginiais galais antkaklės ypač buvo mėgstamos Rytų Pabaltijyje, kur jos kilo ir čia labiausiai buvo paplitusios. Lietuvoje ir Latvijoje senajame geležies amžiuje jos sudarė lyg įprastą tautinį papuošalą. Čia jos buvo masiškai gaminamos ir vartojamos (Moberg, 1941, p.144–149).

Kuriam gi laikui skiriamos antkaklės kūginiais galais? Archeologinėje literatūroje jos datuojamos III–IV a. Naujieji mūsų senkapių tyrinėjimai leidžia daryti kai kurių papildymų. Pačios ankstyvosios kūginės antkaklės jau pasirodo II a. gale (plg. Sargėnų, Lapių vls., Kauno aps., 1938–41 m. kasinėjimų medžiagą VDKM). Labiausiai jos aptinkamos III–IV amžiuje. Su išsigimusiaisiais egzemplioriais susiduriame dar ir V a. pirmojoje pusėje.

Klaipėdos krašte, Lietuvoje, ypač jos vakarinėje dalyje, ir Latvijoje drauge su kūginėmis antkaklėmis aptinkama ir romėniškų monetų. Tai padeda datuoti šių antkaklių grupes. Lietuvoje drauge su kūginėmis antkaklėmis romėniškų monetų yra aptikta Noruišių pilkapiuose, Kelmės vls., Raseinių aps. ir Kurmaičiuose, Kretingos vls. ir aps. (kape Nr. 1, 3) (Puzinas, 1938, p. 53).

Noruišiuose aptinkama šių Romos monetų: Marko Aurelijaus, Faustinos, Commodo, Karakalos, Gordiano ir Aleksandro Severo. Kurmaičiuose drauge su antkaklėmis kūginiais galais, be kitų dirbinių, yra rasta Faustinos (175), Trajano (98–117), Septimo Severo (193–211), ir Marko Aurelijaus ar Aleksandro Severo (161–180, 161–169) monetų. Klaipėdos krašte drauge su kūginėmis antkaklėmis aptinkama Antonino Pijaus, Commodo, Septimo Severo ir kitų II–III a. Romos imperatorių monetų. Su jomis drauge randama ir laiptelinių bei apskritinių segių ir kitų dirbinių.

Antkaklės kūginiais galais Lietuvoje, kaip jau minėta, aptinkamos ir pilkapiuose, ir plokštiniuose kapuose. Jas nešiojo vienodai vyrai ir moterys. Latvijoje antkaklės kūginiais galais dažniausiai aptinkamos moterų kapuose. Upytėje rastos antkaklės kūginiais galais kape Nr. 25 ir 37 yra moterų, kape Nr. 36 vyro (berniuko) ir kape Nr. 38 vaiko kape. Tačiau dažniau jos aptinkamos plokštiniuose kapuose ir prie moteriškų griaučių.

Šių antkaklių tėvynė, kaip jau buvo minėta, yra Rytų Pabaltijys. Lietuvoje labiausiai paplitusios antkaklės vidutinio didumo kūginiais galais. Vakarinėje Lietuvoje paplitusios antkaklės neaukštais kūginiais galais ir, palyginti su vidurio ar rytų Lietuvoje aptinkamomis antkaklėmis, jos nėra tokios masyvios. Jų lankas arčiau galų kiek pastorintas ir prie konusinių galų viela vėl daroma tokio pat storumo, kaip jos lanko viduryje. Be to, vakarų Lietuvoje aptinkamos antkaklės puošiamos skersiniais ir įstrižais ruoželiais, pasitaiko tordiruotų antkaklių ir tokių, kurių lankelis galuose yra net keturkampio skersinio pjūvio. Galai puošiami arba aplink kūgį einančiais lankeliais, arba išilginiais grioveliais. Vėlyvesnių antkaklių kūginuose galuose galime pastebėti tendenciją kūgį per vidurį nežymiai įsmaugti. Rytų Lietuvoje iki šiol neaptikta antkaklių, kurių galai papuošti aplink einančiais grioveliais. Čia aptinkamų antkaklių galai yra žymiai aukštesni ir masyvesni už vakarų ir vidurio Lietuvoje aptinkamų antkaklių. Jų ir lankelis gana masyvus ir į galus gana platus bei paplokščias.

B. Šaukštinės antkaklės

Šaukštinių antkaklių Upytėje aptikta dvi: viena jų rasta moters kape Nr. 7 (Puzinas, 1938, pav. 37:7), kita išardytame kape drauge su kitais papuošalais (VDKM, inv. Nr. 984:). Kape Nr. 7 rastosios sidabrinės šaukštinės antkaklės lankas yra iš apskritos sidabrinės vielos (VDKM, inv. Nr. 1231:15) (pav. 18:7). Antkaklės lanko dalis arčiau galų apvyniota sidabrine viela tarp dviejų statinaitės formos žiedelių. Vienas antkaklės galas baigiasi šaukšteliu, kitas kabliuku. Šaukštelis nėra platus ir gilus, jo paviršius papuoštas pakopomis. Antkaklės statinaitės formos žiedeliai prie galų papuošti kiek pakilesniais rantytais žiedeliais. Antkaklė gana gražiai išlikusi ir skoningai padaryta. Jos diametras apie 15 cm.

Antroji atsitiktinai rasta šaukštinė antkaklė (VDKM, inv. Nr. 984:2) yra žalvarinė. Lanko dalis arčiau galų taip pat apvyniota viela, o apvijų galuose uždėta po profiliuotą žiedelį. Antkaklės lankelis apvalus ir į galus kiek pastorintas. Vienas antkaklės galas baigiasi gana giliu šaukšteliu, kitas plonėjančios vielos kabliuku. Išilgai šaukštelį padaryta ilgoka išpjova kabliukui užkabinti. Šaukštelio išorinis paviršius prie briaunų pagražintas nežymiu grioveliu ir dviguba laužytine linija. Antkaklės diametras 15,2×14,7 cm. Vielos storis per vidurį 0,3 cm. Šaukštelio ilgis apie 5 cm, plotis 1,4 cm. Užmautų profiliuotų žiedelių ilgis 0,8 cm, diametras 0,8 cm.

Šio tipo antkaklių Lietuvoje rasta šiose vietose: 1. Anciškis, Ramygalos vls., Panevėžio aps. (VDKM, inv. Nr. 1355). 2. Berčiūnai, Naujamiesčio vls., Panevėžio aps. (VDKM, inv. Nr. 1303). 3. Beržai, Dotnuvos vls., Kėdainių aps. (VDKM, inv. Nr. 1138:1,2). 4. Eiguliai II, Pažaislio vls., Kauno aps. (VDKM, inv. Nr. 707:16, 33, 1230:9). 5. Kalniškiai, Ariogalos vls., Kėdainių aps. (VDKM, inv. Nr. 730:1 ir 1105:1). 6. Kaunas, rasta pilyje (VDKM inv. Nr. 742). 7. Kimbariškis, Antalieptės vls., Zarasų aps. (privati nuosavybė). 8. Krūvandai, Čekiškės vls., Kauno aps. (VDKM, inv. Nr. 684:1). 9. Lauksvydai, Čekiškės vls., Kauno aps. (VDKM inv. Nr. 654:1). 10. Lepšiai, Panevėžio vls. ir aps. (Panevėžio muziejuje). 11. Linkaičiai, Joniškio vls., Šiaulių aps. (ŠAM – žr. Tarydas, 1933, p. 7, pav. 6:5). 12. Miežionys, Švenčionių vls., kur 1894 m. F. Pokrovskio kasinėtuose pilkapiuose Nr. 2 ir 3 rastos dvi šaukštinės antkaklės (Покровский, 1897, p. 174, 176, lent. XI:29). 13. Noruišiai, Kelmės vls., Raseinių aps. (VDKM, inv. Nr. 649:1). 14. Pakrauglė, Nemenčinės vls., Vilniaus aps. (Vilniaus universiteto muziejuje). 15. Paprūdžiai, Kelmės vls., Raseinių aps. (VDKM, inv. Nr. 700:1, 714:2). 16. Paryžė, Subačiaus vls., Panevėžio aps. (VDKM, inv. Nr. 679:1). 17. Ragiūnai, Šeduvos vls., Panevėžio aps. (Panevėžio muziejuje). 18. Seredžius, Kauno aps. (kapas Nr. 21 ir 23, VDKM, inv. Nr. 1078:1, 20). 19. Stačiūnai, Šiaulių aps. (ŠAM). 20. Tolišiai, Vaiguvo vls., Šiaulių aps. (ŠAM). 21. Totorkalnis, Nemunėlio Radviliškio vls., Biržų aps. (Latvių is-

toriniame muziejuje, Rygoje, inv. Nr. 5912). 23. Upytė, Naujamiesčio vls., Panevėžio aps. (VDKM, inv. Nr. 1231:15 ir 984:2). 24. Vaivadiškiai, Pagirio vls., Ukmergės aps. (VDKM, inv. Nr.680:2). 25. Venslaviškiai, Panevėžio vls. ir aps. (Panevėžio muziejuje). 26. Veršvai, Raudondvario vls., Kauno aps. (kapo Nr.168, 197). 27. Vilniaus apyl. (Vilniaus universiteto muziejuje, inv. Nr.230 ir VDKM, inv. Nr. 751:59). 28. Voropniškės, Nemenčinės vls., Vilniaus aps., (VDKM, inv. Nr. 712:20). Be to, VDKM yra dvi nedideliais šaukšteliais antkaklės iš Slobodkos, Ašmenos aps. (VDKM, inv. Nr.753:3, 4). Trys šaukštinės antkaklės rastos Panevėžio ar Ukmergės aps. Abramovo kasinėjimų metu (Отчет, 1909, p.171). Tai ir visos šaukštinių antkaklių radimo vietos. Iš radimo vietų sąrašo matyti, kad daugiausiai šaukštinių antkaklių rasta Kauno (11), Panevėžio (11) ir Vilniaus (8) apskrityse. Daugiausia šaukštinių antkaklių aptinkama vidurio ir rytų Lietuvoje. Už Lietuvos ribų antkaklių aptikta: Grumbliuose (apie 6 km į pietus nuo Priekulės), Klaipėdos krašte, Bendiglaukiuose (Bendiglauken), Tilžės–Ragainės aps. ir Miškiniavoje, Ludzos aps. (Moora, 1938, pav. 39). Be to, rytinėje dalyje šių antkaklių rasta Horodiščėje, buvusiam Sutokų vls., Sebežo aps. (saugoma Vilniaus universiteto muziejuje). Be to, viena šaukštinė antkaklė yra rasta Zborcuose, buvusioje Vitebsko gub. (Семянтовски, 1890, p. 73, lent. V.46). Viena šaukštinė antkaklė rasta ir Mozūruose (Hollack, Peiser, 1904, p. 43, 44, lent. 1:7a).

Peržvelgus šaukštinių antkaklių radimo vietas, krinta į akis viena būdinga ir labai svarbi esminė aplinkybė, kad šaukštinės antkaklės daugiausiai aptinkamos Lietuvoje, čia yra buvęs jų paplitimo centras. Dar daugiau – jos čia yra ir susidariusios. Šį faktą patvirtina ne tik antkaklių radimo vietos, bet ir jų raida. Lietuvoje aptinkami patys ankstyvieji šaukštinių antkaklių tipai. Antkaklės čia susilaukia savo žydėjimo laikotarpio ir čia ilgiausiai gyvena. Pačios ankstyvosios šaukštinės antkaklės yra kilusios iš tų antkaklių, kurių vienas galas baigiasi kriaušės formos kilpele, antras – kabliuku. Bendrų bruožų jos turi ir su dėželinėmis, viela apvyniotomis antkaklėmis. Pačių ankstyvųjų šaukštinių antkaklių šaukštelis yra mažas, trumpas ir negilus. Antkaklės lankas arčiau galų beveik visada apvyniojamas viela ir, kad pastaroji neapsivyniotų bei geriau laikytųsi, galuose užmaunami profiliuoti ar statinaitės formos žiedeliai. Dvi tokios ankstyvosios antkaklės aptiktos Serežiuje, kape Nr. 21 ir 23 (VDKM) (Puzinas, 1938, pav. 35:3, 4). Ant antkaklės, rastos kape Nr. 23, yra apvyniotos žalvarinės grandinėlės. Drauge su šia antkakle yra aptiktos dvi žalvarinės juostinės apyrankės kiek siaurėjančiais galais, puoštos pintiniu raštu, ir geležinis lazdelinis smeigtukas. Be šių dviejų ankstyvųjų šaukštinių antkaklių, viena yra rasta ir Lauksvyduose, Vilkijos vls., Kauno aps. (VDKM, inv. Nr. 654:1), ir Noruišiuose, Kelmės vls., Raseinių aps. (VDKM, inv. Nr. 649:1). Dėl dviejų mažais šaukšteliais antkaklių iš Slo-

bodkos, buvusioje Ašmenos aps., reikia pareikšti kai kurių abejojimų. Jų šaukštelis mažas, bet antkaklės viela arčiau galų yra keturkampio skersinio pjūvio. Nežinant šių antkaklių tikslų radimo aplinkybių, sunku ką nors pasakyti dėl jų chronologijos. Jos gali būti ankstyvosios arba išsigimusios.

Ankstyvųjų antkaklių grupei priklauso ne tik antkaklės mažu šaukšteliu, bet ir didesnės antkaklės, kurių šaukštelis puošiamas pakopomis. Toks puošimo būdas yra lyg prisiminimas kilpelių antkaklių. Šio tipo antkaklių šaukštelis nėra toks gilus kaip vėlyvųjų antkaklių. Vėlyvesnės šaukštinės antkaklės turi gilesnį, labiau suspaustą ir gana ilgą šaukštelį, jos nebegražinamos pakopomis, bet prie briaunų puošiamos grioveliais, laužyta dviguba linija ar smulkiomis įkartomis. Šaukštinė antkaklė iš Noruišių yra papuošta vielos apsikimo imitacija. Kaip ankstyvųjų, taip ir vėlyvųjų antkaklių lankelio galai puošiami apvyniojant viela ir užmaunant apvaivos galuose profiliuotus žiedelius, kurie vėlyvesnėse antkaklėse, pvz., Kalniškių, Ariogalos vls., Kėdainių aps., ir Voropniškių, yra žymiai masyvesni. Apvyniojimas viela aptinkamas ir ant dėželinųjų bei kilpelių antkaklių ir senajame, ir viduriniame geležies amžiuje. Tik šių antkaklių žiedeliai skiriasi nuo šaukštinių antkaklių užmaunamų žiedelių. Šis puošimo būdas greičiausiai į Lietuvą bus patekęs iš Mozūrų.

Ankstyvųjų šaukštinių antkaklių, kurių šaukštelis pagražintas pakopomis, turime iš šių radimo vietų: 1. Krūvandai, Čekiškės vls., Kauno aps. (VDKM, inv. Nr. 684:1). 2. Pašetė, Šėtos vls., Kėdainių aps. (VDKM, inv. Nr.699:1). 3. Paryzė, Subačiaus vls., Panevėžio aps. (VDKM, inv. Nr.981). 4. Miežionys, Švenčionių vls. (Спицын, 1903, p. 167, lent. 181:16, pav. 192) 5. Linkaičiai, Meškuičių vls., Šiaulių aps. (Tarvydas, 1933, p. 7, pav. 6:5). Veršvai, Raudondvario vls., Kauno aps. (kapo Nr.197). Už Lietuvos ribų šių antkaklių aptikta Miškiniavoje, Ludzos aps. (Moora, 1938, pav. 39). Šaukštinės antkaklės Lietuvoje pasirodo III a. pradžioje, bet aptinkamos dar V, gal ir VI amžiuje. III–IV a. antkaklės dažniausiai puošiamos pakopomis. V–VI a. antkaklės yra masyvios, gana sunkios ir užmauti žiedeliai aukšti ir dideli.

Kuriam laikui priskirtinos šaukštinės antkaklės, aptiktos Upytėje? Kape Nr. 7 aptikta antkaklė yra sidabrinė, jos šaukštelis papuoštas pakopomis. Drauge su ja rasta apskritiminė segė, pakabėlė su grandinėlėmis, dvylika juostinių apyrankių ir kt. Atsižvelgiant į antkaklės formą bei jos ornamentą ir su ja drauge aptiktus kitus dirbinius, šią antkaklę, be abejonės, tenka skirti paskutiniam senojo geležies amžiaus šimtmečiui. Antroji Upytėje aptikta antkaklė rasta drauge su kitais V a. pradžios dirbiniais, tad ir ji pati yra to paties laiko.

Peržvelgus šaukštinių antkaklių atsiradimą, jų paplitimą bei nusakius kitas žymes, reikia padaryti išvadą, kad šaukštinės antkaklės yra grynai lietuviško tipo. Jos atsi-

rado Lietuvoje, čia ištobulėjo ir labiausiai buvo nešiojamos. Iš Lietuvos jos pateko į Ludzos ir Sebežo sritį bei į Mozūrus. Iš dabar turimų radimo vietų galime pastebėti, kad šaukštinės antkaklės labiausiai paplitusios plokštiniuose kapuose, bet aptinkama jų ir pilkapiuose. Atrodo, kad jos buvo labiau nešiojamos moterų negu vyrų.

C. Antkaklės plonėjančiais galais apvyniotais vieta

Be antkaklių kūginiais ir šaukštiniais galais, Upytėje rasta viena antkaklė plonėjančiais galais apvyniotais vieta. Ši antkaklė aptikta moters kape Nr.1 (VDKM, inv. Nr.1231:1) (Puzinas, 1938, pav. 43:7) (pav. 12:7). Antkaklės lankelis padarytas iš sidabrinės apvalios vielos, kuri į galus kiek plonėja. Jos vienas galas baigiasi dvigubos vielos kableliu, o antras – kilpele. Vieta, kuri yra likusi padarius antkaklės kilpelę ir kabliuką, yra apsuhta ant antkaklės lankelio, prie pat jos galų. Antkaklės kabliuko dalis nulaužta. Jos lankelis dviejose vietose perlūžęs. Antkaklės diametras apie 16 cm. Lankelio storis per vidurį 0,3 cm. Tai vienintelė šio tipo antkaklė, aptikta Upytėje tyrinėjimų metu. Drauge su ja kape Nr. 1 rasta žalvarinė lankinė segė lenktine kojele, dvi juostinės plokščios apyrankės, lenktas piautuvas ar peilis, geležinė yla ir kalnakmenio verpstukas.

Antkaklių plonais galais, apvyniotais vieta, Lietuvoje rasta nedaug. Atrodo, kad ši forma Lietuvoje nebuvo plačiai paplitusi, kaip kitų antkaklių tipai. Iki šiol tokių antkaklių yra žinomos tik šios radimo vietos: Pašušvys, Kraikių vls., Kėdainių aps. (VDKM, inv. Nr.749:32), Kalniškiai, Ariogalos vls., Kėdainių aps. (VDKM inv. Nr. 686:1). Pastaroji antkaklė yra žalvarinė. Be to, viena kilpelinė antkaklė surasta Skineikių pilkapiuose, Dusetų vls., Zarasų aps. (VDKM, inv. Nr. 1232:9). Pilkapis buvo apdėtas akmenų vainiku. Viena šio tipo antkaklė surasta Dubysos krante (VDKM, inv. Nr. 749:32). Jos tiksli radimo vieta nežinoma.

Šios antkaklės yra vienalaikės su antkaklėmis vieta apvyniotais galais, kurių vienas galas baigiasi taip pat kilpele, kitas – kabliuku. Tų antkaklių apvijos galuose būna uždėta po vieną profiliuotą žiedelį. Šio tipo antkaklių Lietuvoje paskutiniu metu gana daug aptikta Reketėje, Salantų vls., Kretingos aps. (VDKM).

Jei kūginės antkaklės yra grynai baltų tautų papuošalas ir šaukštinės antkaklės yra lietuviško tipo, tai dėl antkaklių plonais galais apvyniotais vieta, kilmės sunku ką nors tikrai pasakyti. Pabaltijo proistorikų yra pareikštos dvi nuomonės: J.Puzinas laiko jas lietuviškos kilmės (Puzinas, 1938, p. 83-84), H. Moora įrodinėja, kad jos pate-

kusios į Rytų Pabaltijį iš pietinės Rusijos sričių, ypač iš Padnieprio (Moora, 1938, p. 317-318). Kaipgi iš tikro yra? Atsakyti į šį klausimą, turint tiek mažai medžiagos, nelengva. Apskritai reikia pasakyti, kad antkaklės vieta apvyniotais galais į dabartinius Lietuvos ir Latvijos plotus pateko iš Rytų Prūsų. Iš pietryčių pateko kilpelinės antkaklės, kurios turi facetuotą lankelį. Iš pietinės Rusijos šios antkaklės kildinamos gal todėl, kad Vakaruose neaptinkama šioms antkaklėms paralelių bei ten neturima jų pirminių formų. Šių antkaklių nerasdami Vakarų kultūrinių grupių srityje, turime teigti, kad jų aptinkama daugiausiai vidurinėje ir pietinėje Rusijoje.

Vidurinėje Rusijoje šių antkaklių aptinkama Okos srityje. Taip pat jų randama Poltavos gubernijoje.

Artimų šioms antkaklėms tipų, be pietinės ir vidurinės Rusijos, turime iš Oderio–Pasargės srities Pavyslyje (Blume, 1912, pav. 103) ir Estijos (Moora, 1925, p. 110, 156). Estijoje antkaklė aptikta drauge su labai gražia lankine žieduotąja sege (Moora, 1938, lent. IX:10). Be to, iš tolimesnių sričių šio tipo antkaklių aptikta Bohemijoje (Pič, 1906, pav. 19:1).

Peržvelgus kilpelinių antkaklių paplitimą, reikia pasakyti, kad jos yra paplitusios labai dideliame plote. Šios antkaklės yra pasirodžiusios Tischlerio periode C/D. Šiam laikui skiria jas ir E. Blume (Blume, 1912, p. 87). Kiti proistorikai (H. Moora, T.J. Arne ir čekas Schranil) skiria jas V a. (Moora, 1938, p. 318). Šis datavimas, kurį nurodo minėti proistorikai, sutampa su Upytėje aptiktos antkaklės chronologija. J. Puzinas šią antkaklę taip pat V amžiui (Puzinas, 1938, p. 83). Be to, dėl šių antkaklių kilmės J.Puzinas pareiškia kiek priešingą nuomonę negu H. Moora. Čia motyvuojama tuo, kad su jomis nerandama daugiau importuotų pietinės Rusijos kilmės dirbinių ir todėl jos yra laikytinos vietinės kilmės. Jei jos būtų patekusios iš pietinės Rusijos, su jomis būtų randama ir daugiau dirbinių iš minėtų sričių, bet tokių dirbinių Lietuvoje neaptinkama (Puzinas, 1938, p.83-84). H. Moora savo tvirtinimus paremia tuo, kad jis ieško antkaklių paralelių ir žiūri jų paplitimo centro. Kur šios antkaklės yra labiausiai paplitusios, ten joms skiriama ir kilimo vieta. Tokia sritimi minėtasis autorius kaip tik ir laiko pietinę Rusiją. Jo manymu, į Rytų Pabaltijį jos galėjusios patekti kaip tik iš pietinės Rusijos. Kuris šių dviejų autorių yra teisus: H.Moora ar J.Puzinas?

Galutinai į šį klausimą atsakyti dabar turimais duomenimis negalima, nes per maža turime reikalingos medžiagos. Lietuvoje negalime susekti šio tipo antkaklių raidos. Kai šių antkaklių bus rasta daugiau, tada bus galima ir šį klausimą lengviau išspręsti. Lygiai tiek pat motyvų kalbėtų už tai, kad šios antkaklės yra kilusios čia ir buvo vietoje pagamintos, lygiai tiek pat, kad jos patekusios į Lietuvą iš pietinės Rusijos sričių. Šių antkaklių laikas ir forma sutampa su pietinėje Rusijoje randamomis antkaklėmis, tik Skineikių pilkapiuose aptikta antkaklė yra

gal kiek vėlyvesnė. Palyginus šias antkakles su antkaklėmis, rastomis Miškiniavoje, kurios turi kriaušės formos kilpelę, reikia pasakyti, kad pastarosios turi facetuotą lan-ką. Facetinis raštas aptinkamas ant antkaklių, randamų rusiškose srityse, bet niekur kitur, ypač vakarinėse srityse, jis nerandamas. Šių antkaklių kilpeliniais veila apvyniotais galais kilmę iš pietų Rusijos rodytų ne tik facetuotų antkaklių forma ir puošimo būdas bei jų paplitimo centras, bet ir medžiaga, iš kurios šios antkaklės yra padarytos. Antkaklės plonėjančia viela apvyniotais galais dažniausiai yra sidabrinės. Tiesa, šaukštinės antkaklės taip pat dažnai yra sidabrinės, bet nė vienas proistorikas neabejoja dėl šių antkaklių lietuviškumo. Miškiniavoje aptiktos antkaklės greičiausiai bus patekusios iš Lietuvos. Atrodo, kas jos bus padarytos iš importuotos sidabro žaliavos. Galimas daiktas, kad pirmieji antkaklių plonėjančiais viela apvyniotais galais pavyzdžiai pateko į Lietuvą iš pietinės Rusijos, kiti galėjo būti pagaminti čia, vietoje, anų pavyzdžiu. Bet niekas neprieštarauja ir minčiai, kad jos yra kilusios čia, nes jų forma nesudėtinga ir paprastą. Atsižvelgiant į tokį mažą rastų šių antkaklių tipų skaičių, reikia sutikti, kad jos greičiausiai į Lietuvą yra patekusios iš pietinės Rusijos. Pietinės Rusijos kilmės ypač būtų galima laikyti sidabrinės šio tipo antkakles, nes sidabro reikmenų gamintojas anais laikais yra buvęs Kijevas, kuris žaliavą gabenosi sau iš Bohemijos ir kitų sričių. Atrodo, kad žalvarinės antkaklės buvo gaminamos čia, vietoje, sidabrinėms antkaklėms pavyzdžiu. Kadangi jos nėra labai puošnios ir jų forma gana kukli, tai jos Lietuvoje greičiausiai nebuvo mėgiamos bei plačiau paplitusios. Nuo jų greit atsiskyta, ir jos Rytų Pabaltijyje neprigijo. Žinoma, norint tiksliau šį klausimą apsva-tyti, reikia būti gerai susipažinusiems su šių antkaklių forma ir paplitimu Pietų Rusijoje, bet tuo tarpu šių sąlygų mes neturime. Ateitis gali atnešti naujų netikėtumų ir todėl nuo galutinių vienokių ar kitokių išvadų tenka susilaikyti. Tuo tarpu turime vadovautis anksčiau minėtųjų proistorikų samprotavimais.

KAROLIAI

Upytėje karolių aptikta kapuose Nr. 3, 11, 13, 37, 46 ir 47. Jų, kaip ir kitų papuošalų, rasta gana nedaug. Rastieji karoliai nepasižymi savo puošnumu. Tai gana paprasti, daugiausia vienos kurios nors spalvos karoliukai. Vieni jų kiek didesni, kiti mažesni. Dalis karolių yra stikliniai, kita dalis emaliniai ar padaryti iš nepermatomo stiklo liedinio. Be to, kape Nr.46 (VDKM, inv. Nr. 1231:93) aptikta nedidelių gintarinių karolių aparėlė.

Kaip matome, Upytėje karolių aptikta tik šešiuose kapuose. Jų visų forma gana skirtinga ir nevienoda. Gra-

žiausia karolių apvara aptikta kape Nr. 3 (VDKM, inv. Nr.1231:40).

Čia, be vieno auksine spalva padengto karolio, rasti du gana ilgi apvalūs mėlyno stiklo karoliai, du to paties tipo, tik kampuoti karoliai ir nemažai emalinių mažų ir plokščių juodos bei gelsvai rudos spalvos karolių. Iš viso ši aparėlė turi 60 karoliukų. Aparėlės ilgis apie 15 cm. Emalinių karoliukų diametras 0,4 cm, mėlynų ilgesnių stiklinių karolių ilgis nuo 1,6 iki 1,8 cm. Jų diametras taip pat 0,4 cm. Auksine spalva padengto karolio ilgis 0,7 cm, diametras 0,9 cm.

Šiai karolių apvarai paralelių turime daug iš Sere-
džiaus, Kauno aps., kapinyno. Čia panašių karolių aptikta kapuose Nr. 1, 6, 13, 16, 27, 37 (Puzinas, 1938, pav. 350). Panašių karolių aptikta ir Veršvuose, Raudondvario vls., Kauno aps. (kape Nr. 233 ir kt.). Tai gana smulkūs emaliniai ir stikliniai karoliai, kurie yra puošnūs ir čia jų aptinkama gana gausiai.

Be to, smulkesnių karolių aparėlių Upytėje rasta kape Nr. 37. Ši aparėlė susideda iš 37 mažyčių stiklinių karoliukų, iš kurių 19 yra melsvi, vienas dvigubas karolis dengtas auksine spalva, vienas balkšvos spalvos, o visi kiti yra žalios spalvos. (VDKM, inv. Nr. 1231:75). Visi karoliukai beveik vienodo didumo, tik kai kurie jų yra kiek didesni. Karoliukai beveik apvalūs, tik vienas yra pailgas. Šiems karoliukams paralelių iki šiol neaptikta.

Kape Nr. 11 rasta žymiai didesnių ir stambesnių karolių apvara (VDKM, inv. Nr. 1231:40). Šie karoliai apskriti, į galus nežymiai siaurėja, bet kiek nesimetriški. Iš 21 šios aparėlės karolio 7 yra apvalūs, tamsiai mėlyno stiklo, vienas karolis šviesesnės mėlynos spalvos, stiklinis ir 3 nevienodo atspalvio žalios spalvos karoliai. Aštuoni šios aparėlės karoliai yra nepermatomo balto stiklo liedinio ir primena fajansinius karoliukus. Be to, vienas karolis raudonos spalvos. Aparėlės ilgis apie 13 cm. Didžiausio karolio ilgis 1,0 cm, diametras 1,6 cm. Panašių karolių aptikta Eiguliuose, Pažaislio vls., Kauno aps., ir Radikiuose, Lapių vls., Kauno aps. (VDKM).

Visiškai skirtingų karoliukų rasta kape Nr. 47 (VDKM, inv. Nr.1231:94). Iš viso šiame kape rasti 3 juodos spalvos nepermatomo stiklo ar emalės karoliai, papuošti geltona emale, ir vienas dvigubo nupjauto kūgio formos žalvo stiklo karolis. Du juodos spalvos karoliai yra apvalūs, vienas jų turi po vieną nesimetrišką rantelį prie galų. Abu jie pagražinti geltonos emalės juostele, užlieta jų paviršiuje. Trečias šios rūšies karolis yra pailgas, vienas galas papuoštas grioveliais ir geltonos emalės juostele, kuri apjuosia karolio galą beveik du kartu. Šis karolis per vidurį pagražintas ta pačia geltona mase, kuri sudaro siaurais kampais laužytą liniją. Vienas karolio galas nulūžęs. Iki šiol šioms karoliams paralelių taip pat neaptikta.

Vėl skirtingų karolių aptikta kape Nr. 3 (VDKM, inv. Nr.1231:8). Čia surasti 3 dvigubi tamsiai mėlynos spalvos stikliniai karoliai, kurie vienu savo galu susilieja su

kitu tokiu pat karoliuku. Šios apvarėlės vieną karolių grupę nuo kitos skiria žalvarinės įvijos. Kiekvieno dvigubo karolio ilgis 1,4 cm, diametras 0,8 cm. Įvijų diametras 0,4 cm. Visos apvarėlės ilgis apie 14 cm. Kai kurie karoliukai turi iškilusį rantelį prie galo. Panašių karolių aptikta gana daug Eiguliuose, Pažaislio vls., Kauno aps., bet jie jau kiek skiriasi nuo minėtųjų karolių – yra kiek mažesnio diametro ir ne tokie masyvūs.

Be šių emalinių ir stiklinių karolių, Upytėje, kaip jau minėta, kape Nr. 46 aptikta 11 plokščių gintarinių karolių apvarėlė (VDKM, inv. Nr.1231:93) (Puzinas, 1938, pav. 43:6) (pav. 12:6). Tai gana paprasti rusvo gintaro nesimetriški karoliai su išgręžta apskrita skylute viduryje. Du šios apvarėlės karoliukai yra kiek storesni ir vienoje pusėje aplink skylutę turi įdubimą (gręžimo žymę). Apvarėlės ilgis apie 4 cm. Didžiausio karolio diametras 1,25 cm, storis 0,7 cm. Šiems karoliams paralelių turime taip pat Eigulių kapinyne, kape Nr. 2 (VDKM, inv. Nr.703:3).

Prieš nustatant Upytėje aptiktų karolių chronologiją ir darant kokias nors kitas išvadas, reikia trumpai apžvelgti, kokių karolių tipų Lietuvoje aptinkama senajame geležies amžiuje ir vidurinio geležies amžiaus pradžioje.

Iki šiol archeologinėje literatūroje vyravo nuomonė, kad senajame geležies amžiuje Lietuvoje karolių beveik neaptinkama, o jei jų ir randama, tai labai netaisiai. Bet paskutiniaisiais metais, kada pradėta intensyviau domėtis priešistoriniais paminklais ir kada buvo atlikta gana daug įvairių kapinynų tyrinėjimų, ši mintis ne tik nepasitvirtino, bet ir visiškai gali būti atmesta. Iki šiol Lietuvoje yra žinomos šios svarbesnės karolių radimo vietos: Akmena, Kražių vls., Raseinių aps. (VDKM, inv. Nr.697), Lauksvydai, Vilkijos vls., Kauno aps. (VDKM, inv. Nr.654:3), Noriūšiai, Kelmės vls., Raseinių aps. (VDKM), Eiguliai, Pažaislio vls., Kauno aps. (VDKM), Nevėžinikai, Panevėžio vls. (saugoma Majejskio muziejuje Varšuvoje, lentelė 308), Pakalniškiai, Naujamiesčio vls., Panevėžio aps. (Majewski, 1900, p. 95), Upytė, Panevėžio aps., Naujamiesčio vls. (VDKM), Paviėkiai, Padubysio vls., Šiaulių aps. (kape Nr. 9, VDKM, inv. Nr.), Panevėžio ar Ukmergės aps. Abramovo kasinėjimų metu (Отчет, 1909, p. 170), Seredžiaus, Kauno aps. (kape Nr. 1, 6, 13, 16, 27 ir kt., VDKM), Paštuva, Vilkijos vls., Kauno aps. (VDKM), Miežionys, Švenčionių vls. (Покровский, 1897, lent. XII:30), Mikytai, Žemosios Panemunės vls., Šakių aps. (VDKM), Nikėlai, Švėkšnos vls., Tauragės aps. (VDKM), Sargėnai Lapių vls., Kauno aps. (VDKM), Veršvai, Raudondvario vls., Kauno aps. (VDKM), Pakuonis, Kauno aps. (Makarenko, 1990, lent. II) ir kt. Be to, paskutiniųjų tyrinėjimų metu gana daug karolių aptikta Lazdininkuose, Darbėnų vls., Kretingos aps., ir Rūdaičiuose, Kretingos vls. ir aps. Iš nurodytų vietų matyti, kad karolių Lietuvoje aptinkama labai daug. Be to, jų yra įvairių rūšių ir formų. Kai kuriuose kapinyuose (pvz., Seredžiaus) viename kape jų aptinkama net po kelias apvaras (plg., VDKM, kapas

Nr. 13), smulkesnių ir stambesnių emalinių, stiklinių įvairių spalvų ir žalvarinių karolių.

Ankstyviausių karolių Lietuvoje turime iš II–III amžiaus. Tai apskriti karoliai, sudaryti iš kelių spalvų emalės: raudona, žalia, geltona ir kt. spalvos derinamos, išrašomi raštai ar net šakelių ornamentai. Palyginkime karolius, rastus Paviėkių pilkapiuose, Padubysio vls., Šiaulių aps., ir Sargėnuose, Lapių vls., Kauno aps. (VDKM). Be šių apskritų, papuoštų juostelėmis ar kitu raštu karolių, senojo geležies amžiaus (III–IV a.) randama plokščių, kūginių, pailgų, apskritų, plokščių, kampuočių ir kt. formos stiklinių ir emalinių karolių. Ypač Lietuvoje senajame geležies amžiuje yra paplitę importuoti smulkūs geltonos ir rusvos spalvos karoliukai, trapūs, auksine spalva dengti, ir smulkūs mėlyno ir žalio stiklo karoliukai. Šie pastarieji aptinkami dažniausiai III–IV a. kapuose. Be jų, gana daug randama ir gintarinių karolių. Jų turime apskritų, plokščių, dvigubo nupjauto kūgio, pailgų konusinių ir kt. Gintarinių karolių dažniausiai aptinkama vakarinėje ir vidurinėje Lietuvoje. Ypač gausiai jų aptinkama iš vidurinio ir naujojo geležies amžiaus.

Iš vidurinio geležies amžiaus dažniausiai aptinkama mėlyno ir žalio stiklo karoliukų bei gintarinių karolių, (plg. Eigulių kapinyno medžiaga, Pažaislio vls., Kauno aps. (VDKM)). Viduriniame geležies amžiuje pranyksta smulkūs geltonai rudos spalvos karoliukai, pailgi, apskriti ir kampuoti melsvai pilkos spalvos karoliukai, auksinės spalvos karoliukai ir šachmatiniu raštu puošiami karoliai. Jų forma ne tokia įvairi ir karoliai ne tokie puošnūs. Dabar daug dažniau aptiksime gintarinių karolių, kurie labiau buvo paplitę vakarinėje ir vidurinėje Lietuvoje ir gausiai nešiojami vidurinio geležies amžiaus antroje pusėje, ypač naujajame geležies amžiuje. Importuotų karolių sumažėjimas ir kai kurių išnykimas sietinas su nutrūkusiais prekybos keliais dėl prasidėjusio tautų kraustymosi.

Karoliai yra buvę labai mėgiamas papuošalas Lietuvoje ir kitose Rytų Pabaltijos srityse. Jų randama ir pilkapiuose, ir plokštiniuose kapuose. Jie buvo beveik išimtinai nešiojami moterų. Stikliniai ir emaliniai karoliai yra patekę į Lietuvą iš kitų kraštų. Manoma, kad smulkūs emaliniai ir auksine spalva dengti karoliai į Lietuvą yra patekę iš Romos imperijos provincijų. Iš ten ir iš kitų dar aiškiai nenustatytų sričių pateko ir stikliniai karoliai. Tik gintariniai karoliai buvo čia, vietoje, gaminami. Lietuvoje aptiktiems emaliniams karoliams, pvz., iš Paviėkių, Padubysio vls., Šiaulių aps. (Puzinas, 1938, pav. 32), ir iš Sargėnų, Lapių vls., Kauno aps. (Puzinas, 1938, pav. 26), paralelių gausiai aptinkame Klaipėdos krašte, Sembų–Natangų srityje, Mozūruose, Pavyslyje ir kitur. Šiose srityse paralelių aptinkame ir kitiems karoliams.

Nemaža karolių pateko ir į šiaurinę Rytų Pabaltijos dalį. Labai daug panašių ar tokių pat karolių randama pietinėje Latvijoje, ypač jos pietų vakarinėje dalyje. Be to, gausiai randama karolių Estijoje ir Suomijoje (Hackmann, 1905, p. 200, pav. 7).

Upytėje aptiktiems smulkiems karoliams paralelių, kaip jau minėjau, ypač daug aptikta Seredžiuje, Kauno aps.; Veršvuose, Raudondvario vls., Kauno aps.; Lauksvyduose, Vilkijos vls., Kauno aps.; Eiguliuose, Pažaislio vls., Kauno aps.; ir kt. (saugoma VDKM). Atsižvelgiant į minėtų kapinynų kitų kapų inventorių ir į kitus Upytėje tuose pačiuose kapuose aptiktus dirbinius, Upytės karolius tinka skirti IV–V amžiui (žr. kapų inventoriaus lentelę straipsnio gale).

Peržvelgus Lietuvoje aptinkamų karolių tipus ir nurodžius jų apytiklį laiką, kyla klausimas, iš kurių gi kraštų daugiausia karolių į Lietuvą pateko. Kaip jau minėjau, yra manoma, kad emaliniai ir stikliniai karoliai į Lietuvą pateko iš Romos imperijos sričių ir kaimyninių provincijų. J. Puzinas Upytės emalinius ir stiklinius karolius laiko taip pat įvežtiniais (Puzinas, 1938, p. 49). Į Lietuvą jie greičiausiai bus patekę iš Romos imperijos provincijų. Tai minčiai pritaria ir kiti proistorikai. H. Moora mano, kad stikliniai ir emaliniai karoliai kilo Romos imperijos provincijose ir iš ten pateko į kaimynines sritis (Moora, 1938, p. 364–366). Be to, visiems Rytų Pabaltijyje randamiems karoliams paralelių aptinkama, kaip jau buvo minėta, Rytų Prūsiose bei Pavyslyje, ypač gausiai randama jų Mozūruose. Į kitas Rytų Pabaltijo sritis jie galėjo patekti arba jūros keliu betarpiškai, arba per Lietuvą į Latviją, Estiją ir Suomiją. Tą mintį patvirtina faktas, kad srityse, esančiose arčiau rusiškųjų kraštų, karolių aptikta daug mažiau. Be to, svarbu ir tas, kad Rytų Prūsiose karoliai pasirodo žymiai anksčiau negu kur kitur. Jei, pavyzdžiui, Lietuvoje karoliai, dengti auksine spalva, aptinkami III–IV a., tai Rytų Prūsiose randama jų jau I–II a.

Norint atsakyti, ar stikliniai ir emaliniai karoliai buvo importuoti ar ne, reikia išskirti klausimą, ar iš viso stiklas buvo bandytas gaminti vietoje. Yra duomenų, kad stiklo dirbiniai buvo gaminami ir vietoje (Moora, 1938, p. 364–366). Iš antrosios senojo geležies amžiaus pusės Klaipėdos krašte aptinkama apskritinių segių su įdėta mėlyno stiklo akute. Tokių pat ar visai giminingų segių dažnai aptinkama ir vakarų Lietuvoje. Be šių segių, Klaipėdos krašte ir Kretingos aps. randama ir dėželių antkaklių su tokia pat mėlyno stiklo akute. Be antkaklių, mėlyno stiklo akučių aptinkame žieduotose ir lankinėse segėse, apskrituose medalio formos kabučiuose ir smeigtukuose. Papuošalų su įdėta mėlyno stiklo akute randama dar Latvijoje ir Estijoje. Šie visi papuošalai yra vietinės kilmės ir sunku būtų manyti, kad šios mėlyno stiklo akutės būtų importuotos. Labai galimas daiktas, kad ir kiti mėlyno stiklo karoliai, kurių Lietuvoje ypač gausiai aptinkama iš naujojo geležies amžiaus, irgi buvo gaminami vietoje. Taip pat galėjo būti bandoma ir emaliuotų karolių pasigaminoti vietoje, bet tuo tarpu tikslių duomenų šiam spėjimui patvirtinti neturime.

Antkrūtininių papuošalų Upytėje rasta tik du. Atrodo, kad šie du atsitiktinai rasti papuošalai yra buvę viename kape, tačiau tikrų duomenų neturime.

Vienas šių antkrūtininių papuošalų (VDKM, inv. Nr. 984:3) susideda iš grandinėės, sudarytos iš trikampės vielos žiedelių, o jos galuose prikabinata po vieną lankinę segę lenktine kojele. Viena šių segių yra buvusi sidabrinė, rodos, dingusi ar tebėra Panevėžio muziejuje. Prie grandinėės jos tėra išlikusi tik įvija su užsegamuoju smeigtuku. Kitame grandinėės gale prikabinata žalvarinė lankinė segę lenktine kojele. Grandinėės prikabinatos prie segių už įvijų lanko. Seges plačiau panagrinėsime segių skyrelyje. Reikia pasakyti, kad grandinėės yra suardytos ir tikrasis šio krūtinės papuošalo sudarymo būdas nėra žinomas. Greičiausiai patys radėjai savaip yra sudarę šį papuošalą. Apie tai kalba tas faktas, kad viename grandinėės gale yra profiliuotas branktelis ašeliniais galais, kitame gale tokio branktelio trūksta. Visose grandinėėse, kur tik tokių branktelių aptinkama, jie yra abiejuose galuose. Panašių antkrūtininių papuošalų aptinkama ir kituose vidurinio geležies amžiaus kapinyuose. Papuošalų, sudarytų iš grandinėlių, kurių galuose yra prikabinatos segės, rasta Eiguliuose, Pažaislio vls., Kauno aps., moters kape Nr.40 (VDKM) (Puzinas, 1938, pav. 56:1) ir Paprūdžiuose, Kelmės vls., Raseinių aps. (VDKM, inv. Nr.700:6). Be to, dažnai tokių grandinėlių galuose yra prikabinami smeigtukai ar segės su smeigtukais drauge. Viena tokia antkrūtininė grandinėė, kur abiejuose galuose prie branktelių prikabinata po vieną buoželinį smeigtuką nuokaminiais galais, rasta Eiguliuose, kape Nr.46 (Puzinas, 1938, pav. 55:1). Grandinėlių, kur viename gale prikabinama segė, kitame smeigtukas, aptikta Pašušvyje, Krakių vls., Kėdainių aps. (Zaborski, 1905, lent. VII–VIII). Panašių antkrūtininių papuošalų rasta Noriūsiuose, Kelmės vls., Raseinių aps., ir Seredžiuje, Kauno aps. (VDKM). Pagaliau aptinkama ir tokių antkrūtininių papuošalų, kur kelios grandinėlių eilės prikabinamos prie pakabėlių ir smeigtukų arba vien tik prie pakabėlių. Tokių papuošalų paskutiniu metu gana daug rasta Veršvų kapinyne, kapuose Nr. 54, 196, 233 ir kt. (VDKM).

Daug puošnesnis yra antrasis Upytėje aptiktas kaklo ir krūtinės papuošalas (VDKM, inv. Nr. 984:). Šis papuošalas sudarytas iš 15 pakabėlių, įvijų ir kabučių. Pakabėlės yra puslankio formos su gana ilga ašele lanko viršuje. Pakabėlės ašelė turi po 2 skylutes, prie kurių šliejasi įvertų įvijų eilės. Apatinėje dalyje pakabėlė turi skersinį, kurio galai išsikiša išorinėje pakabėlės lanko pusėje. Lanko galai baigiasi apskritomis ašelėmis. Pakabėlės lanko ir skersinio sankryžoje yra po 1 išsikišusią apvalią galvutę, kuriomis lyg imituojamas pakabėlės lanko skersinio sukalmimas. Pakabėlės išorinė briauna pagražinta smulkiomis įkartomis, o jos išorinė pusė ornamentuota

įkirstais skersiniais ranteliais. Pakabėlės aukštis su ašele 2,95 cm, apatinio skersinio ilgis 3,4 cm, viršutinės ašelės plotis 0,4 cm. Pakabėlės lanko galuose esančiose ašelėse įverta po vieną apskritos vielos žiedelį užkeistais galais. Prie šio žiedelio prikabinta po 2 keturkampės formos žalvarines skardeles. Tokių skardelių prie kiekvienos pakabėlės galo prikabinta po dvi. Šie žalvariniai skardiniai kabučiai yra ploni ir viršutinėje dalyje turi skylutę. Plokštelės galai įstrižai nukarpyti. Skardelės ornamentuotos metaloplastiniu būdu, viduryje įmušta akutė ir paliai briaunas 2 lygiagrečių taškų eilės. Tokios pat dvi taškų eilės įmuštos kryžmai iš kampų ir skardelės viduryje. Skardelių dydis 3×2,75 cm.

Šis kaklo ir krūtinės papuošalas yra šitaip sudarytas: imama pakabėlė ir užverinama ant virvelės ar dirželio ir po to įveriamos dvi įvijos, kurios yra apie 7 cm ilgio ir 0,5 cm diametro. Apatinės įvijų eilės viduryje prikabinama po 3 lazdeles su ašele. Šių lazdelių galai papuošti aplink einančiais lygiagrečiais grioveliais. Lazdelių ilgis 2,85 cm, diametras 0,3 cm. Šias lazdeles vieną nuo kitos skiria nedideli profiliuoti žiedeliai, pagražinti aplink einančiu grioveliu. Žiedelių diametras 0,5×0,3 cm. Po to vėl kabinama tokia pat pusmėnulio formos pakabėlė su skardiniais kabučiais ir t.t. Šis papuošalas radėjų yra buvęs suardytas, todėl kai kurių jo dalių trūksta, pavyzdžiui, ne visur tarp įvijų yra prikabinta lazdelinių kabučių. Viso papuošalo ilgis apie 50 cm.

Tokių kaklo ir krūtinės papuošalų dalių Lietuvoje aptikta ir daugiau. Du tokie giminingi papuošalai, rasti Lietuvoje, yra Stokholmo muziejuje: vienas jų rastas Jezuose, Kretingos vls. ir aps., kitas – Rudaičiuose, Kretingos vls. ir aps. Labai artimas Upytės antkrūtininiam papuošalui 1939 m. rastas Sargėnuose, turtingame dvigubame kape Nr.197 (Puzinas, 1941, lent. IV–IX). Šis papuošalas skiriasi nuo Upytės papuošalo tik tuo, kad jo pakabėlės yra trikampės formos ir kiek kitaip sudarytos: jis susideda iš trikampės formos pakabėlių, dviejų pusmėnulio formos pakabėlių su geometrinėmis išpjovomis ir dviejų įvijų eilių. Prie pakabėlių prikabintos skardelės yra labai panašios į Upytės tokio pat papuošalo skardelles. Be to, pastarasis yra kiek ankstyvesnis už Upytėje aptiktąjį. Drauge su juo tame pačiame kape rastos 2 žalvarinės šaukštinės antkaklės, lietuviška vytinė antkaklė kilpeliniais galais, antkaklė trimitiniais galais, antkaklė kūbnyiais galais, smulkių stiklinių ir emalinių karolių apvara, apie 15 žalvarinių juostinių apyrankių, žalvarinis romėniškas ašotelis ir kt. (Puzinas, 1941, p. 39).

Vienas artimas papuošalas Upytės antkrūtininiam papuošalui aptiktas ir Pašušvyje, Krakų vls., Kėdainių aps. (Zaborski, 1905, lent. VI). Šio papuošalo pakabėlės yra beveik tokios pat, kaip ir Upytės, tesiskiria jų skardeliniai kabučiai. Šie kabučiai yra voko formos ir ornamentuoti taip pat metaloplastiniu būdu, pailgomis išskylėlėmis, o skardelių viduryje iš apačios įmušta akutė.

Panaši pakabėlė yra žinoma iš Žemosios Panemunės, Paežerėlių vls., Šakių aps. (VDKM, inv. Nr. 760:4) (Moor, 1938, p. 213, pav. 27:3). Čia surasta pakabėlė yra puslankio pavidalo, plokščia ir turi taip pat gana ilgą ašelę. Priešakinė ašelės pusė ornamentuota trimis skersinių griovelių grupėmis. Lankelio briauna pagražinta trikampėmis įkartomis. Pakabėlės skersinio galai papuošti skersiniais grioveliais, o jos vidurys – dviguba laužyta linija. Pakabėlės lankelio galai nesibaigia ašelėmis, bet galuose yra po skylutę, į kurią įverta žalvarinė vielos grandinė.

Minėtieji antkrūtininiai papuošalai, sudaryti iš pakabėlių su skardelėmis, perskirti įvijomis ir kabučiais, yra labai puošnūs ir gražiai atrodo. Lietuvoje jie ypač buvo mėgiami ir plačiai nešiojami. Šios rūšies antkrūtininiai papuošalai yra grynai lietuviško tipo ir priklauso IV–V amžiu. Kitur tokių papuošalų neaptikta, o aptiktieji žymiai skiriasi nuo aprašytųjų.

Pirmieji antkrūtininiai papuošalai pasirodo antroje senojo geležies amžiaus pusėje ir yra ne tokie puošnūs. Įvairios jų formos ir pakitęs sudarymo būdas išliko per visus priešistorinius laikus, buvo vartojami istoriniais laikais, dar ir šiandieną jie yra vartojami kaip įvairios kaklo grandinės, tik jų nešiojimas dabar įgavo perkeltinę prasmę. Tai daugiau išskiriamasis ženklas, reiškiantis užimamą vietą, pareigas, skiriamas nuopelnams pažymėti ir t.t. Senajame ir vidurinio geležies amžiuje antkrūtininiai papuošalai dažniau buvo sudaromi iš žalvarinių grandinėlių eilių, kurios prikabinamos prie pakabėlių, smeigtukų arba tiesiog prie smeigtukų ir už segių įvijų lankelio. Lietuvoje jų aptikta vidurinėje ir vakarinėje dalyje. Vienas antkrūtininis papuošalas aptiktas ir Vilniaus krašte (Спицын, 1903, pav. 192). Už Lietuvos ribų antkrūtininių papuošalų gausiai randama Klaipėdos krašte ir Latvijoje. Jie yra žinomi ir Rytų Prūsijoje, tik čia jų aptinkama žymiai rečiau. Rytų Prūsijoje iki šiol jų tebėra žinomos 3 radimo vietos: Trömpau, Karaliaučiaus aps. (Garte, 1929, p. 181, pav. 132:e), Korben, Fischhauseno aps. (Tischler, Kemke, 1902, pav. VII:28) ir Rabinten I, Sensburgo aps. (kape Nr. 299) (Moor, 1938, p. 222).

Klaipėdos krašte randami antkrūtininiai papuošalai yra giminingiausi ir artimiausi Lietuvoje bei Latvijoje aptinkamiems šios rūšies papuošalams (Engel, 1931, p. 32, 33, pav. 5:f). Antkrūtininių papuošalų daugiausia randama lietuvių ir latvių gyventose vietose. Lietuvoje ir Latvijoje jie buvo lygiai mėgiami, kaip ir antkaklės kūginiais galais. Šie antkrūtininiai papuošalai buvo pasidarę lietuvių ir latvių tautiniu papuošalu. Tiesa, aptinkama jų ir Suomijoje, bet ten antkrūtininiai papuošalai pasirodo tik V a. ir į Suomiją jie bus patekę iš pietinių baltų sričių.

Lietuvoje, Latvijoje, Klaipėdos krašte ir Suomijoje aptinkami antkrūtininiai papuošalai daugiausiai yra žalvariniai. Latvijoje rasti 2 geležiniai egzemplioriai (Moor, 1938, p. 244, pastaba 2). Geležinių antkrūtininių papuošalų dalių aptikta ir Suomijoje (Hackmann, 1905, p. 202).

Senajame geležies amžiuje Lietuvoje ankrūtininiai papuošalai, kaip jau buvo minėta, buvo sudaromi iš grandinėlių, pakabėlių, smeigtukų ir kt. (Makarenko, 1910, lent. II). Toks dirbiny rastas Plateliuose, Kretingos aps. (Hackmann, 1905, p. 203, pav. 151). IV–V a. aptinkami papuošalai sudaryti iš pakabėlių, įvijų ir kabučių (Veršvai ir Upytė). Senajam geležies amžiui greičiausiai priklausys ir pakabėlės, rastos Lauksvyduose (VDKM, inv. Nr. 652:1, 2). Tokių pakabėlių aptinkama ir daugiau, bet apie jas plačiau bus užsiminta ir jų radimo vietos nurodytos kitame skyrelyje.

Ankrūtininius papuošalus visi proistorikai laiko lietuvių–latvių genčių papuošalais, tik ne visi yra vienodos nuomonės dėl kabinamų prie jų pakabėlių. A. Talgrenas yra pareiškęs mintį, kad jos galbūt bus kilusios Pietų Rusijoje (Talgren, 1925, p. 72–73). H. Moora pažymi, kad jos į Rytų Pabaltijį pateko iš keltiškų sričių (Moora, 1938, p. 229). Tik atsižvelgiant į tai, kad pakabėlės, randamos Lietuvoje ir Latvijoje bei Klaipėdos krašte, yra aptinkamos prie papuošalų, kurie yra grynai vietinės kilmės, sunku manyti, kad prie jų aptinkamos pakabėlės būtų importuotos. Iki šiol nėra žinoma nė viena tokia pakabėlė, kuri turėtų atitikmenų Padunojo, Rytų Rusijos ar tolimesnėse nuo Lietuvos srityse. Baigiant reikia pažymėti, kad Upytės ankrūtininis papuošalas, sudarytas iš įvijų ir pakabėlių, yra grynai lietuviško tipo ir artimiausių jam paralelių, kaip jau minėta, aptikta Veršvų kapinyne (Puzinas, 1941, lent. VII) ir Pašušvyje, Krakių vls., Kėdainių aps. (Zaborski, 1905, lent. VI). Jie skirtini IV–V amžiui.

PAKABĖLĖS SU GRANDINĖLĖMIS

Kape Nr. 7, be kitų radinių, buvo aptikta ir pakabėlė su grandinėlėmis (pav. 18:1). Ši pakabėlė yra trikampės formos ir viduryje turi vieną skiriamąjį tarpelį, kuris ją dalija į du beveik stačiu trikampiu. Pakabėlės lankelio viršutinėje dalyje yra nedidelė ašėlė, pagražinta skersiniais ranteliais. Trys nedidelės ašėlės yra ir pakabėlės skersinio apačioje. Kilpelės ir pakabėlės skersinis pagražinta grioveliais. Pakabėlės ašėlėse įverta po vieną žalvarinės vielos žiedelį, kurių kiekviename yra prikabinta po žalvarinę grandinėlę. Grandinėlės sudarytos iš trikampės vielos žiedelių. Jų galuose prikabinta po vieną pusmėnulio ar puslankio formos kabutį. Kabučiai turi dvi pusmėnulio formos išpjovas ir jų galai baigiasi trimis rageliais. (VDKM, inv. Nr.123:17) (Puzinas, 1938, pav. 37:1).

Atitikmenų Upytėje, kape Nr.7, rastai pakabėlei tuo tarpu nepasisekė aptikti. Turime tik kiek panašių pakabėlių iš Noruišių pilkapių, Kelmės vls., Raseinių aps. (VDKM, inv. Nr. 647:2), Veršvų, Raudondvario vls., Kauno aps. (VDKM, kapas Nr.197) ir Seredžiaus, Kauno aps. (VDKM, kape Nr.16).

Artimiausia Upytės pakabėlei yra panaši pakabėlė, rasta Noruišiuose, tik pastaroji yra ilgesnė, siauresnė ir skersinio apačioje turi dvi ašeles.

Panašių pakabėlių iš senojo geležies amžiaus dažnai aptinkama prie ankrūtininių papuošalų. Apie jas jau esu kalbėjęs ankstesniame skyrelyje apie kaklo ir krūtinės papuošalus.

Be minėtojo tipo, Lietuvoje aptinkama puslankio ar puselipsės formos pakabėlių, ornamentuotų įvairiu geometrinio prašvaitiniu raštu. Pakabėlės buvo vartojamos tik prie kaklo ir krūtinės papuošalų – prikabinamos prie antkaklių ir prie ankrūtininių grandinėlių. Prie šio tipo papuošalų dažnai būdavo prikabinami smeigtukai abiejuose grandinėlių galuose ar tik viename. Jeigu krūtinės papuošalą sudarydavo tik vienas smeigtukas ir pakabėlė su grandinėlėmis, tai grandinėlių galuose dar buvo prikabinama atitinkamų stilingų kabučių. Tokius kabučius matome ir prie Upytės šio tipo papuošalo. Kabučiai būdavo įvairūs, bet senajame geležies amžiuje labai plačiai buvo vartojami trikampe kojele ar pasagos (puslankio, pusmėnulio) formos kabučiai, kurių galai užsibaigdavo priešingų kryptių 2–4 ragiukais. Pirmokos formos kabučių grandinėlių galuose yra aptikta Seredžiuje kape Nr.16, Kauno aps. (Puzinas, 1938, pav. 35:12) ir ypač daug Veršvuose, kapuose Nr. 22, 54, 233 ir kt. (Raudondvario vls., Kauno aps.).

Pakabėlės grandinėlės galuose prikabinant pasaginės formos kabučių, kurių galai baigiasi rageliais, be Upytės, dar aptikta Dusetų apylinkėje, Zarasų aps. (VDKM, inv. Nr. 659:6–11), Gruzų miške, Užugirio girininkija, Taujėnų vls., Ukmergės aps. (VDKM, inv. Nr.1136:8–12) ir Kurmaičiuose, Kretingos vls. ir aps. (VDKM) Šio šipo kabučių randame ir prie krūtinės papuošalų bei kūginių antkaklių. Be to, tokių pat kabučių imitavimo pasitaiko ir kituose dirbiniuose, pvz., Velykuškyje, Dusetų vls., Zarasų aps., rastoji pasaginė emaliuota segė, kurios išorinė lankelio pusė pagražinta tokiais kabučiais su ragiukais (Kulikauskas, 1941, lent. XI:4).

Ši pusmėnulio forma Lietuvoje ir Latvijoje ypač buvo mėgiama. Kaimynystėje panašių kabučių randame Klaipėdos krašte, Latvijoje ir Estijoje. Jie aptinkami su III–IV a. dirbiniais. Tik Estijoje pusmėnulio formos kabučių aptinkama žymiai rečiau negu Lietuvoje ir Latvijoje. Giminingų kabučių rasta ir Suomijoje, tik čia jų galai baigiasi ne rageliais, bet dviem pumpurėliais. Ši kabučių forma į Estiją ir Suomiją bus greičiausiai patekusi iš pietų Rytų Pabaltijio.

Baigiant reikia pasakyti, kad pusmėnulio forma buvo mėgiama visais laikais. Šiandien šia forma labai plačiai paplitusi etnografiniuose dirbiniuose bei liaudies mene. Ji aptinkama dideliuose Europos plotuose: pietų Rusijoje, ypač Kijeve, Černigovo ir Poltavos gubernijose, Rytų Pabaltijyje, Baltarusijoje (Vitebsko ir Minsko gub.) (Hackmann, 1905, p. 102), pasiekė Krymą ir net Kaukazą, ne svertima ji ir Skandinavijoje bei buvusios Romos imperijos

provincijose. Proistorikų manoma, kad ši pusbėnūlio forma greičiausiai bus kilusi Romos imperijos provincijose, o iš čia vėliau patekusi į kaimyninius kraštus.

Pusbėnūlio formos dirbiniai ar pats pusbėnūlio pavaldalo raštas greičiausiai turėjo magiškos–kultiškos reikšmės.

Patys kabučiai ir pakabėlės greičiausiai taip pat buvo vartojami ne vien kaip paprasti kaklo ar krūtinės papuošalai, bet galėjo turėti ir simbolinę prasmę. Manoma, kad pakabėlės dažnai buvo nešiojamos kaip amuletai, kurie turėjo apsaugoti žmogų nuo piktų dvasių, įvairių vaiduoklių ir nelaimių. Galimas daiktas, kad visokie kabučiai, pakabėlės, figūrėlės ir kt. pirmiausiai yra turėję magiškos simbolinės reikšmės, o tik vėliau pradėti vartoti kaip papuošalai. Kad toks magiškų jėgų persisunkęs žmogaus gyvenimas yra buvęs, tai mes matome iš istoriniuose šaltiniuose pateikiamų papročių aprašymų ir iš primityviųjų tautelių gyvenimo. Visos pakabėlės ir kabučiai yra meniškai ir skoningai pagaminti. Jie kalba apie aukštą tų laikų žmonių skonio bei grožio pajautimą.

SEGĖS

Segių, kaip ir kitų papuošalų, Upytėje aptikta labai nedaug. Iš viso surasta tik 8 segės: kapuose Nr. 1, 3, 7, 10, 42, 46 ir dvi segės aptiktos atsitiktinai grandinėlių galuose. Rastąsias seges galime išskirti į tris grupes: 1) apskritinės, 2) lankinės segės lenktine kojele ir 3) geležinės lankinės segės trikampėje kojele ir aukštu plonu lankeliu.

A. Apskritinės segės

Pradėkime nuo apskritinių segių. Šio tipo žalvarinė segė rasta kape Nr.7 (VDKM, inv. Nr.1231:16) (Puzinas, 1938, pav. 37:4) (pav. 18:4). Ji padaryta iš gana siauro plokščio lankelio, kurio išorinė briauna pagražinta trapezinės formos ataugėlėmis. Tokių ataugėlių ant segės lankelio briaunos iš viso yra 11. Ataugėlių paviršius pagražintas sieteliniu raštu ir vienu grioveliu prie abiejų jų galų. Segės lankelio viduje yra 11 gana siaurų stipinėlių, kurie viduryje jungiasi aplink esančią ašelę. Ašelės lankelis pagražintas skersiniais ranteliais. Stipinėliai ir segės lankelis papuoštas įmuštais žiedeliais. Į segės viduryje esančią kilpelę įvertas žalvarinės vielos žiedelis, ant kurio užkabintos 4 žalvarinės grandinėlių. Grandinėlių galuose prikabinta po 2 trikampės formos plonos žalvarinės skardelės kabučius, kurie pagražinti taip pat įmuštomis akutėmis. Kitoje segės pusėje išlieta žalvarinės keturkampės formos ašelė ir kabliukas. Užsegamasis smeigtukas pritvirtintas prie ašelės. Panašų užsegimą turi be-

veik visos apskritinės segės. Jomis būdavo susegamas rūbas arba apsiaustas, dar kitos vartojamos antkrūtininių grandinėlių galuose, kur jos pavaduoja smeigtukas.

Upytėje aptiktai apskritinei segi atitikmenų iki šiol nepavyko surasti. Kitokio tipo apskritinių segių nemaža aptinkama vakrinėje Lietuvos dalyje. Yra skiriamos: apskritinės skydelinės segės su profiliuota buožele viduryje ir apskritinės segės su prašvaitiniu raštu (Gaerte, 1929, p. 224, pav. 170:d-g; p. 244, pav. 187:b; 226:b; p. 225, 244, 259 ir kt.; Tischler, Kemke, 1902, lent. VIII:45; Tarvydas, 1933, p. 5, pav. 3 viršuje dešinėje; Moora, 1938, lent. VI:13-15, VII; Katalog, 1896, lent. 8:1-15, 18-23 ir kt.).

Už Lietuvos ribų apskritinių segių gausiai aptinkama Klaipėdos krašte, Rytų Prūsijoje, Latvijoje ir kitur. Užuomazgos reikia ieškoti buvusioje Romos provincijoje, kur jų ypač gausiai randama (Almgren, 1897, p. 100). Į Rytų Pabaltijo kraštus jos bus patekusios iš Padunojo sričių (Moora, 1938, p. 103).

Apskritinė segė, prie kurios išlikę grandinėlių su kabučiais, tuo tarpu yra žinoma tik iš Upytės. Šios segės yra puošnios ir skoningai padarytos. Prikabintų grandinėlių eilių aptinkama ir prie kitų segių. Tokia viena labai puošni rasta Pakuonyje, Kauno aps. (Makarenko, 1910, lent. II). Čia pergniaužtinės segės viduryje išlietoje ašelėje yra prikabinta prašvaitinė pakabėlė, kurios skersinio apačioje prikabinta 6 grandinėlių eilės, kurių galuose dar prikabinta gražių pasaginės formos kabučių. Grandinėlių turėjo būti prikabinta ir prie segės, rastos Lazdininkuose, kape Nr.1, Darbėnų vls., Kretingos aps. (VDKM). Segė puošta prašvaitiniu raštu tarp trijų lankelių grupių. Jos lankelio apačioje išlietos 3 ašelės, prie kurių turėjo būti prikabinta grandinėlių.

Apskritinės segės yra gana puošnios ir mėgstamos nešioti. Lietuvoje jos pasirodė II a. ir buvo vartojamos iki priešistorinių laikų pabaigos ir net istorinių laikų pirmuosius tris šimtmečius. Keitėsi tik jų forma ir ornamentas bei užsegamoji dalis. Labiausiai jos buvo paplitusios III–IV a. su kitais to meto dirbiniais ir Romos monetomis: Antonino Pijaus (138-161), Lucilos (+183), Karakalos (198-217) ir kt. Be to, jos randamos su antkaklėmis kūginiais, šaukštiniais ir kt. galais. Upytėje aptikta segė yra skirtina IV a., nes tam laikotarpiui skirtini kiti kape Nr.7 aptikti dirbiniai (žr. inventoriaus lentelę). Upytės apskritinė segė bus pagaminta čia, vietoje. Kadangi tai tėra vienintelė tokia segė, tai nuo platesnės analizės tenka susilaikyti dėl medžiagos trūkumo.

B. Lankinės segės lenktine kojele

Lankinių segių lenktine kojele Upytėje aptikta kape Nr. 1 (VDKM, inv. Nr. 1131:2), kape Nr. 3 (VDKM, inv. Nr.1231:9) ir kape Nr. 42 (VDKM, inv. Nr. 1231:86). Viena lankinė segė tokia pat kojele aptikta atsitiktinai drauge su kitais dirbiniais prie antkrūtininių grandinėlių

(VDKM, inv. Nr. 984:3). Prie to paties papuošalo rasta ir lankinės sidabrinės segės įvija. Dvi šių segių turi raitytą įvijos lanką (VDKM, inv. Nr. 1231:2 ir 984:3). Segė, rasta kape Nr. 1 (VDKM, inv. Nr. 1231:2) (pav. 12:1), šitaip atrodo: segės lankelis plokščias, beveik keturkampio skersinio pjūvio ir jo kraštai kiek palenkti. Segės lanko gale padaryta kilpelė, į ją įkišta geležinė lazdelė, ant kurios apsukta įvija. Įvijos spyruoklė išraityta, galuose užmauta po vieną žalvarinį vielos žiedelį. Segės lankelio vienaalytė taša sudaro segės kojelę, kuri užlenkiama ir sudaro užkabą įsmeigiamajai spyruoklės adatai atremti. Kojelės ir užkabos kraštai taip pat atitinkamai užlenkti. Segės užkaba baigiasi apvalia viela, kuri dukart apsukta ant segės vidurio. Šioje vietoje segės lankelis iš šonų yra įpjautas ir tuo būdu padaryta vieta užkabos vielai apvynioti.

Segės ilgis 7,2 cm, įvijos ilgis 6,3 cm, segės lankelio plotumas 0,7 cm, jos storis 0,5 cm (Puzinas, 1938, pav. 43:1).

Antroji lankinė segė, aptikta kape Nr.3 (VDKM, inv. Nr. 1231:9) yra lygiai taip pat sudaryta, tik turi dar du žiedelius: vienas žiedelis užmautas ant segės lankelio prie įvijos, antras – ant segės kojelės galo, pačiame kojelės ir užkabos sulenkime. Ši segė skiriasi nuo kapo Nr.1 segės dar ir tuo, kad jos įvija nėra išraityta ir nesiremia į lankelį. Segės lankelis sulenktas gana smarkiu kampu. Segės ilgis 7,7 cm, įvijos ilgis 5,9 cm, segės lankelio plotis 0,6 cm, įvijos vielos diametras 0,25 cm. Įvijos galuose užmautų žiedelių diametras 1,8 cm.

Kape Nr. 42 (VDKM, inv. Nr. 1231:86) aptikta tik lankinės segės įvija ir smeigtukas, kurs yra tos įvijos vielos taša. Greičiausiai ši segė darbininkų buvo suardyta neatsargiai užkabinant kastuvu. Ši įvija įdomi tuo, kad ji uždėta ne ant geležinės ašelės, bet ant žalvarinės vielos. Kitos Upytėje rastosios lankinės segės turi taip pat geležines ašeles. Įvijos galuose užmauta po vieną plokščią nedidelį žalvarinį žiedelį. Įvijos ilgis 3,6 cm, diametras 0,6 cm, smeigtuko ilgis 5,4 cm, storis 0,2 cm.

Paskutinė žalvarinė lankinė segė aptikta prie antkrūtinės grandinėlės, prikabinta viename jos gale (VDKM, inv. Nr. 984:3). Ši segė yra taip pat lenktine kojele ir jos spyruoklė išraityta. Užkabos viela apvyniota trimis apvajokomis. Segės lankelio gale, prie pat įvijos, yra keturkampė plokštuma, pagražinta dviem kryžmai susikertančiais grioveliais. Tokia pat keturkampė plokštuma yra ir segės kojelės viršuje, tik ji pagražinta ne kryžminiu raštu, bet skersiniais ruoželiais. Segės kojelės galas kiek suplotas. Segės lankelis ne laužtinis, bet išlenktas simetrišku lanku. Įvijos galuose užmauta po vieną žiedelį. Segės ilgis 6,5 cm, lanko plotis 0,7 cm, įvijos ilgis 5,2 cm.

Prie to paties papuošalo išlikusios sidabrinės lankinės segės įvijos ilgis 3,6 cm, smeigtuko ilgis 5,2 cm.

Paralelių Upytėje rastoms lenktine kojele segėms turime palyginti gana nedaug. Iki šiol yra žinomos šios jų radimo vietos: Žemoji Panemunė, Paežerėlių vls., Šakių aps. (VDKM, inv. Nr. 760:1), Veršvai, Raudondvario vls.,

Kauno aps. kape Nr.22 ir tarp atsitiktinių dirbinių (VDKM). Jos yra lygiai tokios pat, kaip ir Upytėje aptiktos lankinės lenktine kojele segės.

Daug daugiau turime giminiškų to paties tipo segių. Jos skiriasi nuo Upytėje aptiktų segių tik nevienodu lankelio pjūviu ir kiek skirtingai papuošiamos. Jų lankelis dažniausiai būna plokščiai pusapvalis arba trikampio skersinio pjūvio. Šiaip jos yra visiškai panašios. Lankinių lenktine kojele segių įvijos yra vidutinio didumo, jų galuose užmaunami nedideli profiliuoti žiedeliai arba jų visai nebūna. Spyruoklė dažnai yra lanko formos arba išraityta. Šių segių lenktinė užkaba, kuri yra segės lankelio taša, yra vienodo aukštumo su segės kojele, ji baigiasi viela, kuri yra visada apvyniota segės lankelio ir kojelės užlūžime, vietoje, kur baigiasi segės lankelis ir prasideda kojelė. Šis vielos apvyniojimas aplink segės liemenį reikalingas tam, kad užkaba tvirtai laikytųsi ir nebūtų atlenkta smeigtuko spaudžiamosios jėgos. Ši užkabos viela apvyniojama tiesiog apie segės liemenį aprašytoje vietoje, arba toje vietoje daromas tam reikalui segės lankelio kraštuose įpjovimas, tą aiškiai matome Upytės segėje, rastoje kape Nr.1

Lankinės lenktine kojele segės dažnai puošiamos keturkampiais ploteliais lankelio ir kojelės galuose bei viršuje. Ploteliai savo ruožtu pagražinami kryžiniais ar lygiagrečiais skersiniais grioveliais. Vėliau šis puošimo būdas ir užkabos vielos apvyniojimas davė pagrindą ar motyvą puošti seges žiedeliais, nuo to jos ir yra gavusios žieduotinių segių vardą. Šių segių yra labai puošnių. Skiriamos jų kelios grupės, bet kadangi Upytėje žieduotojų segių nėra aptikta, todėl apie jas ir nekalbėsime. Turiu pasakyti, kad jos yra labai giminingos su nagrinėjamomis segėmis.

Labai artimų su Upytės segėmis lankinių lenktine kojele segių, yra aptikta: Krūvanduose, Čekiškės vls., Kauno aps. (VDKM, inv. Nr. 684:3), Noruišiuose, Kelmės vls., Raseinių aps. (VDKM, inv. Nr. 6469:3), Vilkijoje, Kauno aps. (VDKM, inv. Nr. 720:1), Pernaravoje, Kėdainių aps. (VDKM) ir Kalniškiuose, Ariogalos vls., Kauno aps. (VDKM). Drauge su šiomis segėmis randama kūginių antkaklių, dėželių antkaklių, šaukštinių masyvesnių antkaklių, plonėjančiais galais antkaklių, kurių vienas galas baigiasi kabliuku, kitas kilpele, žieduotinių segių, juostinių apyrankių, stiklinių ir gintarinių karolių, verpstukų ir kt.

Be to, aptinkama segių lenktine kojele su profiliuota buožele ant segės lankelio galo (virš įvijos). Tokia viena segė rasta Reketėje, Salantų vls., Kretingos aps. (VDKM), Dubysos pakrantėje (VDKM, inv. Nr. 749:31). Tiksliai jos radimo vieta nežinoma. Man atrodo, kad ji bus rasta Čekiškės ar Ariogalos valsčiuose. Veršvuose, Raudondvario vls., Kauno aps., kape Nr.167 ir Lazdininkuose, Darbėnų vls., Kretingos aps., kape Nr.6 šio tipo segės yra ankstyvesnės už Upytėje aptiktas lankines seges. Kuriam gi laikui skirtinos šio tipo ir Upytėje aptiktos segės? Prieš atsakant į šį klausimą, reikia apžvelgti šių segių kilmę ir pažiūrėti, kada ir kur jos pirmiausia pasirodo ir kaip ilgai buvo vartojamos.

Segių lenktine kojele užuomazgos, kaip teisingai sakė Tischleris ir Montelijus, reikia ieškoti viduriniame La Teno laikotarpyje, nes jos su to laiko segėmis turi labai didelį panašumą. Tik pastarosios segės turi kai kurių skirtumų. La Teno laikotarpiui skiriamos segės, iš kurių, kaip manoma, yra išriedėjusios segės lenktine kojele, turi gana ilgą kojele, kuri beveik stačiu kampu užlenkta ir kojele tęsinys užlenktas ne iš užpakalinės segės dalies, kaip segių lenktine kojele, bet iš priekio (Almgren, 1897, lent. I:I). Čia reikia pasakyti, kad ankstyvosios segės lenktine kojele La Teno laikotarpyje yra vienanarės, t.y. jos neturi sudėtingų dalių, bet buvo daromos iš tos pačios vielos. Šis segių vienariškumas ir verčia mus lyginti jas su lankinėmis segėmis lenktine kojele, kurių ankstyviausieji egzemplioriai taip pat neturi atskirų dalių (Almgren, 1897, lent. VII:156, 158, 159). Tik šis segių panašumas, atsižvelgiant į laiko tarpą, sukelia kai kurių abejojimų: lankinės segės lenktine kojele pasirodo 200 metų vėliau negu ankstyvosios segės lenktine kojele.

Segių lenktine kojele paplitimas yra gana didelis. Jų aptinkame rytinėje Vokietijoje, Padunojo srityse, pietų Rusijoje ir kitur. Manoma, kad pačios ankstyvosios segės lenktine kojele yra aptinkamos pietų Rusijoje ir čia susekamas visas jų raidos kelias. Jos atskirose srityse nėra vienodos. Pvz., Šiaurės Europoje aptinkamų segių lenktine kojele lankas yra labiau laužtinis (sulenkta kampu), o Pietų Rusijoje aptinkamos segės turi simetriškai išlenktą lanką. Šių segių kojele ir lankas sudaro beveik stačiakampį trikampį (Almgren, 1897, lent. VII:156). Susidaręs tarp šių segių pasirodymo 200 metų skirtumas su lankinėm segėm kituose kraštuose yra dėl to, kad La Teno kultūra daugelyje kraštų yra labai vėlai aptikta, ir todėl nedrąsu tvirtinti, kur jos anksčiau pasirodė. Esamos giminytės tarp La Teno ir vėlyvesniųjų segių lenktine kojele negalima atmesti. Reikia manyti, kad ateityje ir ši spraga pasipildys.

Ankstyvųjų La Teno laikotarpio segių lenktine kojele Lietuvoje iki šiol neaptikta, kaip neaptikta ir kitų to paties laikotarpio radinių. Šių segių rasta kaimyniniuose Rytprūsiniuose (Gaerte, 1929, p. 156, 157; pav. 106, 107).

Pačios ankstyvosios lankinės lenktine kojele segės, kaip jau minėjau, yra vienanarės ir jų užuomazgos ieškoma La Teno laikotarpyje. Lietuvoje iki šiol man nėra žinoma nė vienas šių segių egzempliorius. H.Mooros nurodomas pavyzdys iš Latvijos irgi kelia abejonių (Moora, 1938, lent. IV:7). Vis dėlto reikia pasakyti, kad ankstyvesnieji šių segių tipai yra aptinkami Rytprūsiniuose, iš kur greičiausiai vėliau jie pateko ir į Lietuvą.

Ankstyvosios lenktine kojele segės yra gana lieknos ir ne tokios didelės. Vėliau jų lankelis plokštėja ir plonėja, puošiama keturkampiais ploteliais ir pagaliau aptinkamas žiedelių papuošimas. Vėlyvesnės lankinės šio tipo segės yra gana ilgos, turi ilgą įviją ir spyruoklę. Daug tokių vėlyvųjų segių, išriedėjusių iš aptariamojo tipo se-

gių, yra aptikta Reketėje, Salantų vls., Kretingos aps., kapuose Nr.1, 2, 3, 5, 8–11, 16, 17 ir 26 (VDKM).

Proistorikai, pvz., O.Almgren, datuoja jas Tischlerio periodu C (Almgren, 1897, p.77). Bolino nurodoma chronologija Rytų Pabaltijui ne visai tinka (Moora, 1938, p. 121). H. Moora šioms segėms apskritai skiria III–IV amžių (Moora, 1938, p. 123). Nurodytam laikotarpiui skirtinos ir Lietuvoje aptinkamos lankinės segės lenktine kojele. Turiu pasakyti, kad šio tipo segės pas mus labiausiai buvo paplitusios III–IV a., bet aptinkama jų dar ir V amžiuje. Upytėje aptiktos segės yra pereinamojo laikotarpio. Jos yra įterptinos tarp ankstyvųjų lankinių lenktine kojele segių ir žieduotojų segių. Atsižvelgiant į jų kiek degenorata formą ir į kitą kapų inventorių (žr. radinių lentelę), jas tenka skirti V a. pradžiai. Šiam laikui skiria jas ir J.Puzinas (Puzinas, 1938, p. 69).

Segės lenktine kojele Lietuvoje dažniausiai aptinkamos vakarų ir vidurio Lietuvoje, dažniau plokštiniuose griautiniuose kapuose negu pilkapiuose, bet randama jų ir pilkapiuose. Jos visos yra gamintos vietoje, Lietuvoje gana plačiai vartojamos ir drabužiams susegti, ir antkrūtinų grandinėlių galuose.

C. Geležinės lankinės segės trikampe kojele

Geležinių lankinių segių Upytėje aptikta kape Nr.10 ir 46. Abi segės labai blogai išlikusios, todėl tiksliai sunku nustatyti jų pirminę formą.

Kape Nr.10 (VDKM, inv. Nr. 1231:37) rasta tik segės įvija ir lankelio dalis. Galimas daiktas, kad ši lankinė segė turėjo trikampę kojele. Šios segės lankelis yra buvęs aukštas, išlenktas ir plokščias.

Kape Nr.46 (VDKM, inv. Nr. 1231:96) aptikta geležinės lankinė segė turi gana smarkiai išlenktą ploną pjautuvo formos lankelį. Segė baigėsi trumpa, greičiausiai trikampe kojele. Kojelės plotis 2,4 cm, segės lankelio ilgis 6,2 cm, plotis 1,7 cm, įvijos ilgis 3,85 cm. Segės spyruoklė nedidelė. J.Puzinas laiko šią segę trikampe kojele (Puzinas, 1938, p. 69).

Pirmajai kape Nr.10 rastajai segei paralelė aptikta Pagrybėje, Kaltinėnų vls., Tauragės aps. (VDKM, inv. Nr. 709:23). Antrajai, kape Nr. 44 rastajai segei atitikmenų aptikta šiose vietose: Pašušvys, Krakių vls., Kėdainių aps. (VDKM, inv. Nr. 715:42, 44), Vozgelių piliakalnyje, Dusetų vls., Zarasų aps., ir netoli Alytaus (Hackmann, 1905, 167, pav. 133). Be to, geležinių lankinių segių rasta Pamūšėje, Trakų aps. (Majewski, 1900, p. 13, pav. 14), Plaučiškėje, Rozalimo vls., Panevėžio aps. (VDKM, inv. Nr. 985), Vilniaus krašte (VDKM, inv. Nr. 751:12), Eigučiuose, Pažaislio vls., Kauno aps. (kape Nr.1, VDKM, inv. Nr. 707:1), radimo vieta nežinoma (VDKM, inv. Nr. 749:4) ir paskutiniuoju metu, tyrinėjant Veršvų priešistorinį kapinyną, geležinių lankinių segių panašiu lanke-

liu, kaip ir Upytėje aptiktųjų, rasta kapuose Nr. 29, 46, 52, 74 ir 95 (VDKM). Tik Veršvuose rastos segės baigiasi ne trikampe kojele, o turi siaurą ir trumpą kojelę, kuri yra lanko tąsa. Kojelės šone yra užkaba. Šių segių įvija gana trumpa ir jos lankelis taip pat nedidelis.

Kaip iš minėtųjų radimo vietų matyti, Lietuvoje geležinių lankinių segių aptinkama palyginti gana nedaug. Jų rasta vidurinėje, vakarinėje ir rytinėje Lietuvos dalyje. Reikia manyti, kad ateityje jų skaičius gerokai padidės.

Už Lietuvos ribų panašių segių randama Mozūruose, vidurio, vakarų ir šiaurės Latvijoje, už Rytų Pabaltijio ribų, Brandenburgo, Hanoverio, Silezijos srityse, Bornholme bei Gotlando saloje, Suomijoje, pietinėje Rusijoje (Ukrainoje) ir Estijoje. Latvijoje šių segių iki 1938 m. tesurasta 3, o Estijoje – 1 egzempliorius (Puzinas, 1938, p.69).

Šių segių prototipai yra buvusios segės lenktine kojele, kurių kojelė plati ir viela dar vis vnyojama ant segės lankelio galo ir kojelės pradžios. Minėtuose kraštuose aptiktos geležinės lankinės segės skiriamos V–VII amžiui.

Geležinės lankinės segės ne tik Lietuvoje, bet ir už jos ribų nebuvo labai plačiai paplitusios. Dėl geležies ypatybių jos buvo vartojamos ne kaip papuošalas, bet greičiau kaip reikmuo: drabužiui susegti.

Lietuvoje aptiktos geležinės lankinės segės yra giminiškos su šiaurės Latvijoje randamomis segėmis. Mūsų krašte su šiomis segėmis aptinkama tokių dirbinių: geležinių įmovinių kirvių, gana plačių, į viršūnę siaurėjančių peilių (Veršvai, Raudondvario vls., Kauno aps., VDKM), žvaigždžiakojų segių, pastorintais galais apyrankių, galąstuvėlių, karolių, diržų sagčių ir kt. Palyginime Rūdaičiuose, Kretingos vls. ir aps., kape Nr.1 surastus dirbinius (VDKM). Atsižvelgiant į šiuos Upytėje aptiktus dirbinius (žr. radinių lentelę), geležinės lankinės segės yra skirtinos V–VII amžiui. J.Puzinas jas skiria V–VI amžiui (Puzinas, 1938, p. 69).

Atsižvelgiant į geležinių lankinių segių formą ir medžiagą bei jų paplitimą, reikia manyti, kad jos yra baltiškojo tipo ir vietinio darbo. Tik Suomijoje randamos segės trikampe kojele yra giminiškos su Rytų Pabaltijyje randamomis to paties tipo segėmis, nors jos turi giminingų bruožų ir su skandinaviskomis to paties tipo segėmis (Hackmann, 1905, p. 169).

SMEIGTUKAI

A. Buoželiniai smeigtukai su statinaitės pavidalo galvute

Smeigtukų Upytėje aptikta trijų tipų: buoželinių, žiedinių ir geležinių lazdelinių. Archeologinėje literatūroje

šie smeigtukai vadinami smeigtukais profiliuota galvute (Moora, 1938, p. 192, lent. X:8, XI:7; Šnore, 1930, p. 52, lent. IV:17–26). Bet jau H. Moora yra pastebėjęs, kad tiksliau juos būtų vadinti smeigtukais statinaitės formos galvute. Šiam profesoriaus Mooros pasiūlymui galime tik pritarti. Šiame darbe aš vartosiu terminą „smeigtukai statinaitės pavidalo galvute“. Žalvarinis smeigtukas su statinaitės pavidalo galvute aptiktas kape Nr.8 (VDKM, inv. Nr. 1231:31). Šio smeigtuko buoželės galai papuošti dviem aplink einančiais grioveliais. Smeigtukas gerai išlikęs, patina žalia, vietomis melsva. Smeigtuko ilgis 10,7 cm, galvutės diametras per skylutę 0,8 cm.

Buoželinių smeigtukų su statinaitės pavidalo galvute turime iš šių radimo vietų: Eikotiškės, Degučių vls., Zarasų aps. (VDKM, inv. Nr. 661:4), Berčiūnai, Panevėžio aps. (VDKM, inv. Nr. 986:1), Gibaičiai, Meškuičių vls., Šiaulių aps. (Tarvydas, 1933, p. 13, pav. 14), Pakuonis, Kauno aps. (Makarenko, 1910, lent. 2), Paliečiai, Šiaulių aps. (Šnore, 1930, p. 53, lent. IV:26), Plateliai, Kretingos aps. (Hackmann, 1905, p. 203, lent. 151), Senkai, Kretingos vls. ir aps., kape Nr.63 (VDKM) ir nežinomos radimo vietos (VDKM, inv. Nr. 682:3).

Šie smeigtukai dažniausiai aptinkami ne atskirai, kaip Upytėje, bet prie antkrūtininių grandinėlių (Aspelin, 1877, pav. 1897). Per esamą galvutėje skylutę būdavo įveriama grandelė, prie kurios arba tiesiog prikabinavo grandinėles arba pakabėlę su pritvirtintomis grandinėlėmis. Šie buoželiniai smeigtukai visi žalvariniai ir vienodai puošiami. Pradžioje ši smeigtukų buoželė yra buvusi nedidelė ir galuose pagražinama tik vienu pakilesniu ranteliu, vėliau – dviem. Po to šie ranteliai dar puošiami skersinėmis įkartomis. Vėliau statinaitė darosi mažytė, nes didesnę plotą užima ranteliai, ir pagaliau išnyksta: smeigtuko galvutė lieka visiškai lygi arba išsigimsta ir tampa masyvi bei puošni. R.Šnore savo darbe apie smeigtukus yra pasakęs, kad šių smeigtukų buoželė retai yra aukštesnė negu jos diametras. Kiek skirtingas yra smeigtukas, aptiktas Plateliose prie antkrūtininės grandinės, sudarytos iš pakabėlių ir grandinėlių eilių (Aspelin, 1877, pav. 1897).

Lietuvoje buoželiniai smeigtukai su statinaitės pavidalo galvute aptinkami daugiausiai plokštiniuose griautiniuose kapuose. Už Lietuvos ribų jų rasta labai daug Klaipėdos krašte, Rytprūsijoje, ypač Mozūruose (Šnore, 1930, lent. V:3–7, 10, 12, 14, 20, 21), Latvijoje ir Estijoje. Latvijoje jų randama daugiausiai rytų Kurše, pietinėje Livonijos dalyje ir kitur (Šnore, 1930, p. 90). Latvijoje šie smeigtukai randami daugiausiai pilkapiuose Jakabpilio, Maduonos ir Rygos apskrityse. Pavienių egzempliorių aptinkama ir šiaurės Latvijos krūsniniuose kapuose bei žemutinės Dauguvos srityse. Buoželiniai smeigtukai su statinaitės pavidalo galvute, randami šiaurinėje Latvijoje ir Estijoje, savo forma yra labai giminingi Klaipėdos krašte aptinkamiems tokiems pat smeigtukams.

Estijoje tėra žinomi tik 3 šio tipo smeigtukai (Katalog, 1896, lent. IX:16). Įdomu, kad Sembų–Natangų srityse šio tipo smeigtukų neaptikta, tuo tarpu kiti mūsų dirbiniai beveik visi turi ten sau paralelių.

Smeigtukai su statinaitės pavidalo galvute Mozūruose, Klaipėdos krašte ir Latvijoje aptinkami su kapų inventoriumi, kuris yra skiriamas Tischlerio periodui C. Ankstyviausias toks šio tipo smeigtukas rastas Barzdūnuose (Barsduhnen), Šilutės aps. Čia drauge su sege trikampėje kojele rasta ir kitų dirbinių, kurie skiriami pereinamajam laikotarpiui tarp B ir C periodų. Šie smeigtukai Klaipėdos krašte dažniausiai aptinkami drauge su antkaklėmis kūginiais galais, laiptelinėmis segėmis, segėmis lenktine kojele ir kt. (Moora, 1938, p. 195). Slatėje (Latvijoje) aptiktas smeigtukas priskiriamas III amžiui. Su juo buvo rastas antkrūtininis papuošalas su pusmėnulio formos kabučiais, masyvia apvalaus pjūvio apyranke, pagražinta akinu raštu ir kt. (Moora, 1938, p. 194).

Kuriam laikui skirtini Lietuvoje randami statinaitės formos smeigtukai? Prieš atsakydami į šį klausimą, turime pažiūrėti, kokių gi kitų dirbinių randama drauge su šiais smeigtukais, ir tada galėsime nustatyti apytikslų jų laiką. Upytėje, kape Nr.8, drauge su kalbamos formos smeigtuku buvo rastas geležinis lazdelinis smeigtukas, geležinis siauraašmenis kirvis, geležinis peilis ir akmens galastuvėlis. Eikotiškyje, Dusetų vls., Zarasų aps., drauge su panašiu smeigtuku aptikta 3 žalvariniai pusmėnulio formos emaliuoti kabučiai, geležinių įmovinių ir siauraašmenių kirvių bei kitų žalvarinių dirbinių (VDKM, inv. Nr. 661:1–13 ir kt.). Emaliuotieji kabučiai skirtini III–IV amžiui. Senkuose, Kretingos vls. ir aps., drauge su tokiu pat smeigtuku kape Nr.5 aptikta žalvarinė apskrita segė, kuri priskirtina III–IV amžiui. Buoželinius statinaitės pavidalo galvute smeigtukus J. Puzinas skiria taip pat III–IV amžiui (Puzinas, 1938, p. 54). Kaip matome, Lietuvoje aptinkamų smeigtukų chronologija sutampa su tokių pat randamų smeigtukų Klaipėdos krašte, Latvijoje ir Estijoje chronologija. Šie smeigtukai yra baltiško tipo ir labiausiai paplitę minėtuose kraštuose. Taigi ir Upytėje aptiktas smeigtukas skirtinas tam pačiam laikotarpiui.

B. Žiediniai smeigtukai

Žiedinių smeigtukų Upytėje tyrinėjimų metu rasti du: vienas rastas kape Nr.16 (VDKM, inv. Nr. 1231:46), kitas – kape Nr.45 (VDKM, inv. Nr. 1231:90).

Kape Nr.16 rastasis smeigtukas turi žiedinę galvutę su ašele jos viršuje (pav. 18:2). Juostelė yra trikampio skersinio pjūvio. Smeigtukas prie pat žiedelio pagražintas 4 aplink einančiais ranteliais. Ašelės galai prie žiedelio iš abiejų pusių ornamentuoti 4 skersiniais grioveliais, kurių protarpuose susidaro iškiliesni ranteliai. Tokiais pat grioveliais papuoštas ir smeigtuko ašelės viršus. Smeig-

tuko ilgis 10,1 cm, žiedelio diametras 1,3 cm, jo juostelės plotis 0,5 cm, ašelės plotis taip pat 0,5 cm.

Toks pat žiedinis smeigtukas su ašele viršuje aptiktas ir kape Nr.45. Jis yra tik kiek mažesnis. Ašelės galai žiedelio link nežymiai siaurėja. Šis smeigtukas ornamentuotas kaip ir kape Nr.16 smeigtukas, tik pastarojo ornamentas yra daug ryškesnis. Smeigtuko ilgis 11,3 cm, žiedo diametras 1 cm, jo juostelės plotis 0,5 cm, ašelės diametras 0,7 cm.

Žiedinių smeigtukų Lietuvoje rasta šiose vietose: Noriūšiai, Kelmės vls., Raseinių aps. (VDKM, inv. Nr. 646:5), Šauduva, Laukuvos vls., Tauragės aps. (VDKM, inv. Nr. 678:2), Paprūdžiai, Kelmės vls., Raseinių aps. (VDKM, inv. Nr. 714:24), Upytė, Naujamiesčio vls., Panevėžio aps. (VDKM, inv. Nr. 1231:46 ir 90), Eiguliai, Pažaislio vls., Kauno aps. kape Nr.44 (VDKM, inv. Nr. 1230:6) ir paskutiniu metu Veršvų kapinyne, Raudondvario vls., Kauno aps. (kape Nr. 22, 54 ir 233). Prie visų Veršvuose rastų smeigtukų prikabintos gražios pakabėlės su grandinėlėmis, o jų galuose prikabinta trikampės formos kabučių su ilgu profiliuotu ir ornamentuotu liemenėliu. Veršvuose aptikti smeigtukai yra tokie pat, kaip ir Upytėje, tik Veršvų kape Nr.22 rastojo smeigtuko ornamentas yra skirtingas nuo kitų Lietuvoje randamų žiedinių smeigtukų. Žiedelio juostelės išorinis paviršius pagražintas rombais ir trikampaiais, kurių vidus vietomis užpildomas įkirstais ruoželiais.

Už Lietuvos ribų panašių smeigtukų aptinkama Latvijoje, Estijoje ir Rytų Prūsijoje. Latvijoje tokie du smeigtukai rasti Rucavoje (Wahle, 1928, lent. I:3, 4). Drauge su šiais smeigtukais čia rasta laiptelinė segė, kuri skiriama C ar D periodo pradžiai.

Panašių smeigtukų randama ir Rytų Prūsijoje. Čia aptinkami žiediniai smeigtukai dažnai yra padaryti iš kaulo. Tokių kaulinių smeigtukų Mozūruose aptikta drauge su B ir C periodo radiniais. Įvairių kaulinių smeigtukų aptikta gana daug ir rytų Lietuvos piliakalniuose. Čia randama smeigtukų žiedinė galvute (Krzywicki, 1917, lent. V:7, 8). Vienas toks panašus smeigtukas yra rastas ir Estijoje (Tartu universiteto Archeologijos kabinetas. Nr. 2486:5).

Mozūruose randami žiediniai smeigtukai yra labai panašūs į tokios pat formos smeigtukus aptinkamus Lietuvoje ir Latvijoje. H. Moora teigia, kad jie bus kilę Mozūruose ir vėliau iš čia paplitę po visą Rytų Pabaltijį. Tik arčiau išsiūrėjus į smeigtukų formas, randamas Mozūruose, Lietuvoje bei Latvijoje, pastebimas jų skirtingumas. Neturėdami pakankamai duomenų, kiek ir kokių tų smeigtukų formų aptikta Mozūruose, sunku būtų H. Mooros mintį paneigti. Čia tik norėčiau pareikšti abejojimą, ar tik ne per daug H. Moora viską kildina iš Mozūrų? Jau dabar randami dirbiniai vakarinėje Lietuvos dalyje rodo, kad visos Lietuvoje aptinkamos formos ne visada turi atitikmenų kituose kraštuose ir atrodo, kad daugumas jų yra pagaminta vietoje. Drauge su jais randamos Romos monetos leidžia datuoti su nežymiu skirtu-

mu, kaip ir Rytų Prūsiose, randamus dirbinius. Kada Rytų Pabaltijyje atsiras dar daugiau gerai ištirtos medžiagos, tai vaizdas žymiai pasikeis. Didelis medžiagos giminingumas kalbėtų už tai, kad anais laikais tie kraštai nebuvo dar taip suskilę į atskiras etnines grupes ir tarp jų nebuvo griežtų sienų, kaip kad šiandieną yra suprantamos politinės sienos. Dabar turimais duomenimis, žiedinių smeigtukų daugiausiai yra aptikta Lietuvoje. Ateityje jų skaičius, be abejonės, dar labiau padidės. Jie dažniausiai randami prie antkrūtininių papuošalų, kurie yra vietinio darbo ir kilmės. Šie smeigtukai greičiausiai bus išriedėję iš ratelinių III–IV a. smeigtukų.

Lietuvoje drauge su šiais smeigtukais aptinkama ir kitokių dirbinių, pvz., Veršvuose, Raudondvario vls., Kau-no aps., kape Nr.22, drauge su smeigtuku aptikta: žalvarinė lankinė žieduotoji segė su buožele virš įvijos, viena nedidelė liekna lankinė segė su buožele virš įvijos, viena nedidelė liekna lankinė segė lenktine kojele (panaši į Upytės segę, VDKM, inv. Nr. 984:2), geležinis lazdelinis smeigtukas, 4 juostinės apyrankės siaurėjančiais galais ir keletas smulkių dirbinių (VDKM). Vaiko kape Nr.233, taip pat Veršvuose drauge su žiediniu smeigtuku rastos 6 žalvarinės siauros juostinės apyrankės (kaip ir Upytės kape Nr.7 ir 37), karolių apvara, kuri susideda iš smulkių emalinių karolių, smulkių auksinės spalvos karoliukų, mėlyno ir žalio stiklo karoliukų (VDKM).

Atsižvelgdami į drauge su žiediniais smeigtukais randamus dirbinius, matome, kad Lietuvoje žiediniai smeigtukai pasirodo III a. gale, buvo vartojami visą IV a. ir iš dalies siekia V amžių. Be abejo, žiediniai aprašyto tipo smeigtukai yra lietuviškos kilmės. Šių smeigtukų tipų iki šiol nerasta rytinėje Lietuvos dalyje.

C. Smeigtukai nuokamienėmis buoželėmis

Toks vienas smeigtukas Upytėje atsitiktinai rastas prie antkrūtininių grandinėlių. Jis turi beveik žiedinę galvelę, kurios šonai yra gana siauri. Smeigtukas prie žiedelio pagražintas aplink einančiais grioveliais, kaip ir žiediniai Upytės smeigtukai. Jo buoželė apskrita, smeigtuko link kiek siaurėjanti. Buoželė ornamentuota taip pat aplink einančiais ruoželiais. Smeigtukas per žiedelį, per kurį prikabinotos žalvarinės grandinės, greičiausiai radėjų yra kiek įlenktas. Smeigtuko liemuo prie galvutės simetriškai storesnis: viršūnė nulaužta. Smeigtuko ilgis 11,55 cm, žiedelio diametras 0,8 cm, buoželės diametras 0,5 cm (VDKM, inv. Nr. 984:3).

Be Upytės, šių smeigtukų yra žinomos tokios radimo vietos: Gibaičiai, Meškuičių vls., Šiaulių aps. (ŠAM), Linkaičiai, Joniškio vls., Šiaulių aps. (ŠAM), Pašušvys, Kraikių vls., Kėdainių aps. (Zaborski, 1905, lent. VII), Eiguliai, Pažaislio vls., Kauno aps., kape Nr. 46 ir kape Nr. 44 (VDKM). Tai ir visi iki šiol Lietuvoje rasti šio tipo smeigtukai. Jie greičiausiai yra išriedėję iš buoželinių smeigtu-

kų su statinaitės pavidalo galvute. Šią raidą būtų galima nusakyti taip: pradžioje, kai pasirodo smeigtukai su statinaitės formos galvute, jie yra puošiami tik iš galų po vieną rantelį, kuris tarsi pažymi statinaitės galus; vėliau tokių rantelių daroma po du iš viršaus ir iš apačios. Dar vėliau viršuje atsiranda daugiau tokių rantelių ir taip statinaitės aukštis ir diametras proporcingai mažėja. Pagaliau ji visai pranyksta ir išrieda smeigtukai, kaip Upytės (inv. Nr. 984:3). Šiek tiek giminingumo jie turi ir su žiediniais smeigtukais. Iš smeigtukų su nedideliu žiedeliu ir apverstu kūgiu išrieda smeigtukai su nuokamienėmis ir apvalainėmis buoželėmis. Kadangi tuo tarpu nėra nusistovėjęs šiems smeigtukams atskiras terminas, tai teks juos vadinti smeigtukais buoželine galvute. Šie smeigtukai yra daugiausia žalvariniai, bet randama ir geležinių. Tipiškas jų ornamentas yra paraleliai aplink buoželę einantys grioveliai, kurių tarpuose susidaro iškiliesni ranteliai. Pagal formą šiuos smeigtukus būtų galima taip apibūdinti: palyginus visą smeigtuką su buožele, atrodo, kad jo buoželė yra logiška tąsa smeigtuko liemens, o esanti skylutė yra jo viduryje. Šių smeigtukų Lietuvoje iki šiol nerasta jos vakarinėje dalyje ir srityse arčiau vakarinės Lietuvos.

Panašių smeigtukų aptinkama ir Latvijoje, ypač Žiemgalos srityje. Manoma, kad šių smeigtukų centras kaip tik ir yra buvęs Žiemgaloje, ypač Lielupės žemupyje (Mora, 1938, p. 201; Puzinas, 1938, p.). Kitur Latvijoje šio tipo smeigtukai randami drauge su kitais papuošalais, panašiais į Žiemgaloje randamus dirbinius. Šių smeigtukų iš Žiemgalos pateko ir į Estiją. Be to, panašaus tipo smeigtukų aptinkama Prūsiose ir Kijevo apylinkėse.

Latvijoje aptinkami šio tipo smeigtukai yra skiriami V a. Eiguliuose, kape Nr. 46, aptiktą smeigtuką J. Puzinas skiria taip pat V a. (Puzinas, 1938, p. 77). Pašušvyje aptiktą smeigtuką prie antkrūtininio papuošalo (Zaborski, 1905, lent. VII) reikia skirti VI a. ar net VII a. pradžiai. Su juo drauge rasta žalvarinė lankinė žieduotoji segė, tipiška minėtamajam laikotarpiui. Kitur randami smeigtukai taip pat skiriami tam pačiam laikui.

D. Geležiniai lazdeliniai smeigtukai

Geležinių lazdelinių smeigtukų Upytės kapinyno tyrinėjimų metu aptikta net 16 kapų. Tai labiausiai Upytėje vartotų smeigtukų tipas. Iš visų Upytėje aptiktų geležinių lazdelinių smeigtukų gerai išlikęs tėra tik vienas (VDKM, inv. Nr. 1231:4). Visų kitų išlikę tik didesni ar mažesni fragmentai. Smeigtukai buvo vartojami drabužiams susegti. Jų čia du tipai: vienuose kapuose rastieji smeigtukai turi mažesnę galvutę, yra nedideli, galas prilenktas prie smeigtuko liemens, yra atriastas ir suvyniotas arba galvutė uždara (VDKM, inv. Nr. 1231:72 ir 32 bei kt.). Kiti geležiniai smeigtukai turi didesnę galvutę ir patys yra žymiai ilgesni. Smeigtukai Upytėje dažniausiai aptikti kaklo ar krūtinės vietoje. Visi padaryti iš apvalios

0,3 cm storio vielos. Galvutės diametras svyruoja tarp 2,5 ir 1,04 cm. Beveik visų smeigtukų galvutės viela yra trikampio skersinio pjūvio. Vielos galas plonėja ir susuktas į sraigę. Dėl to šie smeigtukai dažnai archeologinėje literatūroje yra vadinami smeigtukais sraigine galvute.

Uptytėje aptikti geležiniai lazdeliniai smeigtukai yra išriedėję iš tokių pat ankstyvesniųjų smeigtukų, kurie Lietuvoje pasirodo jau II–III amžiuje. Geležinius lazdelinius smeigtukus dalija į dvi pagrindines grupes: smeigtukai mažesne galvute ir smeigtukai didesne, kiek pailga galvute. Galvutė būna apvalios ar kampuotos vielos. Be to, dažnai aptinkama smeigtukų su beveik trikampe skylė ar vertikaliai ovale skylė. Galvutė, kaip jau minėta, yra uždara arba jos galas prilenktas prie liemens ir susuktas į sraigę.

Sraiginė smeigtukų forma kitose Vakarų Europos srietyse buvo žinoma daug anksčiau negu Rytų Pabaltijyje. Jau La Teno laikotarpyje ši forma daugelyje Europos kraštų išnyksta ir aptinkama tik Rytų Pabaltijyje. Seniausių smeigtukų sraigine galvute aptinkama Estijoje krūsniniuose kapuose. E.Šturmas šiuos smeigtukus skiria net ankstyvajam geležies amžiui (Šturms, 1935, p. 271). Lietuvoje šios ankstyvosios formos smeigtukų iki šiol neaptikta.

Dabar turimais duomenimis, ankstyviausių geležinių smeigtukų yra aptikta Sargėnuose, Lapių vls., Kauno aps. kape Nr. 208, 225 ir kt. (VDKM). Šie smeigtukai yra geležiniai, jų galas baigiasi išplota viela, kuri yra suvyniota. Labai panašūs smeigtukai aptikti Rytų Prūsijos teritorijoje (Gaerte, 1929, pav. 73:f, g). Drauge su tokiais vienu smeigtuku kape Nr. 225 buvo rasta žalvarinė profiliuota romėniška segė, žalvarinė apyrankė pumpuriniams galais ir geležinis įmovinis kirvis (VDKM). Aptiktieji Sargėnuose smeigtukai vyniota galvute yra patys ankstyviausieji iki šiol Lietuvoje rasti geležiniai smeigtukai. Ši forma, be abejo, yra paveldėta iš ankstyvojo geležies amžiaus.

Geležinių lazdelinių smeigtukų yra aptikta Visdergiuose, Kuršėnų vls., Šiaulių aps., pilkapyje G, prie griaučių A (VDKM, inv. Nr. 670:24). Sargėnuose, Lapių vls., Kauno aps. (VDKM), Veršvuose, Raudondvario vls., Kauno aps. (VDKM), Seredžiuje, Kauno aps. (kapuose Nr. 2, 12, 13, 18, VDKM), Velykuškių piliakalnyje, Dusetų vls., Zarasų aps. (VDKM, inv. Nr. 973:20–24) ir kt. Su šiais smeigtukais drauge aptinkama tokių dirbinių: žalvarinių juostinių apyrankių, žalvarinių akinių, profiliuotų ir laiptelinių segių, žalvarinių adatų, kūginių antkaklių, geležinių įmovinių kirvių, ietigalių ir t.t.

Atsižvelgiant į šiuos drauge aptinkamus dirbinius, reikia pasakyti, kad geležiniai lazdeliniai smeigtukai pasirodo II a. ir plačiau paplitę III–IV amžiuje. Aptinkama jų vidurinio ir net naujojo geležies amžiaus kapinynuose. Vėlyvesniųjų laikų smeigtukų forma nedaug tesiskiria nuo senojo geležies amžiaus tų pačių smeigtukų. Uptytėje aptikti geležiniai lazdeliniai smeigtukai skirtini IV–V amžiui.

Lietuvoje geležiniai lazdeliniai smeigtukai buvo gana plačiai paplitę. Jie aptinkami plokštiniuose griautiniuose

kapuose ir pilkapiuose. Randami dažniausiai kaklo ar krūtinės vietoje vyrų ir moterų kapuose. Kartais jie guli įstrižai kaklą ar krūtinę, ypač jos kairėje pusėje. Randama ir prie rankų. Jie pavadavo seges drabužiams susegti.

Už Lietuvos ribų šie smeigtukai yra paplitę Latvijoje, ypač Rygos, Jelgavos, Jekabpilio, Maduonos, Ludzos, Cėsių ir Bauskės apskrityse. Minėtose apskrityse jų aptinkama daug ir įvairių per visą geležies amžių (Šnore, 1930, p. 39). Šių smeigtukų randama ir Rytų Prūsiose bei kitur.

Baigiant reikia pasakyti, kad geležinių lazdelinių smeigtukų forma dar nėra išnagrinėta. Rytų Pabaltijyje jie sudaro atskirą Rytų Pabaltijo smeigtukų tipą, kuris yra paplitęs tarp Pavyslio ir Suomijos įlankos.

APYRANKĖS

Apyrankių Uptytės tyrinėjimo metu aptikta 35 kapuose ir 6 apyrankės rastos atsitiktinai. Jos aptiktos šiuose kapuose: Nr.1, 4, 13, 16, 31 prie griaučių B, 34, 36, 37, 42, 44 prie griaučių A ir 46 kape. Dažniausiai kiekviena kape rasta po dvi apyrankes, kapuose Nr. 37 ir 13 po 4, o kape Nr.7 prie moters griaučių buvo aptikta net 12 apyrankių. Visos Uptytėje aptiktos apyrankės yra juostinės, skirtingas tik pjūvis ir ornamentai. Čia aiškiai išskiriamos senojo ir vidurinio geležies amžiaus apyrankės. Šia tvarka jas čia ir paanalizuosiu.

A. Senojo geležies amžiaus apyrankės

Senojo geležies amžiaus apyrankių buvo rasta kapuose Nr.7, 13, 16, 31, 34, 36, 37, 42 ir 44.

Kape Nr.7 prie moters griaučių aptikta dvejetainio tipo apyrankių. Ant dešinės rankos, riešo vietoje, galais į apačią aptiktos šešios žalvarinės juostinės apyrankės (VDKM, inv. Nr. 1231:18–23) (pav. 18:5–6). Kadangi jos visos yra vienodos, tai kiekvienos atskirai neaprašinsiu. Visos šešios apyrankės yra pusapvalaus skersinio pjūvio, galai kiek siaurėja. Paviršius papuoštas keturiomis įstrižų rantelių grupėmis. Vieni ranteliai pagražinti skersinėmis įkartomis, kiti – lygūs. Įstrižinių rantelių grupes trijose vietose skiria trys keturkampiai ploteliai, ornamentuoti sieteliniais raštais. Tokiu pat raštu pagražinti ir apyrankių galai. Be to, šie sieteliniai raštai papuošti ploteliai iš abiejų pusių uždarųjų trijų negiliais skersiniais grioveliais. Apyrankių skersmuo 7,6×5 cm, juostelės plotis 0,85 cm, storis beveik 0,4 cm.

Šešios žalvarinės apyrankės, aptiktos ant kairės rankos, yra taip pat juostinės (VDKM, inv. Nr. 1231:24–2).

Nuo aukščiau minėtųjų apyrankių jos skiriasi ornamentu ir skersiniu pjūviu. Šios apyrankės yra trikampio skersinio pjūvio, per vidurį turi iškiliausią briauną, kurios abiejose pusėse išilgai apyrankių eina po dvi skersinių įkartų eiles. Jų skersmuo svyruoja tarp 7,8 ir 7,5 cm, juostelių plotis 1,3 cm.

Vaiko kape Nr.13 (inv. Nr. 1231:41–44) aptikta ant dešinės ir kairės rankos po dvi juostinės plačias apyrankes užkeistais galais, kurie kiek plonėja ir siaurėja. Paviršius ornamentuotas dviem taškučių eilėmis prie apyrankių kraštų. Apyrankių kraštai daugelyje vietų aptrupėję. Jų skersmuo 4×4,4 cm, juostelių plotis 0,6 cm.

Kape Nr.16 (VDKM, inv. Nr.1231:47, 48) ant dešinės rankos aptiktos dvi juostinės apyrankės keturkampio skersinio pjūvio, kiek apnykusiu paviršiumi, kuris papuoštas eglutiniu raštu. Šį eglutinį raštą sudaro nuo kraštų į vidurį įstrižai įkirsti grioveliai, kurių viršūnės susiduria apyrankių juostelės viduryje. Nuo juostelės vidurio ir arčiau galų šis eglutinis raštas eina priešingomis kryptimis. Priešingų krypčių įkartų tarpuose susidaro nedideli trikampiai tarpeliai. Apyrankių galai pagražinti 7 skersiniais grioveliais, tarp kurių susidaro iškilesni ranteliai. Apyrankių skersmuo 4,7×6,8 cm, plotis 0,6 cm.

Vaiko kape Nr. 31 prie griaučių B aptikta juostinė apyrankė siaurėjančiais ir plonėjančiais galais (VDKM, inv.Nr.1231:60). Juostelė per vidurį turi nežymiai iškilesnę briauną. Atrodo, ši apyrankė yra padaryta iš buvusios didesnės apyrankės, nes jos galai tarsi nukirsti ir juostelė arčiau galų smarkiai ir neįprastai įlenkta. Be to, pačiuose galuose nėra juos užbaigiančio pagražinimo, kaip kad paprastai būna. Šios apyrankės paviršius pagražintas išilginiais nežymiais brūkšneliais ir arčiau kraštų pusės lankelio formos įkirtimais. Apyrankės skersmuo 5,1×4,1 cm, plotis 1,1 cm.

Kape Nr. 34 ant kairės rankos rastos dvi visiškai vienodos juostinės apyrankės (VDKM, inv. Nr. 1231:66, 67) kiek įsmaugtais galais. Jų skersinis pjūvis trikampis. Apyrankių paviršius ornamentuotas išilginiais brūkšneliais ir įkirstų taškų eilėmis. Galai papuošti dviem skersinių brūkšnelių ir įkirstų taškučių grupėmis. Apyrankių diametras 6,5×6,3 cm, juostelių plotis 0,85 cm.

Kape Nr. 36 ant dešinės rankos rastos taip pat dvi vienodos juostinės apyrankės (VDKM, inv. Nr. 1231:70, 71). Apyrankės padarytos iš beveik plokščios juostelės, kuri į galus plonėja ir siaurėja. Jų skersinis pjūvis juostelių viduryje plokščiai pusiau apvalus. Paviršius pagražintas įkirstų taškučių bei lankelių eilėmis. Galai papuošti skersiniais brūkšneliais. Ornamentai vietomis jau išdilę, apyrankių kraštai aptrupėję. Apyrankės skersmuo 5,5×4,6 cm, juostelių plotis 1 cm.

Kape Nr. 37 aptiktos keturios apyrankės: dvi ant kairės ir dvi ant dešinės rankos (VDKM, inv. Nr. 1231:78–81). Šios apyrankės yra visiškai tokos pat, kaip ir aptiktosios kape Nr.7 ant dešinės rankos (VDKM, inv.

Nr.1231:18–23). Tik minimos apyrankės, rastos ant kairės rankos, turi kiek siauresnę juostelę. Jų diametras 7,4×4,9 cm, plotis 0,86 cm. Dešinės rankos apyrankės diametras 4,4×5 cm, plotis beveik 1,1 cm.

Vaiko kape Nr.42 rastos dvi juostinės apyrankės ant dešinės rankos (VDKM, inv. Nr. 1231:84–85). Apyrankių juostelė beveik plokščia, tik viduryje turi iškilesnę briaunelę. Apyrankės juostelė prie kraštų papuošta išilginiais grioveliais, kurie savoruoztu dar pagražinti skersinėmis labai smulkiomis įkartomis. Galai įsmaugti ir papuošti sietelinio raštu, uždarytu dviejais skersiniais grioveliais. Apyrankės (inv. Nr. 1231:84) galai užeina vienas ant kito, nes greičiausiai vaikui ji yra buvusi per didelė ir todėl suspausta, kitos apyrankės (inv. Nr. 1231:85) vienas galas nulaužtas.

Kape Nr. 44 rasta po vieną apyrankę ant abiejų mirusiojo rankų (VDKM, inv. Nr. 1231:88–89) (pav. 12:2). Jos yra visiškai vienodos. Šios apyrankės padarytos iš trikampio skersinio pjūvio juostelės kiek siaurėjančiais galais. Apyrankių paviršius ornamentuotas išilginėmis akučių ir smulkių įkartų (virvučių) eilėmis, o galai papuošti skersiniais virveliniais brūkšneliais. Apyrankių skersmuo 7,1×4,8 cm, plotis 1,25 cm.

Aprašytųjų apyrankių yra skirtinos trys pagrindinės grupės: 1) rastos kapuose Nr. 31, 34, 36 ir 44; 2) rastos kape Nr.13 ir 42; 3) rastos kapuose Nr.7, 16 ir 37 (žr. jų aprašymą).

Pirmosios grupės apyrankės yra trikampio skersinio pjūvio arba plokščios, siaurėjančios arba įsmaugtais galais. Jos visos pagražintos akučių ir smulkių įkartų eilėmis. Paralelių šioms Upytės apyrankėms turime iš šių radimo vietų: Aukštadvaris, Čekiškės vls., Kauno aps. (VDKM, inv. Nr.683:4, 5), Gerkantai, Šiaulių aps. (VDKM, inv. Nr.681:3), Gibaičiai, Meškučių vls., Šiaulių aps. (Tarvydas, 1933, p. 5, pav. 3, viduryje), Gilvyčiai, Kurtuvėnų vls., Šiaulių aps. (VDKM, inv. Nr. 668:1), Jasnogurka, Krekenavos vls., Kėdainių aps. (VDKM, inv. Nr. 729:34), Kuršiai, Tytuvėnų vls., Raseinių aps. (VDKM, inv. Nr.656:2), Kaniūkai, Utenos aps. (Majewski, 1901, lent. XVI, p. 87, pav. 37), Lauksvydai, Vilkijos vls., Kauno aps. (VDKM, inv. Nr.654:9), Noruišiai, Kelmės vls., Raseinių aps. (VDKM, inv. Nr.645:2–8, 646:1–8), Pernarava, Kėdainių aps. (VDKM, inv. Nr.713:8), Paprūdžiai, Kelmės vls., Raseinių aps. (VDKM, inv. Nr. 714:15,16), Plateliai, Kretingos aps. (Aspelin, 1877, pav. 1899), Seredžius, Kauno aps. (VDKM, inv. Nr. 701:3, 702:18–19) (kapas Nr.16, 703:3–8, 703:12–15, 702:10–11, 704:20), Svirkančiai, Mažeikių aps. (Mažeikių muziejus), Velykuškis, Dusetų vls., Zarasų aps. (VDKM, 1202:6), Kauno gub. (VDKM, 701:5 6 4), Šiauduva, Laukuvos vls., Tauragės aps. (VDKM, inv. Nr. 678:1) ir Žašinas, Šilalės vls., Tauragės aps. (VDKM, inv. Nr. 682). Kelios šio tipo apyrankės yra iš nežinomos radimo vietos (VDKM, inv. Nr.701:4–6) ir viena Stokholmo muziejuje

(inv. Nr.6237). Kitos šių apyrankių radimo vietos yra nurodytos H. Mooros (Moor, 1938, p. 396).

Drauge su šiomis apyrankėmis randama kūginių, dėželių, vytinių antkaklių su kilpelėmis galuose, šaukštinių antkaklių, profiliuota galvute smeigtukų, kitų tipų juostinių apyrankių, žieduotųjų ir laiptelinių segių, geležinių trumpų įmovinių bei siauraašmenių kirvių ir kitų dirbinių. Be to, Oberhofe (Aukštakiemyje), Klaipėdos aps., kape Nr.362 rastos 2 šio tipo apyrankės su Romos imperatoriaus Trajano monetomis. Šie faktai kalba, kad šias apyrankes reikia skirti III–IV amžiui. Kiek išsigimusios aptinkamos dar net ir V amžiuje. Vėlyvesnės apyrankės yra platesnės, kartais net kiek išgaubtos.

Kurios gi kilmės yra šio tipo apyrankės ir kur jos paplitusios? Periode B gana plačiai buvo paplitusios masyvios apvalaus pjūvio siaurėjančiais galais apyrankės, puoštotos akutėmis ir grioveliais. Iš šių vėliau išriedėjo juostinės keturkampio skersinio pjūvio apyrankės apvaliais smailėjančiais galais. Tas pat ornamentas susekamas ir ant aptariamojo tipo apyrankių; tas rodytų, kad jos iš minėtųjų tipų ir bus išriedėjusios. Akučių (lankelių) ornamentas susekamas ir ant kitų senojo geležies amžiaus dirbinių, pvz. ant antkaklių ir ainių segių. Skandinavijoje jis pasirodo jau žalvario amžiuje ir plačiau paplitęs ankstyvajame geležies amžiuje.

Taigi juostinių išmaugtais galais apyrankių kilmė yra neabejotina. Jos turi savo prototipus, gana aiškiai susekamas jų žydėjimo ir išsigimimo laikas. Upytėje aptiktos šio tipo apyrankės nėra vienu metu pagamintos arba ne vieno meisterio darytos. Atsižvelgiant į jų formą bei tipologinius duomenis, kiek ankstyvesnės yra apyrankės, aptiktos kape Nr. 34 ir 44 (VDKM, inv. Nr. 1231:66–67 ir 89). Jas galima skirti IV a. pirmajai pusei. Kitas tos pačios grupės apyrankes laikau kiek vėlyvesnėmis. Jos greičiausiai buvo pagamintos ir dėvimos IV a. gale (kapas Nr.31 VDKM, inv. Nr. 1231:60 ir kapas Nr.36, VDKM, inv. Nr.70-71).

Lietuvoje šio tipo apyrankės buvo mėgstamos ir gana plačiai vartojamos. Jų aptikta vakarinėje, vidurinėje ir šiaurės rytų Lietuvoje. Daugiau randama vakarų Lietuvoje ir Kauno bei Raseinių apskrityse. Kaimyniniuose kraštuose juostinių išmaugtais galais apyrankių, puoštų akutėmis ir smulkiomis įkartomis, aptinkama Latvijoje, Rytų Prūsijoje ir ypač Klaipėdos krašte. Tik Rytų Prūsijoje šių apyrankių aptinkama žymiai mažiau negu Lietuvoje ir Latvijoje. Latvijoje šio tipo apyrankės yra kiek masyvesnės ir platesnės. Giminingiausi Lietuvoje randamoms apyrankėms tipai aptinkami Žiemgaloje, Lielupės žemupyje.

Šios apyrankės labiausiai paplitusios lietuvių–latvių pilkapių srityje. Šiaurinėje Latvijoje, krūsniniuose kapuose jų neberandame, taip pat Estijoje neaptikta nė viena šio tipo apyrankė. Taigi laikas, paplitimas ir kiti šių apyrankių palydovai rodo, kad šios apyrankės yra grynai lietuviško tipo.

Antrajai grupei Upytėje rastas apyrankes skiriu tas, kurios, kaip jau minėjau, aptiktos vaikų kapuose Nr.13 (VDKM, inv. Nr. 1231:41–44) ir Nr. 42 (VDKM, inv. Nr. 1231:84, 85). Šio tipo apyrankės yra labai artimos pirmos grupės apyrankėms, jas išskiriu atskirai tik dėl jų skirtingo skersinio pjūvio ir ornamento. Tačiau nėra jokios abejonės, kad jos yra išriedėjusios iš pirmosios grupės apyrankių. Jų net laikas ir paplitimas beveik sutampa su pirmosiomis, bet vis dėlto jos turi ir kai kurių skirtumų.

Šiai grupei (tiksliau gal pogrupei) skirtinos juostinės siaurėjančiais arba nežymiai išmaugtais galais, plokščios arba banguoto skersinio pjūvio apyrankės. Prie kraštų jos pagražinamos išilginiais grioveliais, tarp kurių susidaro iškilesni ranteliai. Ir ranteliai, ir grioveliai puošiami smulkiomis skersinėmis įkartomis. Šių apyrankių galai ornamentuojami nevienodai: kartais skersiniais ruoželiais, kartais dar aptinkamas sietelinis raštas, o kartais galų ornamentas nesiskiria nuo visos apyrankės paviršiaus. Tokių apyrankių be Upytės randama tose pačiose radimo vietose, kaip ir pirmosios grupės. Pažymėtinos iš jų šios: Aukštadvarės, Čekiškės vls., Kauno aps. (VDKM, inv. Nr. 683:1, 2, 5, 6), Krūvandai, Čekiškės vls., Kauno aps. (VDKM, inv. Nr. 684:5, 7), Lauksvydai, Vilkijos vls., Kauno aps. (VDKM, inv. Nr. 654:10), Paprūdžiai, Kelmės vls., Raseinių aps. (VDKM, inv. Nr. 714:17), Pernarava, Kėdainių aps. (VDKM, inv. Nr.713:8), Seredžius, Kauno aps. (VDKM, inv. Nr. 702:25–30 kapas Nr.10 ir 704:6, 8, 9), Šiauduva, Laukuvos vls., Tauragės aps. (VDKM, inv. Nr.678:1), Veršvai, Raudondvario vls., Kauno aps. (VDKM) ir kelios iš nežinomos radimo vietos (VDKM, inv. Nr.710:5 6 II).

Už Lietuvos ribų šių apyrankių aptinkama Rytų Prūsijoje ir Latvijoje. Jos yra grynai lietuviško tipo ir randamos drauge su kitais III–IV a. dirbiniais. Pavienių egzempliorių aptinkama dar ir V amžiuje.

Trečios grupės senojo geležies amžiaus apyrankių Upytėje buvo rasta kape Nr. 7 (VDK, inv. Nr.1231:18:29), Nr.16 (VDKM, inv. Nr.1231:47, 48) ir Nr.37 (VDKM, inv. Nr.78–81) (Puzinas, 1938, pav. 37:5, 6). Bendri bruožai šie: jos yra pusapvalaus ar net beveik keturkampio skersinio pjūvio, į galus siaurėja, paviršius papuoštas nevienodos krypties įstrižų rantelių grupėmis, keliose vietose perskirtomis stiebeliniu raštu papuoštais ploteliais. Galai taip pat puošiami skersiniais ranteliais ir sieteliu. Tokių pat apyrankių rasta: Seredžiuje, Kauno aps., kape Nr. 13 (VDKM, inv. Nr.703:69), Veršvuose, Raudondvario vls., Kauno aps., kape Nr. 6, 197 ir 233, Noruišiuose, Kelmės vls., Raseinių aps. (VDKM, inv. Nr. 648:3, 4), Jasnagurkoje, Krekenavos vls., Panevėžio aps. (VDKM), Gružų miške, Taujėnų vls., Ukmergės aps. (VDK, inv. Nr.1136:3–7) ir Akmenoje, Šiluvos vls., Raseinių aps. (VDKM, inv. Nr.757 ir 67:14). Šios apyrankės dažniausiai aptinkamos vidurio Lietuvoje drauge su III–IV a. dirbiniais, pvz.: šaukštinėmis antkaklėmis, laiptelinėmis segėmis, pasaginės formos kabučiais, kitų tipų

juostinėmis apyrankėmis ir kt. Kartais skiriasi tik ornamentavimo būdas. Atrodo, kad susidarius daugiau medžiagos galima bus iš jų išskirti ir kitą pogrupę. To paties tipo apyrankės, tik skirtingo ornamento, yra aptiktos kape Nr. 7 ant kairės rankos ir kape Nr.16.

Trečiajai grupei priskirtinos apyrankės yra gana skoningai padarytos ir buvo labai mėgstamas IV a. papuošalas. Jos yra grynai lietuviškos kilmės ir gamintos čia, vietoje. Minėtosios apyrankės dažniausiai aptinkamos plokštiniuose kapuose, bet randama jų ir pilkapiuose.

B. Vidurinio geležies amžiaus apyrankės

Vidurinio geležies amžiaus apyrankių Upytėje rasta 10: dvi kape Nr.1 (VDKM, inv. Nr.1231:3, 4), dvi kape Nr.46 (VDKM, inv. Nr.1231:94, 95) ir šešios rastos atsitiktinai (VDKM, inv.Nr.984:4–9).

Apyrankės aptiktos kape Nr.1 buvo uždėtos viena ant dešinės, kita ant kairės rankos. Šios dvi apyrankės yra juostinės, beveik visiškai plokščios, tik per vidurį juostelė truputį storesnė. Išorinis apyrankių paviršius pagražintas ištisai skersiniais ruoželiais. Apyrankių skersmuo 6,2×5,5 cm, juostelės plotis 0,7 cm (Puzinas, 1938, pav. 43:2, 3).

Kapo Nr.46 apyrankės kiek skirtingos nuo kitų apyrankių. Jos buvo viena ant kairės, kita ant dešinės rankos. Šių apyrankių juostelės skersinis pjūvis yra trikampis. Apyrankių išorinis paviršius pagražintas eglutės raštu; eglutė susideda iš trijų šakelių, atgręžtų viena į kitą viršūnėmis. Šį raštą dar galima būtų pavadinti rombiniu, kurį sudaro kelių nežymiai įbrėžtų ruoželių eilės. Galai papuošti skersiniais ranteliais. Apyrankių diametras 6,5×5,5 cm, plotis 0,7 cm, juostelės storis 0,25 cm.

Atsitiktinai aptiktos apyrankės yra to paties tipo, kaip ir apyrankės, rastos kape Nr.1. Jos yra tik kiek masyvesnės, skersinį pjūvį būtų galima pavadinti plokščiai pusapvaliu. Kiek skirtingas yra tik šių apyrankių ornamentas. Paviršius ornamentuotas ne ištisai, bet skersinių rantelių grupėmis, tarp kurių palikti neornamentuoti ploteliai. Tokių neornamentuotų plotelių kiekvienoje apyrankėje yra po penkis. Galai pagražinti platesniais pagilinimais. Skersinių įkartų pirmieji trys ranteliai dar papuošti įmuštais smulkiais taškais. Apyrankių diametras 6,6×4,9 cm, juostelių plotis 0,8 cm, jų storis beveik 0,2 cm.

Kaip matome, viduriniam geležies amžiui skirtųjų Upytėje rastų apyrankių tipai nėra įvairūs ir ne tokie puošnūs, kaip senojo geležies amžiaus apyrankių. Čia skiriame du pagrindinius tipus: 1) juostinės apyrankės, aptiktos kape Nr.1 ir atsitiktinai rastos, ir 2) juostinės apyrankės, rastos kape Nr.46.

Pirmajai grupei skirtinos tos juostinės apyrankės, kurios yra puoštos skersiniais ranteliais. Tokių apyrankių yra žinomos šios radimo vietos: Akmena, Kražių vls., Raseinių aps. (VDKM, inv. Nr.697:12), Dubysos krantas, greičiausiai Čekiškės ar Ariogalos vls. (VDKM, inv. Nr.749:35, 36), Eiguliai, Pažaislio vls., Kauno aps. (VDKM, inv. Nr.708:4–5, kapas Nr.14, inv. Nr.708:24, 25, kapas Nr.20 ir inv. Nr.707:40), Pašėtė, Šėtos vls., Kėdainių aps. (VDKM, inv. Nr.679:2), Paprūdžiai, Kelmės vls., Raseinių aps. (VDKM, inv. Nr.700:13–20, 714:13–14), Prapimas, Kvėdarnos vls., Tauragės aps. (VDKM, inv. Nr.672:8), Pernarava, Kėdainių aps. (VDKM, inv. Nr.713:4, 16) ir Vilkija, Kauno aps. (VDKM, inv. Nr.720:2).

Šios grupės apyrankės yra gana plačiai paplitusios Lietuvoje, jos aptinkamos vidurinėje ir vakarinėje dalyje. Rytų Lietuvoje nėra aptikta nė vieno egzemplioriaus. Už Lietuvos ribų šių apyrankių rasta pietinėje Latvijoje (Moora, 1938, p. 424). Šių apyrankių ornamentavimo būdas nėra vienodas. Jos puošiamos skersiniais ruoželiais ištisai (Upytė, kapas Nr.1), paliekant tarp skersinių rantelių neornamentuotus plotelius (Upytėje atsitiktinai aptiktos apyrankės), kartais iš tokių ruoželių susidaro geometriniai raštai (Moora, 1938, lent. XXV:5). Šis skersinių ruoželių (rantelių) ornamentas yra paveldėtas iš senojo geležies amžiaus apvalaus ir keturkampio skersinio pjūvio apyrankių (Majewski, 1900, lent. XIII; Tarvydas, 1933, p. 5, pav. 3, viršuje). Skersinių ruoželių ornamentas aptinkamas ir kituose dirbiniuose, pvz., žieduose, antkablėse ir kt. Šis ornamentas aptinkamas ir metalų amžiuje prieš Kr. bei kitais laikais.

Iki šiol šių apyrankių rasta daugiausiai Lietuvoje. Jos aptinkamos dažniausiai plokštiniuose griautiniuose kapuose drauge su vidurinio geležies amžiaus kitais dirbiniais, yra lietuviško tipo ir buvo vartojamos IV–V amžiuje.

Antrajai grupei skirtinos juostinės trikampio skersinio pjūvio apyrankės, rastos kape Nr. 46. Šio tipo apyrankių atitikmenų turime iš Eigulių, Pažaislio vls., Kauno aps. (VDKM, inv. Nr.1150:11, kape Nr.40) ir Prapimo, Kvėdarnos vls., Tauragės aps. (VDKM, inv. Nr.672:2). Viena to paties tipo apyrankė rasta Dubysos pakrantėje (Čekiškės ar Ariogalos vls. ribose, VDKM, inv. Nr.749:30).

Trikampio skersinio pjūvio apyrankės yra maždaug 0,6–0,8 cm pločio. Dauguma jų būna daugiau ar mažiau paplokščios. Lietuvoje jų rasta nedaug. Žymiai daugiau šių apyrankių aptinkama Latvijoje, kur skiriamos jų kelios pogrupės. Randama ir Estijoje. Jos dažniausiai puošiamos rombiniu ar eglutiniu raštu. Galai pagražinami skersiniais ruoželiais. Latvijoje jos labiausiai paplitusios Lielupės žemupyje, bet randama ir kitose srityse drauge su vidurinio geležies amžiaus dirbiniais. H. Moora skiria jas V–VI amžiui (Moora, 1938, p. 420). Lietuvoje šio tipo apyrankės randamos dažniausiai vidurinėje krašto dalyje. Kaimynystėje gana gausiai rasta Klaipėdos krašte.

Rytų Prūsiose jų aptinkama rečiau. Nevienodas paplitimas gali būti atsitiktinis reiškinys dėl nevienodai iširtų sričių. Lietuvoje šio tipo apyrankės aptinkamos su vidurinio geležies amžiaus pradžios dirbiniais (Puzinas, 1938, p. 67, 73). Upytėje rastos šio tipo juostinės apyrankės, atsižvelgiant į kitus drauge aptiktus dirbinius, priklauso V a. pirmajai pusei. Šios apyrankės greičiausiai pasirodė jau senojo geležies amžiaus gale, bet apskritai jos buvo paplitusios V–VI amžiuje.

ŽIEDAI

Be kitų papuošalų, Upytėje rasta ir žiedų. Jų aptikta tik trys egzemplioriai šiuose kapuose: Nr. 23 (VDKM, inv. Nr.1231:54), Nr. 35 (VDKM, inv. Nr. 1231:68) ir Nr.37 (VDKM, inv.Nr.1231:82).

Žiedas rastas kapo Nr.23 dešinėje krūtinės lašto pusėje ir turėjo būti dėvimas ant kairės rankos. Jis yra įvijinis, sudarytas iš 7 apvijų trikampio skersinio pjūvio vielos. Žiedą sudarančios vielos galai yra išploti ir į išorę suvynioti. Žiedo aukštis 2 cm, diametras 2,4 cm, vielos plotis 0,3 cm. Žiedas sulaužytas.

Žiedas, aptiktas kape Nr.35, sudarytas iš tokios pat vielos 4 apvajų. Jo diametras 2,3 cm, vielos plotis ir storis 0,2 cm.

Žiedas, rastas kape Nr.37, yra įvijinis, padarytas lygiai taip, kaip ir aukščiau aprašytieji žiedai, tik patys galai nulaužti. Šis žiedas turi 7 apvajus, jo diametras 2,3 cm, vielos plotis ir storis 0,2 cm.

Upytėje aptikti žiedai yra labai paprasti ir jų surasta nedaug. Drauge su įvijiniais žiedais kape Nr. 37 buvo aptikta antkaklė kūginiais galais, karolių apvara, geležinis lazdelinis smeigtukas, 4 žalvarinės juostinės apyrankės ir 10 įvijų. Kape Nr.35 daugiau neaptikta jokių kitų dirbinių, o kape Nr.23 drauge su žiedu rastas tik geležinis lazdelinis smeigtukas. Įvijinių žiedų žinomos šios radimo vietos: Gibaičiai, Meškuičių vls., Šiaulių aps. (Tarydas, 1933, p. 9, pav. 9), Paklibakiai, Šaukėnų vls., Šiaulių aps. (VDKM, inv. Nr.671:6), Panevėžiukas, Babtų vls., Kauno aps. (VDKM, inv. Nr.699:37), Pagrybė, Kaltinėnų vls., Tauragės aps. (VDKM, inv. Nr.709:2), Uogučiai, Platielių vls., Kretingos aps., kapuose Nr.1, 4 ir 5 (VDKM), Veršvuose, Raudondvario vls., Kauno aps. (VDKM) ir Kalniškiuose, Ariogalos vls., Kėdainių aps. (VDKM, inv. Nr.1105:3). Šiose vietose buvo rasta antkaklių kūginiais galais, dėželių, šaukštinių antkaklių, kilpelių plonėjančiais galais antkaklių, antkaklių užkeistais pastorintais galais, žieduotų segių, juostinių ir platėjančiais bei pastorintais galais apyrankių ir kitų dirbinių. Nurodytose vietose aptikti įvijiniai žiedai su drauge tuose pačiuose

se kapinynuose aptiktais kitais dirbiniais yra skirtini IV a. pabaigai ir V–VI amžiui.

Įvijiniai žiedai Lietuvoje vis dėlto aptinkami gana dažnai. Paprotys nešioti žiedus, yra labai senas. Juos nešiojo vyrai ir moterys visais priešistoriniais laikais. Jie buvo dėvimi ant rankų pirštų, bet randami ir ant kojų (Majewski, 1900, p. 103). Lietuvoje senajame geležies amžiuje aptinkami žiedai skiriasi nuo vėlesnių. Ankstyvesnieji žiedai yra uždari, plokščios juostelės arba apvalios storos vielos. Dažnai aptinkama žiedų, padarytų iš juostinių apyrankių. Įvijiniai žiedai pasirodo tik senojo geležies amžiaus pabaigoje, plačiau buvo paplitę viduriniame geležies amžiuje ir ypač buvo įėjęs paprotys dėvėti juos naujajame geležies amžiuje, kada jie pasidaro ypač puošnūs. Mozūruose ir Rytų Prūsiose įvijiniai žiedai pasirodo IV amžiuje.

Kaimynystėje įvijinių žiedų randama Latvijoje, Estijoje, ypač Klaipėdos krašte, Rytų Prūsiose ir labai gausu Mozūruose. Paralelių Upytėje aptiktiems žiedams už Lietuvos ribų aptinkame pietų ir vakarų Latvijoje bei Klaipėdos krašte. Klaipėdos krašte dažniau įvijiniai žiedai yra aptinkami viduriniame geležies amžiuje (Moor, 1938, p. 458-462). Upytėje aptikti žiedai yra pagaminti čia, vietoje. Jie skirtini IV–V amžiui.

KIRVIAI

1938 m. tyrinėjimų metu Upytėje aptikta tik siauraašmenių kirvių. Iš viso rasti 7 kirviai šiuose vyrų kapuose: Nr.6 prie griaučių A, Nr.8, 10, 19, 24, 33 ir 36. Būdinga tas, kad kapuose, kuriuose aptikta geležinių siauraašmenių kirvių, nerasta kitų papuošalų. Drauge su jais dažniausiai rasti tik geležiniai lazdeliniai smeigtukai ir kiti smulkūs dirbiniai. Išimtį sudaro kapas Nr.36, kuriame aptikta antkaklė kūginiais galais, dvi juostinės apyrankės, geležinis lazdelinis, smeigtukas ir pjautuvėlis; kapas Nr.8, kuriame rasta žalvarinis buoželinis smeigtukas, geležinis lazdelinis smeigtukas, pjautuvas, peilis ir galastuvas, ir kapas Nr.10, kuriame rasta geležinė lankinė segė ir geležinis lazdelinis smeigtukas.

Visi Upytėje aptikti kirviai yra siauraašmeniai, platėjančiais ašmenimis ir platėjančia pentimi. Kirvio šonas iš koto pusės yra kiek įlenktas ir prie penties, jei žiūrėtum iš šono, yra siauresnis ir kiek įsmaugtas, o jei žiūrėtum iš galo, tai sudaro lygiašonį trikampį. Penties galas iš koto pusės yra kiek palenktas. Kirvių ilgis yra nuo 14,1 iki 23,4 cm. Kirvio, aptikto kape Nr.19 (VDKM, inv. Nr.1231:51), pentis turi trikampę išpjovą penties gale iš koto pusės. Išorinė penties galo dalis yra kiek ištrupėjusi. Kirvio, aptikto kape Nr.10 (VDKM, inv. Nr.1231:36), yra skersai nudažyti ašmenys ir toje vietoje nulyginta. Kape Nr.8 rasto kirvio

koto skylėje yra išlikę žymūs medinio koto fragmentai. Kirvių penties ilgis nuo 6,25 iki 8,8 cm, jų diametras nuo 4,7 iki 5,4 cm, ašmenų plotis nuo 4,7 iki 5,6 cm.

Siauraašmenių kirvių Lietuvoje aptinkama gana daug. Jie yra paplitę ypač vidurio ir rytų Lietuvoje.

Iki šiol geležinių siauraašmenių kirvių buvo aptikta šiose vietose: Eikotiškiai, Degučių vls., Zarasų aps. (VDKM, inv. Nr.661:11–13), Gružų miškas, Taujėnų vls., Ukmergės aps. (VDKM, inv. Nr.1136:13), Nemunėlio Radviliškis, Biržų aps. (VDKM, inv. Nr.1101), Kirdeikiai, Linkmenų vls., Utenos aps. (VDKM, inv. Nr.717:1–4), Pašilė, Želvos vls., Ukmergės aps. (VDKM, inv. Nr.722:1–2), Beržė, Dotnuvos vls., Kėdainių aps. (VDKM, inv. Nr.148:1), Purvaičiai, Kraikių vls., Kėdainių aps. (VDKM, inv. Nr.727:3), Jasnagurka, Krekenavos vls., Panevėžio aps. (VDKM, inv. Nr.729:1), Lališkis, Krinčino vls., Biržų aps. (VDKM, inv. Nr.728), Voronys, Giedraičių vls., Ukmergės aps. (VDKM, inv. Nr.736:2), Glitėnai, Krekenavos vls., Panevėžio aps. (VDKM, inv. Nr.726:5), Užpaliai, Utenos aps. (VDKM, inv. Nr.723:12), Panevėžiukas, Babtų vls., Kauno aps. (VDKM, inv. Nr.629:7), Pernarava, Kėdainių aps. (VDKM), Pašušvys, Kraikių vls., Kėdainių aps. (VDKM, inv. Nr.727:1–2, 1129:20–22 ir 1281), Sirvidai, Kelmės vls., Raseinių aps. (VDKM, inv. Nr.1187:2, 3), Vilniaus kraštas (VDKM, inv. Nr.750:18, 19, 751:48, 49, 60, 66), Eiguliai, Pažaislio vls., Kauno aps. (degintinis kapas) (VDKM).

Kaip iš paduotų radimo vietų matyti, daugumas siauraašmenių kirvių yra kilę vidurinėje ir rytinėje Lietuvos dalyje. Patys pirmieji geležiniai kirviai nėra turėję skylės iš šono, bet buvo daromi su apskrita įmova iš viršaus ir nuo to yra vadinami įmoviniais kirviais. Jie yra logiškas tęsinys naujajame žalvario amžiuje aptinkamų įmovinių kirvių su ašele iš šono.

Siauraašmeniai kirviai Lietuvoje pasirodo ne anksčiau kaip senojo geležies amžiaus antroje pusėje. Jie dar trumpi ir gana gražūs. Viduriniame geležies amžiuje jie jau masyvūs ir dideli. Jų pentis dažnai yra su ataugomis. Ankstyvoji kirvių forma su skylė iš šono jau žinoma keltų ir germanų srityse vėlyvajame La Tenos laikotarpyje, tik jų skylė yra pusė cilindro formos ir gana smarkiai išlenkti šonai. Tuose kraštuose ši ankstyvoji forma išliko iki senojo geležies amžiaus vidurio ir nuo tada atsiranda kirviai su kamuota plokščia pentimi.

Kirviai apvalia pentimi ilgiau vartojami Rytų Prūsijoje ir ypač Mozūruose. Reikia pasakyti, kad Pabaltijo tipo kirviai turi palinkusią pentį koto link ir tai nėra koks nors lokalinis formos atsitikinumas. Palenkta pentimi ir išlenktais ašmenimis kirviai skiriasi nuo germaniško tipo kirvių. Palenkta pentimi ir palinkusiais išlenktais ašmenimis kirvių kotais turėjo būti žymiai ilgesnis, nes jei jis būtų trumpas, būtų labai nepatogu kirvi vartoti. Kotas parenkamas jau tiesus, tuo tarpu įmoviniai kirviai turėjo turėti specialiai parinktą kablės formos kotą, kuris turėjo būti įdedamas į įmovą iš viršaus.

Suomijoje siauraašmeniai kirviai pasirodo tik vėlyvajame tautų kraustymosi laikotarpyje. Iki tol buvo pažįstama tik įmovinių kirvių forma (Hackmann, 1905, p. 236). Garsiuose Vimoso ir Nydan durpynuose aptikta gana daug kirvių, kurie turėjo išlikusius medinius kotus (Hackmann, 1905, p. 237). Gotlande prie Bjerge buvo rastas vienas įmovinis kirvis su imperatorių Hadriano ir Comodo sidabrinėmis Romos monetomis.

Kurgi aptinkame seniausių šio kirvio tipų? Lietuvoje jie pasirodo senojo geležies amžiaus pradžioje, Latvijoje taip pat tuo laiku. Jų forma yra lygiai tokia pat, kaip ir Lietuvoje aptinkamų kirvių (Latviešu, 1937, lent. XVI:7–9). Senesniųjų kirvių tipų aptinkame Mozūruose; jie skiriami Tischlerio B periodui (Bezenberger, 1896, p. 37, pav. 1). Šių kirvių skylė yra apvali ir pats kirvis išlenktas. Kai kurie jų turi aiškų išlenkimą prie penties. Rytų Pabaltijo siauraašmeniai kirviai yra giminiški su Rytų Prūsijoje randamais tokiais pat kirviais. Manoma, kad pirmieji geležiniai kirviai į rytinių baltų sritis pateko iš Rytų Prūsijos. Rytinėje Lietuvos dalyje ir pietryčių Latvijoje ši siauraašmenių kirvių ilgėjančia palenkta pentimi ir išlenktais ašmenimis forma aptinkama antroje senojo geležies amžiaus pusėje ir vartojama iki naujojo geležies amžiaus. Dar V–VI a. vakarų Lietuvoje vartojami išsigitų įmovinių kirvių, kurie arčiau ašmenų yra išmaugti. Tokių vėlyvųjų geležinių įmovinių kirvių 1940 m. tyrinėjimų metu aptikta Reketėje, Salantų vls., Kretingos aps., ir Kiauleikiuose, Kretingos vls. ir aps. (VDKM). Apskritai reikia pasakyti, kad siauraašmenių kirvių forma vakarų Lietuvoje, dabar turimais duomenimis, yra aptinkama gana retai. Čia daug ilgiau vartojami įmoviniai kirviai. Iš Klaipėdos krašto yra žinomas tik vienas siauraašmenių kirvių egzempliorius. Turint galvoje šiaurinę ribą, tai šie kirviai nebus peržengę pilkapių kultūros ribų. Estijoje ir Suomijoje šis kirvių tipas visiškai nėra žinomas. Rytų Pabaltijo siauraašmeniai kirviai, palyginti su pirmąsias pietvakarių baltų forma, yra tapę sunkesni, pentis labiau ilgėjanti ir išlenkta. Visą senąją geležies amžių šie kirviai turi apvalią skylę, tik apie 500 metus skylė darosi labiau ovalinė ar net kiaušinio formos. Ankstyviausieji Lietuvoje randami siauraašmeniai kirviai yra labai panašūs į Prūsijoje aptinkamus kirvius.

Pirmajai Rytų Pabaltijo siauraašmenių kirvių grupei priklauso kirviai, kurie turi daugiau ar mažiau išlenktą kirvių dalį su ašmenimis. Jų ašmenys yra siauri ir apatinis kampas kiek bukesnis už priešakinį. Skylė labiau ar visai apvali. Penties galai išlenkti. Lietuvoje iki šiol išvardintų radimo vietų kirviai priklauso labiau senojo geležies amžiaus pabaigai ir dalis jų – viduriniame geležies amžiuje.

Uptytėje, kape Nr. 36, aptiktas geležinis siauraašmenis kirvis skirtinas IV a., tuo tarpu kirvis kape Nr. 6 prie griaučių A jau yra IV a. galo ar net V a. pradžios. IV–V a. siauraašmeniai kirviai turi tiesesnę liemenį ir ilgesnius ašmenis. Jei išvestume liniją nuo priešakinės penties šono į

ašmenis, tai čia jau nerastume jokio išlenkimo. Upytėje toje tiesiu priekiniu šonu kirviai yra inv. Nr.1231:13 ir 55.

Smarkus įsmaugimas penties ir liemens pradžioje aptinkamas ir viduriniame geležies amžiuje. Tipiška V–VI amžiaus kirvio forma ta, kad jie yra masyvūs, ilgi, sunkūs ir turi gana siaurą, bet smarkiai išlenktą kaklą. Tipiškus du pavyzdžius turime iš Eigulių degintinio kapinyno ir iš Pašušvio, Krakų vls., Kėdainių aps. (VDKM). Senojo geležies amžiaus kirviai palyginti neilgi ir išlenktas tėra tik kirvio šonas iš koto pusės. Toje vietoje, išlinkimo taškoje, matomas ašmenų plėtėjimas. Priekinė kirvio pusė yra labiau tiesi. Gražų senojo geležies amžiaus kirvio pavyzdį turime iš Kirdeikių piliakalnio (VDKM, inv. Nr.717:1).

Visus Upytėje aptiktus kirvius tenka skirti IV–V amžiui. Įdomu, kad iki šiol tyrinėtame Upytės kapinyne nėra aptikta nė vieno ietigalio. Čia, matyt, turima reikalo su žemės ūkio gyventojais.

PJAUTUVAI IR PEILIAI

Pjautuvų Upytėje rasta kapuose Nr.1, 30, 43, 45, 46 ir 47. Jie yra beveik visi vienodos formos. Tai nedideli ir nelabai išlenkti pjautuvai, kuriuos kartais net sunku atskirti, ar jie pjautuvai ar peiliai.

Kape Nr.1 (inv. Nr.1231:6) aptiktas pjautuvas yra išlenktas ir jo galas baigiasi lyg užlūždamas (pav. 12:4). Pjautuvo dalis prie koto nulūžusi. Jo ilgis 21,8 cm, plotis prie viršūnės 2,3 cm, plotis prie įteriamosios dalies 1,8 cm (Puzinas, 1938, pav. 43:4).

Pjautuvas, aptiktas kape Nr.30 (inv. Nr.1231:59), yra nežymiai išlenktas. Jo galas koto link siaurėja, viršūnė išlenkta. Tai ilgiausias Upytėje rastas pjautuvas. Jo ilgis apie 30 cm, plotis 2,9 cm. Kiti pjautuvai yra panašaus dydžio ir formos.

Pjautuvai – aiškus žemės ūkio darbo įrankis. Jie aptinkami dažniau moterų negu vyrų kapuose. Pjautuvų Lietuvoje senajame geležies amžiuje aptikta nedaug. Žinomos šios jų radimo vietos: Seredžius, Kauno aps., kape Nr.34 (VDKM, inv. Nr.1078:14), Lauksvydai, Vilkišios vls., Kauno aps., kape Nr.2 (VDKM, inv. Nr.651:3 ir 635:5), Visdergiai, Kuršėnų vls., Šiaulių aps. (VDKM, inv. Nr.670:100, Noruišiai, Kelmės vls., Raseinių aps. (VDKM, inv. Nr.649:5), Velykuškis, Dusetų vls., Zarasų aps. (VDKM, inv. Nr.973:12) ir kiti. Vidurinio geležies amžiaus pjautuvų, be Upytės, yra aptikta Pašušvyje, Krakų vls., Kėdainių aps. (VDKM, inv. Nr.715:25, 47, 23), Voropniškiuose, Nemenčinės vls., Vilniaus aps. (VDKM, inv. Nr.712:17, 42, 45), Uogučiuose, Platelių vls., Kretingos aps. kape Nr.1 (VDKM, inv. Nr.664:7), Kalniš-

kiuose, Ariogalos vls., Kėdainių aps. (VDKM, inv. Nr.1105:8), Baraučiznoje, Paežerėlių vls., Vilkaviškio aps. (VDKM, inv. Nr.1137:7, 6), Guski, Švenčionių vls. (Moora, 1938, p. 535, pastaba ir kt.

Senojo geležies amžiaus pjautuvai žymiai skiriasi nuo vidurinio geležies amžiaus pjautuvų. Ankstyvesniųjų laikų pjautuvų Lietuvoje neaptikta. Mūsų krašte jie aptinkami plokštiniuose kapuose ir pilkapiuose. Daugiausia jų turime iš vidurinio ir naujojo geležies amžiaus kapinyno. Be pjautuvų, randamas kitas žemės ūkio įrankis – dalgis.

Kituose kraštuose pjautuvų aptinkama nuo tų laikų, kai priešistorinis žmogus darosi sėslus ir užsiima žemės ūkiu. Pjautuvai turėtų būti jau žinomi neolite. Žalvario amžiaus pjautuvų rasta Rytų Prūsijoje (Gaerte, 1929, p. 88, 90–91, pav. 63:a, b). Litausdorfe, Fischhauseno aps., aptiktas lobs, kuriame buvo rasta 63 pjautuvų geležtės, 10 ietigalių, 23 apyrankės, žalvarinis lydinio gabalas ir kt. Tai dar nedideli, smarkiai išlenkti, gana platūs, siaurėjančiais galais pjautuvėliai su ataugėle iš šono. Pjautuvų ašmenys yra dar buki, ką tik išliedinti, bet dar galutinai neapdirbti. Be Rytų Prūsų pjautuvų randama šiaurės Latvijoje, Estijoje ir Suomijoje.

Lietuvoje aptinkamų senojo geležies amžiaus pjautuvų pirmąsias formas tektų ieškoti La Teno laikotarpyje. Šio laiko pjautuvai yra gana liekni, neplatūs ir nedideli. Vieni kiek ilgesni, nelabai išlenkti, kiti didesni ir per vidurį smarkiau išlenkti. Dažniau Lietuvoje aptinkami pjautuvai moterų kapuose, bet kartais pasitaiko rasti ir vyrų kapuose. H. Moora sako, kad dalgės yra aptinkamos labiau lygiose srityse, tuo tarpu pjautuvai – kalnuotese srityse (Moora, 1938, p. 537). Iš iki šiol turimų pjautuvų radimo vietų gal ir galima būtų tokias išvadas padaryti. Jų iki šiol daugiausia rasta rytinėje Lietuvoje. Palyginimui galime imti ir šių laikų pavyzdį. Rytų Lietuvoje pjautuvas vartojamas dar ir šiandieną, nes kalnuotose srityse, kur daug akmenų, su dalge jų valyti negalima. Galimas daiktas, kad šis paprotys bus paveldėtas iš labai tolimų laikų.

Drauge su pjautuvais aptinkami ir peiliai, kurie arčiau prie įkočio yra išlenkti. Laikyti juos pjautuvais nebūtų prasmės dėl to, kad jie turi gana trumpą geležtę, kuri palyginti yra gana tiesi. Šie lenktiniai peiliai buvo vartojami nupjauti šaknims ar šakoms, nors galėjo būti vartojami ir javams valyti.

Lenktųjų peilių Upytėje aptikta 3: kape Nr.33 (VDKM, inv. Nr.1231:65), kape Nr.26 (VDKM, inv. Nr.1231:57) ir kape Nr.45 (VDKM, inv. Nr.1231:92). Geriau išlikęs tik kapo Nr.26 peilio fragmentas. Jo ilgis 20,7 cm, plotis 2,5 cm. Išlenktųjų peilių aptikta beveik tose pačiose radimo vietose, kaip ir pjautuvų.

Kaimynystėje lenktinių peilių aptinkama Klaipėdos krašte, Latvijoje ir Rytų Prūsijoje. Senajame geležies amžiuje labiau žinomi tiesūs peiliai, kurie buvo vartojami visais priešistoriniais laikais. Jie randami vyrų ir moterų

kapuose, tiek plokštiniuose kapuose, tiek pilkapiuose. Lenktiniai peiliai Lietuvoje ir Latvijoje gali būti kildinami iš Rytų Prūsų senojo geležies amžiaus išlenkta nugarėle pjautuvų. Tik tiesiųjų peilių skaičius yra žymiai didesnis negu lenktųjų. Tiesiųjų peilių, pradėdant senuoju geležies amžiumi, randama net iki XVII a. Jie tebevartojami ir šiandieną. Jų forma iki mūsų dienų liko mažai tepakitusi. Senojo geležies amžiaus peiliai yra tiesūs, jų viršūnė iš abiejų geležtės pusių siaurėjanti, su gana ilga ir siaura kotu įkalti geležte. Dažnai prie įkalamos dalies ant nugarėlės peilis turi paprastą kiek įstrižą užkirtimą. Ašmenys kartais nežymiai išlenkiami. Tiesiųjų peilių aptinkame visuose kraštuose. Rytų Pabaltijyje randami geležiniai peiliai, kaip ir kiti radiniai, kiek skiriasi nuo kituose kraštuose aptinkamų peilių.

YLOS IR ADATOS

Iš smulkesnių įrankių Upytėje aptikta 6 geležinių ylą fragmentai. Geriau išlikusi tik yla, rasta kape Nr.1. Ji yra apvalios geležinės vielos siaurėjančiu smaigaliu ir storesniu keturkampio skersinio pjūvio įtvėriamuoju galu. Prie jo išlikę nežymūs medinio koto fragmentai. Ylos ilgis 11,3 cm, storis prie koto 0,6 cm. Kiti tokios pat formos ylos fragmentai aptikti kapuose Nr.18 (inv. Nr.1231:50), 12 (inv. Nr.1231:29), 32 (inv. Nr.1231:62), 46 (inv. Nr.1231:97) ir kape 28 (inv. Nr.1231:58).

Ylą paskirtis yra ta pati, kaip ir mūsų laikais. Jų rasta Eiguliuose, Pažaislio vls., Kauno aps., kapuose Nr. 28 (VDKM, inv. Nr.708:48), (VDKM, inv. nr.1230:5) ir kape Nr.47 (VDKM, inv.Nr.1230:4), Pašušvyje, Krakių vls., Kėdainių aps. (VDKM, inv. Nr.715:46 ir 27), Vilniaus krašte (VDKM, inv. Nr.751:38) ir Vilniuje (VDKM, inv. Nr.752:4).

Panašių ylą kaip Lietuvoje aptinkame taip pat Latvijoje, Estijoje, Rytų Prūsijoje ir Pavyslyje. Pavyslyje ylą aptinkama žymiai ankstesnių negu kitose srityse. Čia ylos žinomos jau ankstyvajame geležies amžiuje. Rytų Pabaltijyje ylos aptinkamos tik iš senojo geležies amžiaus. Čia turime galvoje geležines ylas. Kaulinių ylą aptinkama ir ankstyvajame geležies amžiuje rytų Lietuvos piliakalniuose.

Upytėje, kape Nr.1 (VDKM, inv. Nr.1231:5), aptikta yla rasta moters kape, kuris yra skirtinas pirmajai vidurinio geležies amžiaus pusei. Kituose kapuose aptiktos ylos greičiausiai bus iš to paties laikotarpio.

Be ylą, moters kape Nr.11 aptikta ir geležinė adata suplotu galu, kuris turi pailgą skylę įverti siūlui. Adata labai blogai išlikusi ir, bet to, yra sulenkta. Fragmento ilgis 5,3 cm, kilpelės plotis 0,5 cm. Kaip ylą, taip ir adatų užuomazgos reikia ieškoti ankstyvesniuose laikotarpiuose. Ankstyvųjų ylą iš kaulo ir rago aptinkama net neoliti-

nėse sodybose Rytų Prūsijoje. Metalinių adatų forma yra buvusi panaši į šių dienų adatas, tik jos žymiai masyvesnės ir didesnės. Pirminės adatos dar nėra turėjusios siūlui įverti skylutės. Kaulinėse adatose aptinkamas įpjovimas, už kurio laikydavosi pririštas siūlas.

Seniausioji metalinė adata iki šiol Lietuvoje aptikta Visdergiuose, Kuršėnų vls., Šiaulių aps., pilkapyje G, prie griaučių 8 (VDKM, inv. Nr.670:23). Ji yra žalvarinė, turi taip pat ašelę su pailga skylė. Jos ilgis 12,2 cm. Ši adata gana stambi ir gerai išlikusi. Galimas daiktas, kad adatų būtų rasta ir daugiau, jeigu jos nebūtų sunykusios per ilgą buvimą žemėje.

VERPSTELIAI

Upytėje buvo rastas tik vienas verpstelis moters kape Nr.1 (VDKM, inv. Nr.1231:7) (Puzinas, 1938, pav. 43:5) (pav. 12:5). Jis padarytas iš kalkakmenio, gana plokščias, su išgręžta apskrita skylė kiek arčiau vieno krašto. Verpstelio diametras 4,5×4,2 cm, storis 0,8 cm.

Kapinynuose verpstelių randama gana daug. Kokia jų yra buvusi pirmą kartą forma, tuo tarpu nėra aišku.

Ankstyviausi verpsteliai Lietuvoje žinomi iš senojo geležies amžiaus Vienas senojo geležies amžiaus verpstelis rastas Noruišiuose, Kelmės vls., Raseinių aps. (VDKM, inv. Nr.649:6). Šis verpstelis yra nupjauto kono formos, juosvos spalvos, papuoštas aplink einančiomis lygiagretėmis baltomis vingiuotomis juostelėmis. Dažniau verpsteliai yra randami viduriniojo geležies amžiaus kapinynuose. Žinomos šios jų radimo vietos: Pašušvys, Krakių vls., Kėdainių aps. (VDKM, inv. Nr.715:36) (Majewski, 1900, lent. II), Eiguliai, Pažaislio vls., Kauno aps., suardytame kape Nr.4 (VDKM), Laiviai, Salantų vls., Kretingos aps., kapuose Nr.22, 56, 72, Lazdininkai, Darbėnų vls., Kretingos aps., kape Nr.16, Reketė, Salantų vls., Kretingos aps., kape Nr.12, ir kitur (visi VDKM).

Reikia pasakyti, kad Lietuvoje aptinkama verpstelių, padarytų iš kalkakmenio ar smiltainio akmens, molinių ir gintarinių. Labai gražių gintarinių verpstelių yra rasta Laiviuose, Salantų vls., Kretingos aps., kapuose Nr. 22, 56 ir 72, Lazdininkuose, Darbėnų vls., Kretingos aps., kape Nr.16, Uogučiuose, Platelių vls., Kretingos aps. (VDKM, inv. Nr.665:5) ir kitur. Molinių įvairios formos verpstelių labai daug rasta Velykuškių piliakalnio tyrinėjimų metu, Dusetų vls., Zarasų aps. (VDKM, inv. Nr.877:55–70).

Kaimynystėje verpstelių randama Rytų Prūsijoje ir toliau rytinėse germanų srityse. Ten jų aptinkama palyginti gana dažnai. Rytų Pabaltijyje verpsteliai randami kiek rečiau. Tipiški šioms sritims yra dvigubo nupjauto

konuso karoliai – verpsteliai. Latvijoje aptinkami verpsteliai yra dažniausiai iš smiltainio akmens ir neornamentuoti, tuo tarpu kai Lietuvoje moliniai verpsteliai gražiai ornamentuojami. Viename smiltainio akmens verpstelyje, rastame Rūdaičiuose, Kretingos vls. ir aps., kape Nr.9, yra gražiai išrašytas voratinklio ornamentas (VDKM).

Lietuvoje aptinkamus verpstelius galima padalinti į tris grupes: akmeniniai verpsteliai, moliniai ir gintariniai. Akmeniniai verpsteliai Lietuvoje žinomi nuo senojo geležies amžiaus. Galimas daiktas, kad jie buvo vartojami ir anksčiau, tik jų iki šiol nėra aptikta. Kaip jau minėjau, daugiausiai šių verpstelių rasta Velykuškiuose, Dusetų vls., Zarasų aps. Jų čia aptikta molinių apskritų, gana plokščių, dvigubo nupjauto konuso, įdubusiais galais ir iškilia briauna per vidurį, statinaitės formos ir kt. Keli Velykuškyje rasti verpsteliai (VDKM, inv. Nr.877:65 ir 66) pagražinti išpaudžiant į paviršių lyg šukų formos štampeką. Pagražinimai daromi įstrižomis, skersinėmis ir laužytomis bei tiesiomis linijomis. Jų chronologija tuo tarpu nėra aiški, bet dauguma greičiausiai priklausys viduriniam geležies amžiui. Moliniai ir gintariniai verpsteliai randami dažniausiai vidurinio geležies amžiaus kapinynuose. Jie visi pagaminti vietoje. Upytėje, kape Nr.1, aptiktasis verpstelis skirtinas V amžiui (žr. kitus kapo Nr. 1 dirbinius radinių lentelėje).

DIRŽŲ SAGTYS

Kape Nr.6 prie griaučių A aptikta žalvarinė keturkampė diržo sagtis trikampio skersinio pjūvio. Saggis turi apskritą skersinį, ant kurio yra buvęs uždėtas geležinis užsegamasis liežuvėlis. Saggies šonai nežymiai įlenkti. Jos diametras 3,7×3,5 cm, juostelės plotis 0,6 cm, storis 0,45 cm.

Diržo sagčių Lietuvoje aptinkama labai dažnai ir įvairiuose kapinynuose, t.y. pilkapiuose, plokštiniuose bei degintiniuose kapuose. Lietuvoje diržo saggys randamos nuo senojo geležies amžiaus. Jos esti žalvarinės ir geležinės. Iš senojo geležies amžiaus sagčių turime vieną keturkampę sagtį iš Seredžiaus, Kauno aps., vyro kapo Nr.18 (VDKM, inv. Nr.703:25). Kita keturkampės formos sagtis rasta Letenių km., Tirkšlių vls., Mažeikių aps., akmenimis apdėtame pilkapyje. Ši sagtis turi gana gražiai išrašytas dvi plokšteles (VDKM, inv. Nr.824). Atrodo, kad senojo geležies amžiaus saggys yra buvusios keturkampės formos. Diržai dažnai būdavo sudaryti iš žalvarinių plokštelių, sujungtų vyriais, o apačioje buvo prikalamas odos diržas. Dažnai odiniai diržai puošiami įvairiais apkaustymais, padarytais iš vinučių, kurie sudaro labai gražius raštus su žalvarinėmis plokštelėmis.

Daugiau sagčių turime iš vidurinio geležies amžiaus. Jų rasta: Veršvuose, Raudondvario vls., Kauno aps., ka-

pe Nr.123, Eiguliuose, Pažaislio vls., Kauno aps., kape Nr.27, Rūdaičiuose, Kretingos vls. ir aps., Tūbausiuose, Kretingos vls. ir aps., Kurmaičiuose, Kretingos vls. ir aps. (visos VDKM), Paprūdžių apylinkėje, Kelmės vls., Raseinių aps. (VDKM, inv. Nr.714:25), Pašušvyje, Krakių vls., Mažeikių aps. (Zaborski, 1905, lent. VIII).

Vidurinio geležies amžiaus saggys yra nevienodos formos. Žalvarinės saggys dažniausiai yra pailgos į šonus, o geležinės yra apvalaus ar kampuoto skersinio pjūvio. Saggis, rasta Paprūdžių apylinkėse, kiek išgaubta ir ant saggies lankelio vidurio įlinkimo padarytas nežymus pagilinimas užsegamajam liežuvėliui. Liežuvėlis yra išlenktas ir pusiau apvalaus skersinio pjūvio. Saggies paviršius puoštas skersiniais ranteliais.

Vidurinio geležies amžiaus sagčių būdingas požymis tas, kad jos yra pailgos, dažnai per vidurį įlenktos ir viršutinis lankelis yra žymiai storesnis. Prie sagučių apatinio skersinio dažnai išlikusios žalvarinės ar sidabrinės plokštelės apkalai. Čia ant apatinio saggies skersinio yra užmaunama pusapvalė plokštelė.

Panašių sagčių, be Lietuvos, aptinkama Rytų Prūsijoje, Klaipėdos krašte, Latvijoje, Estijoje ir Suomijoje. Į Lietuvą diržo saggys greičiausiai bus atkeliavusios iš Sembų–Natangų sričių per Klaipėdos kraštą.

Upytėje aptikta sagtis greičiausiai yra vietinio darbo ir skirtina V amžiui. Atitikmenų šiai sagčiai iki šiol nepavyko rasti.

GALĄSTUVAI

Upytėje, kape Nr.8 (inv. Nr. 1231:35), aptiktas ir juosvo akmens keturkampio skersinio pjūvio apvalainėmis briaunomis galąstuvus. Jo galai kiek įstriži ir paviršius vietomis išskilęs. Galąstuvus viename gale kiek platesnis ir storesnis. Jo ilgis 10,6 cm, storis prie platesnio galo 1,9 cm, šio galo plotis 4,2 cm, siauresniojo galo – 3,5 cm. Atsižvelgiant į kitus kape Nr.8 rastus dirbinius, galąstuvus skirtinas IV amžiui.

Galąstuvų aptinkama ir kituose kapinynuose. Senajame geležies amžiuje jų randama palyginti gana nedaug. Daug daugiau aptinkama galąstuvų iš vidurinio ir naujojo geležies amžiaus. Vienas senojo geležies amžiaus galąstuvėlis aptiktas Nikėlų km., Švėkšnos vls., Tauragės aps. (VDKM, inv. Nr.832:15). Galąstuvėlis nedidelis, vos 8,8 cm ilgio, keturkampio skersinio pjūvio, padarytas iš smiltainio akmens, vienas jo galas kiek siauresnis ir turi apskritą skylutę. Išgręžta skylutė aptikta ir vidurinio geležies amžiaus galąstuvuose. Vienas jų yra rastas Pašušvyje, Krakių vls., Kėdainių aps. (VDKM, inv. Nr.715:71). Jis yra rusvo akmens, keturkampio skersinio pjūvio, su

skylute prie storesnio galo. Šio galąstuvėlio skylutėje buvo įdėtas geležinis skersinis, kurio vienas galas turėjo apskritą plokštelę, kitas – pailgą geležėlę, kad neiškristų iš skylutės. Geležėlė yra turėjusi kilpelinį lankelį, prie kurio buvo pririšamas diržas galąstuvėliui pakabinti. Šio tipo galąstuvėliai greičiausiai turėjo simbolinę reikšmę. Panašų galąstuvėlį turime iš Pušaloto, Panevėžio aps. (VDKM, inv. Nr.896:6). Tik šis galąstuvėlis turi nudaužtą galą. Skylutė kiek įstrižai išgręžta ir šis galas kiek siauresnis. Be to, Kurmaičių kapinyno (Kretingos vls. ir aps.) tyrinėjimų metu, aptikta senojo ir vidurinio geležies amžiaus galąstuvėlių. Gana daug rasta jų ir Rūdaičių bei Tūbausių (Kretingos vls. ir aps.) kapinynuose.

Iki šiol Lietuvoje aptinkamų galąstuvėlių tipai yra šie: neilgi siauri, gana gražūs ir simetriški su skylute ir neilgi plokšti bei platūs be skylutės, masyvūs, keturkampio skersinio pjūvio, aiškiai vartoti galąsti dalgiams, pjautuvams ar kitam kam. Tokių didelių masyvių galąstuvų aptikta Reketėje, Salantų vls., Kretingos aps., kape Nr.4 (VDKM). Drauge su tokiu galąstuvu buvo aptikta antkaklė pastorintais viela apvyniotais galais, kurios vienas galas baigiasi kilpele, kitas kabliuku, vėlyvų geležinių įmovinių kirvių, geležinis dalgis, vienas ietigalis profiliuotais geležtės šonais su iškilia briauna ir kt. Šių galąstuvų aptikta ir kapuose Nr.1 ir 9. Kape Nr.1 drauge aptikta žalvarinė lankinė žieduota segė, ilga žiedeliais puošta kojele, 2 geležiniai įmoviniai kirviai, 2 ietigaliai, 2 dalgiai ir 2 peiliai. Kape Nr.9 aptiktas galąstuvėlis panašus į Pašušvyje rastą galąstuvėlį. Drauge su juo aptikta žalvarinė tordiruotais galais antkaklė, kurios vienas galas baigiasi kabliuku, kitas plokščia išlenktais šonais plokštele, žalvarinė lankinė žieduotoji segė, dalgis, geležinis įmovinis kirvis, spiraliniai žiedai. Reketėje aptinkamus galąstuvėlius, be abejonės, reikia skirti V–VI amžiui. Labai gražių glūdinto rusvo akmens galąstuvėlių randama ir Rūdaičiuose bei Tūbausiuose, Kretingos vls. ir aps. Šie galąstuvai priklauso viduriniam geležies amžiui ir buvo vartojami greičiausiai kaip papuošalas ar kt. Būdinga tas, kad niekur nematyti šių galąstuvų vartojimo žymių, tuo tarpu randama smiltainio akmens galąstuvų, kurie smarkiai yra naudoti. Tokių galąstuvų aptinkama Kiauleikiuose, Kretingos vls. ir aps., ir kt. (VDKM).

Be Lietuvoje randamų galąstuvų, aptinkama jų ir Latvijoje. Iki šiol ten jų rasta apie 40. Senojo geležies amžiaus galąstuvai, randami Latvijoje, dažniausiai yra su skylute ir be jos.

Tiek Lietuvoje, tiek ir Latvijoje galąstuvėliai dažnai buvo nešiojami prie diržo, jie yra akmeniniai – iš kvarcito ir skalūno. Tokių galąstuvėlių aptinkama Estijoje ir Suomijoje, taip pat jų randama Klaipėdos krašte ir Rytų Prūsijoje.

Įvijų aptikta kapuose Nr.3, 7, 12, 26, 28 ir 37. Upytėje jų aptikta 2 tipų: trikampės ir plokščios vielos. Tai nedidelės, kelių centimetrų ilgumo, apie 0,5 cm diametro įvijos. Jų aptikta kaklo vietoje, kur aparvoje buvo kartu su karoliais (kape Nr.3), kitomis, pvz., kape Nr.7, yra buvę papuošti drabužio, greičiausiai sijono ar prijuostės, kraštai. Įvijos dažnai aptinkamos ir antkrūtininiuose papuošaluose, sudarytuose iš įvairių pakabėlių bei kabučių. Tokios paskirties įvijų aptikta ir Upytėje prie antkrūtininio papuošalo (VDKM, inv. Nr.984:1).

Trikampio skersinio pjūvio įvijos randamos senojo geležies amžiaus papuošaluose. Naujajame geležies amžiuje aptinkamos tik plokščios įvijos. Iki šiol įvijų daugiausiai rasta moterų kapuose. Be įvijų, aptinkama ir iš skardelės susuktų tūtelėlių, kurios vartojamos tam pačiam tikslui, kaip ir įvijos. Dažnai iš įvijų sudaromi ir kaklo papuošalai. Tokių papuošalų turime nemažai iš Latvijos. Be Latvijos, Lietuvos, jų aptinkama Estijoje, Suomijoje ir Klaipėdos krašte. Lietuvoje ir Latvijoje randamos įvijos dažniausiai yra trikampės vielos, tuo tarpu Estijoje ir šiaurės Latvijoje akmenimis krautuose kapuose daugiausiai aptinkamos plokščios, su kiek iškiliesniu viduriu įvijos. Jos randamos ir kituose Europos kraštuose.

Įvijinės tūtelės buvo vartojamos ne tik kaklo ir drabužių papuošalams, bet ir galvos diademoms. Lietuvoje tokia viena iš įvijų sudaryta diadema rasta Eiguliuose, Pažaislio vls., Kauno aps., kape Nr.20 (VDKM). Be to, tokių diademų, sudarytų iš keturkampių plokštelių, kurias skiria įvijų eilės, randama Lietuvoje ir Latvijoje. Įvijų vartojimas buvo žinomas visais priešistoriniais laikais. A. Talgrenas yra pareiškęs mintį, kad įvijos yra kilusios pietinėse Padunojo srityse, iš čia pateko į Rusiją ir į Rytų Pabaltijį (Tallgren, 1930, p. 170). Bet tai nėra įrodytas dalykas ir, atrodo, jos bus kilusios vietoje. Lietuvoje įvijos aptiktos tik su vietinio darbo papuošalais ir, manau, nėra pagrindo kildinti jas iš tolimesniųjų kraštų. Be abejo, ir Upytėje aptiktos įvijos yra grynai vietinio darbo.

KITI PAPUOŠALAI

Be aprašytų radinių, kape Nr.4 (inv. Nr.1231:10) buvo aptiktas žalvarinis rato formos papuošalas, kurio paskirtis ir šiandieną nėra paaiškėjusi. Tai gana plokščias rato formos papuošalas su ašlėmis lankelyje. Vienoje lanko pusėje papuošalas turi 3, kitoje vieną ašelę su skylutėmis. Papuošalo viduryje yra 5 stipinėliai, kurie jungiasi aplink vieną žiedelį. Iki šiol panašių papuošalų nerasta. Jo chronologija taip pat nėra aiški, nes minėtame kape, be

lazdelinio smeigtuko fragmento, jokių kitų radinių neaptikta. Kadangi geležiniai lazdeliniai smeigtukai, aptikti Upytėje, skirtini IV–V amžiui, tai greičiausiai tam pačiam laikotarpiui priklausys ir šis galvos papuošalas. Tenka spėti, kad jis priklausys iš medžiagos padarytam kuriam nors papuošalui. Ateityje, kada bus rasta daugiau panašių dirbinių, paaiškės ir šio papuošalo paskirtis.

IV. BENDRA RADINIŲ ANALIZĖS SINTEZĖ IR BENDROSIOS PASTABOS

Peržvelgę Upytėje aptiktus radinius, matome, kad jų rasta palyginti gana nedaug. Visi tyrinėjimų metu aptikti kapai, išskyrus kapą Nr.7 ir atsitiktinai surastą kapą, nepasizymėjo radinių gausumu.

Įvairių papuošalų ir darbo įrankių aptikta vyrų, moterų ir vaikų kapuose. Upytėje rastų radinių formos ir tipai nėra labai įvairūs. Čia aptikta medžiaga yra perdėm giminiška vidurio Lietuvos plokštiniuose kapuose randamai medžiagai. Artimų ryšių susekame ir su vakarų Lietuvos dirbiniais.

Visi Upytės dirbiniai yra vietinio darbo ir, kaip matėme, yra skirtini IV–V amžiui. Importuoti yra tik smulkūs emaliniai karoliai ir galbūt sidabrinė kilpelinė antkaklė, rasta kape Nr.1 (VDKM, inv. Nr.1231:1). Bet ir šie radiniai nerodo jokie tiesioginio prekybos ryšio su tolimaisiais kraštais. Dėl karolių, tai, reikia manyti, kad jie yra gauti mainais iš kitų Lietuvos sričių, galbūt iš Nemuno–Neries santakos rajono. Iš dabar turimos medžiagos atrodo, kad jau senajame geležies amžiuje Lietuvoje turėjo būti svarbesnieji centrai, kur koncentravosi prekyba ir mainai. Tik tuo tarpu dar nėra galima jų tiksliai nustatyti. Kada padaugės daugiau priešistorinės medžiagos, bus galima juos be jokio sunkumo nustatyti. Manoma, kad vienas toks centras turėjo būti Nemuno žemupyje, Klaipėdos krašte, kitas – Nemuno ir Neries santakoje ir pagaliau trečias – Vilniaus krašte.

Senojo geležies amžiaus pabaigai tenka skirti šiuos Upytėje aptiktus dirbinius: antkaklės kūginiais galais, šaukštinę antkaklę, aptiktą kape Nr.7, juostines apyrankes siaurėjančiais ir išmaugtais galais, plokščio skersinio pjūvio, masyvesnes apyrankes, plokščio keturkampio skersinio pjūvio, emalinius smulkius spalvotus karolius, buoželinius statinaitės formos galvute smeigtukus, žiedinių ir lazdelinių smeigtukų dalis, apskritinę segę su grandinėlėmis, žalvarinės trikampio skersinio pjūvio įviją, trikampės vielos atriestais vyniotais galais žiedus, kape Nr.8 rastą siauraašmenį kirvį, dalį peilių (kapuose Nr. 36, 45), pjautuvą ir kt.

Viduriniojo geležies amžiaus pirmajam šimtmečiui skirtina sidabrinė apskritos vielos antkaklė, kurios vie-

nas galas baigiasi kilpele, antras kabliuku; šaukštinė antkaklė (inv. Nr.984:2) rasta atsitiktinai; gintariniai gana plokšti ir netaisyklingi karoliai; gana dideli fajansiniai ir dvigubo nupjauto kūgio mėlyno stiklo karoliai; antkrūtininis papuošalas, sudarytas iš pakabėlių su skardelėmis, perskirtų įvijomis; dalis geležinių lazdelinių masyvesnės formos smeigtukų, lazdelinės geležinės ir žalvarinės lankinės segės; diržo sagtis; žalvarinės juostinės apyrankės trikampio skersinio pjūvio; juostinės apyrankės, puoštos skersiniais ruoželiais; masyvesni siauraašmeniai kirviai, dalis pjautuvų (kapai Nr.1, 30, 46) ir peilių. Visų radinių chronologija, kiek buvo įmanoma, yra nurodyta aprašant pačius radinius. Čia norėta tik sutraukti juos skyrium išvardinti.

Upytės priešistorinis kapinynas yra svarbus tuo, kad jame aptikta medžiaga yra grynai vietinio darbo ir lietuviškų tipų. Iš tokių lietuviams būdingų formų pažymėtinos šaukštinės antkaklės; antkrūtininis papuošalas, gana plokščias; pusapvalainio skersinio pjūvio apyrankės; apyrankės, puoštos įstrižomis ir skersinėmis įkartomis ir kt. Greičiausiai vietinio darbo bus ir aptiktos Upytėje geležinės lankinės segės.

Lietuvoje panašių tipų ir formų, kaip ir Upytėje gana daug aptikta tyrinėjant Sargėnų ir ypač Veršvų kapinynus prie Kauno. Giminiškų dirbinių aptinkama Rytų Prūsijoje, ypač Klaipėdos krašte, Latvijoje, Estijoje ir net Suomijoje.

Nors Upytėje aptikta medžiaga nėra labai gausi ir toli gražu dar ne visa, bet ji yra ypač svarbi mūsų proistorijos tyrinėtoji. Ji padeda bent iš dalies pažvelgti į to meto žmogaus dvasinę ir medžiaginę kultūrą, ūkio formą ir kt. Iš turimų duomenų mes aiškiai matome senojo ir vidurinio geležies amžiaus raidos vienytiškumą. Upytės gyventojas, įkūręs savo sodybas senajame geležies amžiuje, pasirinktame plote gyvena ir dabar. Čia mes nematome jokių sutrikimų ar svetimųjų įtakų. Tuos tolimus ano meto kultūros atstovų ryšius su mūsų dienomis simboliškai pavaizduoja ir dabartinės laidojimo vietos pasirinkimas. Čia tie nematomi ryšiai sujungia mūsų laikų žmones su senojo geležies amžiaus gyventojais.

Iš turimos priešistorinės medžiagos matyti, kad IV–V a. Upytės gyventojai buvo taip pat, kaip ir mūsų laikų, sėslūs žemdirbiai. Šią mintį leidžia tvirtinti aptikti darbo įrankiai: kirviai, išlenkti peiliai, pjautuvai, verpsteliai ir kt. Koks buvo pats dirbimo būdas, mes šiandieną dar negalime pasakyti. Tenka spėti, kad buvusios geografinės sąlygos ir buvęs terenas neleido verstis kuria nors kita ūkio šaka, kaip tik žemdirbyste, gyvulininkyste ir medžiokle. Šiuo metu sausinamos Vešėtos pelkės, be abejo, buvo anais laikais ežeras, kuris per keliolika amžių pavirto pelkynu, todėl to meto gyventojas galėjo verstis ir žuvininkyste. Atrodo, kad esamame pelkynė, jį patyrinęjus, būtų galima rasti taip pat priešistorinių laikų dirbinių, pakliuvusių tenai kurio nors atsitiktiniu būdu. Ne-

reikia paminėti, kad prie esamo kapinyno kur nors netoliese turėjo būti ir to meto gyventojų sodybos. Iki šiol jų pėdsakų nėra aptikta. Tyrinėjimų metu surasta tik XIX a. sodybos pėdsakai. Ištyrus visą kapinyną, reikėtų stropiai iširti ir Upytės apylinkes. Galimas daiktas, kad tam darbuvi atsidėjus šis klausimas duotų teigiamų rezultatų. Kad kur nors ši sodyba netoliese turėjo būti, nereikia jokių įrodymų. Ištyrus kapinyną ir aptiktą sodybą, sudarytų visas tyrinėjimo vaizdas ir daugiau turėtume duomenų išsamesniam ano meto žmogaus gyvenimo vaizdui. Nereikia paminėti, kad šiuo metu daromos išvados yra tik iš tirtosios kapinyno dalies, todėl vaizdas negali būti pilnas ir tyrinėjimo rezultatai galutiniai.

Upytės kapinynui būdingas bruožas yra tas, kad čia neaptikta ginklų. Visuose ištirtuose kapuose nerasta nė vieno ietigalio. Aptikti kirviai yra greičiausiai taip pat darbo įrankiai. Patebėta, kad į kapą buvo dedama ir sugadintų dirbinių. Jie turėjo būti simboliški sveikųjų įrankių pakaitalai.

Yra pastebėta, kad vidurio Lietuvoje priešistoriniuose kapinyuose ginklų aptinkama daug rečiau negu kitose srityse. Ginklų daugiau pasirodo viduriniame geležies amžiuje, ypač antroje jo pusėje.

To meto gyventojų gyvenimo būdo iš turimų duomenų negalime nustatyti. Nepažįstame taip pat ir jo stambesnių darbo įrankių, drabužių, papročių ir t.t. Dėl drabužių, tai galima šį tą spėti iš netiesioginių faktų. Drabužių liekanų Upytėje neaptikta. Laikas ir gamta juos sunaikino. Kai kuriuose kapuose aptikta tik daugiau puvusių prie žalvarinių papuošalų. Iš aptiktų papuošalų paskirties galima tvirtinti, kad moterys turėjusios nešioti palaidines ir gana ilgus sijonus. Tokias išvadas galime padaryti iš kape Nr.7 aptiktų moters papuošalų. Be to, iš aptiktos smeigtukų daugumos ir segių spėjame, kad buvo nešiojami ir apsiaustai. Juos nešiojo abiejų lyčių asmenys. Tai patvirtina ir kituose kapinyuose tyrinėjimų metu rastoji medžiaga. Pasakyti ką nors konkretesnio yra beveik neįmanoma, nes dėl lengvos žemės sudėties, turinčios mažai konservuojančių ypatybių, drabužių liekanų neaptikta.

Kiti klausimai, kaip laidojimo papročiai, kultūriniai santykiai su kitomis sritimis, yra aptarti anksčiau. Čia norime išskirti tik vieną klausimą. Kas gi buvo tie to meto Upytės gyventojai, kuriai tautai ar giminei tenka juos skirti? Į šį klausimą atsakyti nėra lengva, kaip nėra lengva iš rastų radinių padaryti kitų kurių nors platesnių bei išsamesnių išvadų, tuo labiau kad šis darbas pareikalautų nepaprastai smulkių ir kruopščių studijų. Vis dėlto bandysime pareikšti keletą minčių iš dabar turimų tyrinėjimų rezultatų.

Paanalizavus Upytėje aptiktą medžiagą, buvo prieita išvada, kad ji yra vietinio darbo ir bendros Rytų Pabaltijui chronologijos, t. y. skirtina IV–V amžiui. Šį klausimą daug kartų nagrinėjome ir todėl čia primename tik patį faktą. Reikia pabrėžti vieną labai būdingą dalyką: Upy-

tėje niekur neaptinkama kuri nors svetima įtaka ar kultūros raidos šuolis. Atvirkščiai, galima nustatyti lėtą dirbinių formų raidą: jų klestėjimo laikotarpį, išsigimimą ir pranykimą bei perėjimą į naujas – meniškesnes, tobulesnes, atitinkančias to meto žmonių skonį, formas. Nereikia paminėti, kad ano meto kultūros raidos tempas buvo palyginti gana lėtas. Naujos formos prigydavo ne taip jau greitai. Ano meto žmonių konservatiškumas buvo daug didesnis negu šiais laikais. Tai mes matome tiek iš laidosenos, tiek iš radinių formų.

Matėme, kad kai kurių Upytės radinių formų užuomazgos buvo net ankstyvajame geležies amžiuje. Visa mūsų turima medžiaga aiškiai parodo radinių formų pradžią, klestėjimą ir išnykimą. Iš visų šiandieną turimų duomenų matyti, kad Lietuvoje priešistorinių laikų gyvenimo tempas nebuvo lėtesnis ar vėlesnis negu kitų kraštų. Tik tada buvusios sąlygos neleido mūsų krašto proistorie neieiti kita kuria nors linkme. Prasidėjusi germanų ekspansija į šiaurės rytus ir pietus, nors ir netiesiogiai, palietė ir mūsų kraštą, nors anksčiau manyta, kad to netinka Lietuvoje ieškoti (Åberg, 1919, p. 23). Germaniškoji įtaka jaučiama tik per Rytų Prūsus, todėl Lietuvoje randami dirbiniai turi skirtingų elementų. Ši įtaka pirmoje senojo geležies amžiaus pusėje jaučiama ypač išgotų. Šiame laikotarpyje nuo I–II a. jaučiama dar didelė dalis paveldėjimo iš ankstesnio metalo amžiaus. Tik antroje senojo geležies amžiaus pusėje spontaniškai pasipila naujos radinių formos ir tipai. Dauguma šių radinių formų yra paveldėta iš Rytų Prūsų, ypač Sembų–Natangų sričių. Šie ryšiai ypač pastebimi vakarinės Lietuvos kapinyuose. Apskritai Lietuvoje pasireiškia savita kultūra. Atėjusios svetimos formos buvo pritaikytos vietiniam skoniui; tai matome ir iš Upytėje aptiktų radinių. Tiesioginės svetimos įtakos čia yra kuo mažiausiai. Iš Upytėje aptiktų radinių galima nustatyti tolimą paveldėtų formų iš senojo geležies amžiaus pirmosios pusės ir net ankstyvojo geležies amžiaus prisiminimą bei jų vartojimą dar ir pirmajame vidurinio geležies amžiaus šimtmečiuje. Jau daug kartų esu minėjęs, kad Upytėje jaučiama dviejų šimtmečių kultūros raidos tąsa. Ištyrus visą kapinyną, galimas daiktas, bus rasta naujos medžiagos, kuri padės padarytas išvadas papildyti ir aiškiau bei išsamiau nušviesti. Noriu tik pasakyti, kad niekur nepastebėta staigaus kultūros plėtotės nutrūkimo ar naujų formų įsigijimo. Vėlesniųjų šimtmečių gyventojai bus buvę tiesioginiai IV–V a. gyventojų kultūros tęsėjai bei kūrėjai. Minėtų amžių Upytės gyventojai, matyt, buvo tiesioginių pilkapių kultūros palikuonys. Tai matome iš tame pačiame kapinyne išlikusių pilkapių pėdsakų. Pilkapių kultūros atstovai pažymimi kaip lietuvių–latvių protėviai (Engel, 1933, p. 261).

Skaidymasis į atskiras etnines grupes labiau išryškėja kiek vėliau, bet ir senojo geležies amžiaus antroje pusėje šis skaidymas yra padaręs didelį šuolį pirmyn.

Iš kur Upytės IV–V amžiaus gyventojai paveldėjo plokštinius kapus, jei nustojo savo mirusius laidoti pil-

kapiuose? Pažvelgus į kultūrinės senos geležies amžiaus grupes, kaip anksčiau minėta, vakarinėje Lietuvoje ir Nemuno bei Neries santakos rajone aptinkami plokštiniai kapai. Į rytus ir į šiaurę nuo jų aptinkami pilkapiai. Čia randama medžiaga yra labai panaši ir giminė su Nemuno–Neries santakos rajone aptinkama medžiaga plokštiniuose kapuose. Matyt, iš čia ir bus buvęs giliau į kraštą atėjęs paprotys laidoti mirusius plokštiniuose kapuose. Nedaug apsiriksime pasakę, kad Upytėje buvo tos pačios etninės grupės žmonės, kaip ir prie Kauno aptiktuose kapinyuose. Priskirti juos vėliau žinomoms kultūrinėms grupėms ar atskiroms giminėms dar yra per daug drąsu. Norėdami šį klausimą išspręsti, turime kviestis į pagalbą lingvistiką, antropologiją ir kitus mokslus, bet šių mokslų darbų rūpinimu klausimu tuo tarpu taip pat dar neturime. Kai bus surinkti visų kapinyuose aptiktų mirusiųjų griaučiai ir jie bus antropologiškai ištirti, mes galėsime duoti naujų, daug tikresnių duomenų. Šiandieną, remdamiesi esamais tyrinėjimų duomenimis, galime drąsiai tvirtinti, kad senos geležies amžiaus kultūrinių grupių kontinuitetas su istorinių laikų kultūrinėmis grupėmis bei giminėmis gali būti tiksliai konstatuotas. Todėl Upytėje aptiktas plokštinis kapinynas bus greičiausiai paveldėtas iš vidurio ir šiaurinės Lietuvos plokštinių kapų ir Nemuno bei Neries santakos tos pačios etninės grupės atstovų. Laidosenos pakeitimas greičiausiai ir turės ryšio su labiau prasidėjusiu kultūrinių grupių skaidymusi, nes Panevėžio apskrityje toks skirtingumas gana aiškiai pastebimas.

Išspręsti visas iškilusias problemas kaip medžiaginės ir dvasinės kultūros lygį, jų pasireiškimą, laidojimo papročius, ūkinę struktūrą, etninius klausimus, – toli gražu nėra taip lengva: dar per mažai yra atskirų darbų ar platesnių studijų. Iš Lietuvos archeologijos tokių darbų beveik visiškai neturime. Darant išvadas ar pareiškiant kokią mintį, teko vadovautis daugiau abstraktiniu metodu ir lyginamąja ne tik mūsų, bet ir kaimyninių kraštų medžiaga. Taigi drąsiai galime tvirtinti, kad Upytės priešistorinis kapinynas duoda mums labai svarbios medžiagos spręsti visus minėtuosius klausimus. Be šios medžiagos negalės apsieiti nė vienas Lietuvos priešistorinių laikų tyrinėtojas. Upytės archeologinė medžiaga ateityje padės aiškiau nušviesti buvusią tuo metu Lietuvoje bendrąjį kultūros lygį ir ypač bus svarbi sprendžiant etninius klausimus. Mes priėjome išvadą, kad šis kapinynas yra grynai lietuviško pobūdžio, todėl svarbus tolesniems tyrinėjimo darbams, o šie darbai yra būtini ir neatidėliotini. Tik juos atlikus paaiškės daug šiandieną dar neišaiškintų dalykų, o čia pateikti tyrinėjimų rezultatai žymiai pasipildys.

AUTORIAUS ŽODIS PABAIGAI

Upytės kapinynas iki 1938 m. buvo nežinomas. Kitados Upytė yra buvusi Lietuvos srities teritorija. Rašyti-

niuose šaltiniuose minima jau 1254 m. XIV a. ji keletą kartų minima Livonijos ordino karo žygių į Lietuvą metu. XVI a. dokumentuose minimas Upytės pavietas. Kad čia yra sena lietuvių gyvenvietė, liudija čia esanti, Čičinsko kalnu vadinama, piliavietė – piliakalnis. Senovinio kapinyno vieta tapo archeologams žinoma pradėjus laidoti dabartinės kartos mirusiuosius, pratęsus Upytės kapinių plotą Vešetos buvusio pelkyno link. Kasant naujiems palaidojimams duobes buvo aptinkama žmonių griaučių liekanų ir įvairių senovinių metalinių dirbinių. Iki tol čia buvo dirbama žemė. VDKM apie tai sužinojo tada, kai žinomas Panevėžio gamtininkas ir kraštotyrininkas J. Elisonas pristatė tuomet dar retą kaklo, krūtinės ar galvos papuošalą, sudarytą iš žalvarinių įvijų, kiauurraščių pakabėlių bei skardinių kabučių (Lietuvių liaudies menas: Papuošalai I, 1938, pav. 137). Dabar panašių rasta ir kituose kapinyuose (Veršvai, Seredžius ir k. t.). J. Elisonas pranešė ir apie radinio vietą bei radimo aplinkybes. Dr. J. Puzinas nustatė, kad atsiųstas J. Elisono papuošalas yra iš IV a. Apie radinį buvo informuota VDKM vadovybė, kuri pritarė J. Puzino pasiūlymui, kad vietovė būtų skubiai patyrinėta. Vykdyti tyrinėjimus buvo pavesta man. Tuo tikslu 1938 m. liepos mėn. buvau pasiųstas radimo vietą patyrinėti. Kasinėjimuose talkino, tuomet dar studentė, archeologė Regina Volkaitė–Kulikauskienė, dabar plačiai žinoma Lietuvos archeologė.

Prieš darbą pradėdant, reikėjo susirasti pastogę, apžiūrėti vietovę ir tik po to pradėti kasinėjimus.

Upytėje mus priėmė ir sutiko maitinti to meto jos klebonas kun. Ignatavičius, kuris visą tyrinėjimų laikotarpį mus nuoširdžiai globojo ir domėjosi mūsų darbu. Tai buvo be galo malonus ir demokratiškas, jau gerokai pagyvenęs kunigas. Mėgo humorą, su Regina pastumdyti šachmatų figūras, papasakoti anekdotą, kurių vieną „apie barzdą kaip mišką“ – prisimenu ir dabar. Mudu su Regina paerzindavo žadėdamas sutuokti, bet apie tai tuomet dar negalėjo būti jokios kalbos, abiem rūpėjo baigti studijas... Gerai prisimenu ir čia švenčiamus šv. Onos atlaidus, kurių metu, po visų pamaldų, buvo suruošti iškilmingi pietūs. Buvo daug aplinkinių parapijų kunigų ir kitų svečių. Nors mes su Regina buvome dar studentai, bet nebuvome išskirti. Po gausių valgių buvo paduoti labai skanūs namų gamybos ledai, kas anuomet buvo retenybė. Įsiminė ir gana žiaurios Upytės aplinkinių kaimų bernų muštynės. Anais laikais tai būdavo gana dažnas reiškinys, kai vieno kaimo bernai suorganizuodavo muštynes su jiems nepageidaujamais kitų kaimų bernais. Diena buvo karšta, vakarop užėjo audra su žaibais, lietumi ir perkūnija. Visa tai – dabar tik prisiminimai.

Kitą dieną kun. Ignatavičius supažindino mus su nauja kapinėms skirta vieta. Tai buvo senųjų kapinių tąsa Vešetos bei Čičinsko kalno link. Naujoji kapinių teritorija buvo aptverta akmens mūro tvora, joje jau buvo palaidota keliasdešimt mirusiųjų. Tarp kapų dar buvo likę didesni ar mažesni ploteliai, o pakrastyje, klebono daržų link, dar visai nelaidota. Už kapų tvoros siūravo puikūs

Uptytės kapinyno radinių suvestinė lentelė

Kapų Nr.	Galvos papuošalai	Antkaklės		Karoliai	Ankrūtininiai papuošalai	Pakabėlės	Segės			Smeigtukai			Apyrankės	Žiedai	Diržo sagtys	Kirviai	Pjautuvai	Peiliai	Ylos	Adatos	Galąštuvai	Verpsteliai	Įvijos	Pastabos
		Kūginiais galais	Šaukštinės				Kilpinės	Apskritinės	Lankinės lenkta kojle	Geležinės lankinės	Buoželiniai	Žiediniai												
1				1									2				1		1			1		
2																								
3				3					1														1	
4	1																							
5																								
6																								Dvig.k.
7			1			1	1						12		1a	1a								Dvig.k.
8										1												1		Dvig.k.
9																								
10																								
11				21					1							1								
12																								
13				59																			1	
14																								
15																								
16																								
17																								
18																								
19																								
20																								
21																								Dvig.k.
22																								
23																								
24																								
25		1																						
26																								
27																								
28																								
29																								
30																								
31																								
32																								Dvig.k.
33																								
34																								
35																								
36		1																						
37		1		37																				
38		1																						
39																								
40																								
41																								
42																								
43																								
44																								
45																								Dvig.k.
46				12																				
47				4																				
48																								
49																								
50																								
51																								

kviečių laukai, iš kitos pusės – minėti daržai. Dar mažai naujų kapų buvo ir Vešetos pelkių pakraštyje.

Susipažinę su vietove, 1938 m. liepos mėn. antrojoje pusėje pradėjome kasinėjimus. Pirmiausia tyrinėjome laisvus plotus tarp naujų palaidojimų. Kasinėjimų darbams samdėm keletą vietos gyventojų, jaunų, suaugusių, petingų vyrų, kuriems už dieną mokėjome po 5 Lt. Anais laikais tai buvo pakankamai dideli pinigai. Dirbome nuo ankstyvo ryto iki saulės nusileidimo. Mat 1938

m. liepos antroji pusė ir rūgpjūčio pirmoji pusė buvo labai karšta. Nuo 5 val. ryto dirbome iki 12 val., po to buvo daroma pertrauka iki 17 val., paskui vėl darbas iki saulėlydžio. Darbo valandos tada nebuvo nustatytos, bet darbininkai buvo patenkinti.

Greitai aptikome archeologinių kapų. Mirusieji laidoti nesudeginti, į kapą dėta įvairių įkapių. Kai kuriuose kapuose aptikta medinių karstų likučių. Tuo metu mūsų archeologija žengė tik pirmuosius žingsnius. Neturėjo-

me jokių specialių prietaisų. Pagrindinį kasinėjimų inventorių sudarė paprastas kastuvas, neštuvai, preparavimo mentelės, tuomet vadinamos „šaukštais“, „penzeliai“ – teptukai ir pakavimo priemonės. Planelius darėme patys, stengėmės aptikto kapo kontūrus gerai išryškinti, aptiktus palaidojimus gerai preparuoti, detaliam aprašyti kapo duobės sudėtį ir preparuoto kapo griaučių padėtį bei kitas žymes. Pagrindinė fiksavimo priemonė buvo detalus kapo aprašymas ir fotoaparatas. Fotografuota „Rolleflex“ 6×6 cm formato juosta. Muziejus tuomet dar neturėjo garsių, vėliau įgytų „Leica“ aparatų. Fotografuojama buvo bendras kapo vaizdas bei atskiros kapo detalės ir prie jų aptikti dirbiniai. Kasinėjimų metu aptikti dirbiniai buvo saugomi nuo tiesioginių saulės spindulių, nebuvo valomi, imami su organinių medžiagų likučiais, jei

tokių buvo rasta. Prie dirbinių buvo užrašomas kapo Nr., dirbiniai vyniojami į ligniną, kiekvieno kapo dirbiniai dedami į atskirą dėžutę su popierinį maišelį. Nuėmus griaučių liekanas, išmatuojami dydžiai, patikrinamas kapo duobės dugnas, daromas kapo duobės pjūvis. Pagal to meto medicinos fakulteto anatomų patarimą – visi griaučiai, geriau išlikę, nebuvo imami. Buvo imama tik kaukolė. To meto archeologai etnines Lietuvos gyventojų problemas dar bandė spręsti labai apibendrintai, labai atsargiai. Pirmiausia rūpėjo tik nustatyti vadinamąsias kultūrines sritis. Vėliau būdingų Upytės kapinynui dirbinių paralelių rasta Veršvuose ir kituose vidurio Lietuvos kapinynuose, padėjusių išryškinti savitą, vietinę vidurio Lietuvos kultūrą.

Vilnius, 1997 m. rugpjūčio mėn. 15 d.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

- Almgren O., 1897 – Studien über Nordeuropäische Fibelformen. Stockholm, 1897.
- Almgren O., Herman B., Die altere Eisenzeit Gotlands. Stockholm, 1923. H. II.
- Aspelin J. R., Antiquites du Nord finno-ougrien. Helsinki. T. 5, pav. 1877–1884.
- Åberg N., 1919 – Ostpreussen in der Völkerwanderungszeit. Upsala, 1919.
- Bezenberger A., 1896 – Gräberfeld bei Rominten // Sitzungsberichte der Altertums-gesellschaft Prussia. Königsberg, 1896. H. 20, p. 35–56, lent. I.
- Blume E., 1912 – Die Germanische Stämme und die Kulturen zwischen Oder, und Pasarge zur römischen Kaiserzeit. Würzburg, 1912. T. 1.
- Dowgird T., 1886 – Pamiątniki z czasów przedhistorycznych na Żmujdzi. Melżyn kapas pod Jasnagórką // Pamiątnik fizyograficzny. Warszawa, 1886. T. 6, p. 18–22.
- Engel C., 1931 – Die Kultur des Memellandes in vorgeschichtlicher Zeit // Einführung in die vorgeschichtliche Kultur des Memellandes. Memel, 1931.
- Engel C., 1933 – Führer durch das Dommuseum in Riga. Riga, 1933.
- Engel C., 1933 – Die kaiserzeitlichen Kulturgruppen zwischen Weichsel und finnischem Meerbusen und ihr Verhältnis zueinander // Prussia. Königsberg, 1933. Bd. 30 Teil. 1, p. 261–286.
- Gaerte W., 1929 – Urgeschichte Ostpreussens. Königsberg, 1929.
- Hackmann A., 1905 – Die ältere Eisenzeit in Finnland. Helsingfors, 1905.
- Hollack E., Peiser F. E., 1904 – Das Gräberfeld von Moythienen. Königsberg, 1904.
- Katalog, 1896 – Katalog der Ausstellung zum X. archäologischen Kongress in Riga 1896. Riga, 1896.
- Krzywicki L., 1917 – Grodziska górno-litewskie. Grodzisko na górze Oscikowej pod Rakiszkami // Pamiątnik Fiziograficzny. Warszawa, 1917. T. 24, dziań 5, p. 1–42, lent. I–XIII.
- Kulikauskas P., 1941 – Emaliuotieji dirbiniai Lietuvoje // Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus metraštis. Kaunas, 1941. T. 1, p. 43–64, lent. X–XII.
- Latviešu, 1937 – Latviešu kultūra senatnē. Rīga, 1937.
- Majewski E., 1900 – Kurhany w Pakalniszkach w pow. Poniewieskim, zbadane przez Maryę Butrymównę // Światowit. Warszawa, 1900. T. 2, p. 92–103, lent. XIII–XV.
- Majewski E., 1901 – Brazy i kości ludzkie z grobu we wsi Koniuchy, pow. Wilkomierski // Światowit. Warszawa, 1901. T. 3, p. 85–93, lent. XV–XVI.
- Makarenko M., 1910 – Zabytki przedhistoryczne gub. Kowieńskiej // Kwartalnik Litewski. Petersburg, 1910. T. 1, lent. I–VII.
- Moberg C. A., 1941 – Zonengliederungen der vorchristlichen Eisenzeit in Nordeuropa. Lund, 1941.
- Moora H., 1925 – Hobeane Piliistverest Eesti Rahva Muuseumi. Tartu, 1925. Aastaraamat I.
- Moora H., 1938 – Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Ch. Teil II. Analyse. Tartu, 1938.
- Piç J. I., 1906 – Le Hradischt de Stradowitz en Boheme. Leipzig, 1906. Vol. III:1.
- Puzinas J., 1938 – Naujausių proistorinių tyrinėjimų duomenys. Kaunas, 1938.
- Puzinas J., 1941 – Dvigubas IV amž. kapas, surastas Veršvuose // Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus metraštis. Kaunas, 1941. T. 1, p. 28–42, lent. II–IX.
- Šnore R., 1930 – Dzels laikmeta latviešu rotas adatas // Latviešu aizvēstures materiāli. Rīga, 1930. T. 1, p. 35–95.
- Šturms E., 1935 – Die Kulturbeziehungen Estlands in der Bronze – und frühen Eisenzeit // Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gessellschaft 1932. Tartu, 1935, p. 245–278.
- Tallgren A. M., 1925 – Zur Archäologie Eestis // Acta et Commentationes Universitatis Dopartensis. B. Humaniora. 3 u. 8. Von 500 bis etwa 1250 n. Chr. Tartu, 1925. Bd. 2.
- Tallgren A., 1931 – Zur ältesten Eisenzeit des Ostbaltic // Congressus Secundus Archaeologorum Balticorum Rigae, 19.-23. VII. 1930. Rigae, 1931, p. 167–174.

Tarvydas B., 1933 – Šiaulių kraštotyros Dr-jos archeologiniai tyrinėjimai 1932 metais // Šiaulių metraštis. Šiauliai, 1933. Nr. 4, p. 1–17.

Tischler O., Kemke H., 1902 – Ostreussische Altertumes aus der Zeit der grossen Gräberfeldes nach Christi Geb. // Schrifften der Physikalisch-Ökonomischen Gesellschaft zu Königsberg in Pr. Königsberg, 1902. T. 33, p. 4–46, 30 lentelių.

Wahle E., 1928 – Die Ausgrabungen in Rutzavā un Bauskā // Archaioģijas raksti. Rīgā, 1928. T. 1, d. 2.

Zaborski A., 1905 – Cmentarzysko w Poszuszwiu w pow. i gub. Kowieńskiej // Światowit. Warszawa, 1905. T. 6, p. 145–148, lent. VI–XI.

Отчет Императорской археологической комиссии. Санкт Петербург, 1909/1910.

Покровский Ф. В., 1897 - К исследованию курганов и городищ на восточной окраине современной Литвы // Труды археологического съезда в Вильне. Москва, 1897. Т. 2, p. 138 – 196, lent. IX – XIII.

Семянтовски А. М., 1890 – Белорусские древности. Санкт Петербург, 1890. Вып. 1.

Спицын А. А., 1903 – Предметы с выемчатой эмалью // Записки отделения русской и славянской археологии Императорского русского археологического общества. Санкт Петербург, 1903. Т. 5. Вып. 1.

INVESTIGATION DATA OF UPTYTĖ PRE-HISTORICAL BURIAL GROUND (NAUJAMIESTIS RURAL DISTRICT OF PANEVĖŽYS COUNTY)

The present article represents Pranas Kulikauskas' diploma paper written and maintained in 1942. Except for minor spelling corrections and the exclusion of abbreviations it is published without larger amendments. The text is supplemented with original illustrations from 1938 which were not included in the diploma paper. The work is presented here not as a scientific article but as an authentic document of the history of archaeology. The end of the article contains a few reminiscences about excavations in 1938 in Uptytė burial ground.

Uptytė burial ground dates from the end of the Roman Iron Age and the beginning of the Middle Iron Age. It is situated on the left side of the Uptytė-Panevėžys road. In the south-west the burial ground borders on the Vešeta marshes behind, which (northwards from the burial ground) the famous hill-fort Čičinskas hill is situated. In the south-east the burial ground is bordered by the old Uptytė cemetery and in the south and south-west by a parsonage.

The Uptytė burial ground was uncovered when the old Uptytė cemetery expanded to the west. The new cemetery is surrounded by a 76 m long, 60 m wide and about 1.60 m stone fence high. The area of the new cemetery used to be cultivated. It is namely this area which became the object of investigations.

Uptytė burial ground was found in 1935. When a grave pit was dug out for the late Alekniūniēnė it revealed at a depth of 0.5 m skeletal remains and many grave items. The uncovered grave contained a bronze neck-ring with a spoon-shaped clasp, two crossbow brooches with a bent foot connected with chains, a neck and breast ornament made of pendants and plates separated by spirals, and six bronze sash-like bracelets (VDKM, inv. No. 984). Local Dean Ignatavičius collected these finds and sent them to the Panevėžys Museum. Later, in 1937, they were handed over to the Vytautas Magnus Cultural Museum in Kaunas. A few more burials were uncovered near the western wall of the old cemetery. However, they contained no finds.

In the summer of 1938 Dr. Jonas Puzinas, head of Prehistory Department of Vytautas Magnus Culture Museum, visited the burial grounds in Panevėžys county (including Uptytė). From 1927 old burials would constantly be uncovered in the new cemetery so it was obviously necessary to investigate the new area. On 13 July 1938, Pranas Kulikauskas was sent with a mission to explore Uptytė burial ground. Excavations were carried out until 2 August 1938. Investigations included the free area and possibly the spaces between the new graves. The daily work would last from 5 a.m. to 8 p.m. The excavations were made by 6–15 persons. The total number of uncovered burials reached 51, the total investigated area 1352 m². The burial ground was investigated using a grid system of 10 m long and 3 m wide trenches. For observation of cross-sections, 0.5 m wide isles of untouched ground were left. Later, they would be liquidated by new trenches. The ground was excavated by spade levels and by cleaning the trench bottom. The observed body stains, charred wood particles and stone groups were described, marked in the plan and photographed. In the areas where charred wood particles could be expected the soil was sieved. The sterile soil of the burial ground was heterogeneous: light sandy loam in the north-east and loam closer to the Vešeta marshes.

Uptytė burial ground included only flat inhumations. Individuals were buried far-between. Most burials were uncovered at a depth of 0.6–1.5 m, a few at 0.2–0.56 m.

The body orientation of buried individuals was variable. In most burials bodies were orientated to the north-west, (16 burials), in 10 to the north-east, 8 to the south-east, 7 south-west and a few south, west and north. All individuals were buried on their backs with the exception of burial No. 2, where the individual was buried face-down. Some burials were covered with a few stones. Most probably the individuals were buried without coffins. Only burial No. 8 revealed evident marks of a plank coffin. Part of a stone circle uncovered in the south-east part of the burial ground most likely represented the fragment of a barrow.

The Upytė burials can be divided into four groups: male, female, children and double burials. Double burials include burials containing two individuals buried in one pit at the same time. Such were burials No. 5, 6, 7, 20, 31 and 44.

All uncovered graves were described indicating their finding spot, surrounding stones, depth, body orientation, length of skeleton, posture of hands and burial items.

Charred wood fragments abounded in the south-east and south-west parts of the burial ground, closer to the storage barn. The uncovered particles of charred wood were presumably related with rites.

Six Upytė burials yielded burial items (see Table 1). Ornaments included neck-rings, bracelets, rings and brooches. So far, Upytė burial ground has yielded 7 neck-rings including 4 with cone-shaped terminals, 2 with spoon-shaped terminals, one of round wire with tapered terminals one with a hook and the other with a loop. The Upytė neck-rings differ from each other by the ornaments of cone-shaped terminals and the thickness of the bow. They date from the to the first half of 5th century. There were two neck-rings with spoon-shaped terminals. The silver one was uncovered in female burial No. 7, the bronze one in the destroyed burial together with other ornaments. Neck-rings with spoon-shaped terminals are in most cases uncovered in Lithuania. Therefore, we can make the conclusion that Lithuania was at the centre of their distribution. They date from the beginning of the 3rd to the 6th century. In burial No. 1 a neck-ring was uncovered with tapered coiled wire terminals. It dates to the 5th century. Six graves of Upytė burial ground contained glass, enamel and amber beads. All of them have different shapes. The beads were found in necklaces. Burial No. 3 contained a necklace of 60 beads, No. 37 of 37 beads, No. 46 of 11 amber beads. The Upytė beads should date to the 4th–5th centuries. The Upytė burial ground yielded 2 breast ornaments which were probably contained in one and the same burial. One of the breast ornaments was represented by a chain with one crossbow brooch with a bent foot on each end. The other breast ornament was made of 15 crescent-shaped pendants and spirals. Such breast ornaments belong to the Lithuanian type and date to the 4th–5th centuries. The uncovered ornaments also include a pendant with chains. Brooches uncovered in 8 burials are divided into 3 groups: round, crossbow with a bent foot and iron crossbow with triangular foot and high thin stem. There was a single round openwork brooch, dating to the 4th century. Four crossbow brooches were found in different graves. The brooches uncovered in Upytė burial ground date to the transitory period, i. e., they were popular in the period between the early brooches with a bent foot and brooches decorated with ringlets. Taking into consideration their form and other grave goods they should date to the beginning of the 5th century. Iron crossbow brooches were uncovered in burials No. 10 and 46. Both are poorly preserved, dating to the 5th–7th centuries. Pins uncovered in Upytė burial ground are of three types: knob-shaped, with a ring head, iron crook-like. The knob-shaped pin with a barrel shaped head was a single one. It dates to the 3rd–4th centuries. There were 2 pins with a ring head. They were used at the end of the 3rd to the 5th century. A pin with a flash-shaped head was found on the breast ornament, dating to the 5th century. The most abundant iron crook-like pins were uncovered in 16 burials. All but one are poorly preserved. The iron crook-like pins are of two types. One type includes pins with a smaller head which is closed, bent to the

stem or coiled. Such pins are small. The other type includes longer pins with larger heads. The crook-like pins date to the 4th–5th centuries. The most numerous group of Upytė ornaments is represented by bracelets. They were uncovered in 35 burials. Six bracelets were stray finds. Most graves contained two bracelets, graves No. 37 and 13 four, whereas grave No. 7 contained as many as 12 bracelets near the female skeleton. All bracelets uncovered in Upytė burial ground are sash-like. They date to the Roman and Middle Iron Ages. The bracelets dating the Roman Iron Age have a triangular, rectangular or semi-crescent cross-section and tapered or overlapping terminals. They are decorated with slantwise notches and a rhomboid pattern. Rings in Upytė burial ground were represented by three articles – spiral rings. They date to the end of 4th–6th century.

Axes uncovered in Upytė burial ground are attributed to working tools. Seven iron axes with a narrow blade were uncovered in the male graves. They have a broadening blunt end and are between 14.1–23.4 cm long. These axes date to the 4th–5th centuries. Sickles found in 6 burials, are small and slightly bent. They remind one of knives. Upytė also yielded three bent knives, 6 iron awls, a poorly preserved iron needle and a flat stone spindle.

Among other artefacts found in Upytė burial ground we can mention the following. Near skeleton A in burial No. 6 a bronze rectangular buckle with a triangular cross-section was uncovered. It dates to the 5th century. Burial No. 8 yielded a blackish whetstone with a rectangular cross-section and round edges. It dates to the 4th century. In 6 burials bronze spirals of two types were uncovered. They are made of triangular and flat wire. They were used as individual ornaments or as parts of other ornaments. Burial No. 4 yielded a rare bronze wheel-shaped ornament, most probably dating to the 4th–5th century.

All Upytė burials contained few items, with the exception of burial No. 7 and a chance burial. Various ornaments and working tools were uncovered in male, female and children's graves. All artefacts belong to the Middle Lithuanian flat burials. All were of local origin and date to the 4th–5th centuries. Only small enamel beads and, perhaps, a silver neck-ring with loop terminals uncovered in burial No. 1 were imported. The following artefacts uncovered in Upytė belong to the end of the Roman Iron Age: neck-rings with cone-shaped terminals, a neck-ring with spoon-shaped terminals uncovered in burial No. 7, sash-like bracelets with tapered and narrowed terminals, larger bracelets with a flat cross-section, enamel small coloured beads with a rectangular cross-section, knob-shaped pins with a barrel-shaped head, parts of a crook and with ring head pins, a round brooch with chains, bronze spirals with a triangular cross-section, rings with coiled wire (triangular) terminals, an axe with a narrow blade uncovered in burial No. 8, some knives (burials No. 36, 45), a sickle, etc. Artefacts from the Middle Iron Age include: a silver neck-ring of round wire with a loop and a hook on the terminals, a neck-ring with spoon-shaped terminals, amber flat and irregular beads, large glazed earthenware and double cone-shaped blue glass beads, a breast ornament made of pendants and spirals, some larger iron crook-like pins, iron crook-like and bronze crossbow brooches, a belt buckle, bronze sash with triangular cross-section bracelets, sash-like bracelets decorated with slantwise notches, larger axes with a narrow blade, some sickles (burials no. 1, 30, 46) and some knives.

Vertė A. Jurkonytė

LIST OF ILLUSTRATIONS

- Fig. 1. Plan of Upytė burial ground: 1 – burial ground (new cemetery), 2 – hillfort (hill Čičinskas), 3 – old cemetery
- Fig. 2. Arrangement of investigated areas
- Fig. 3. General plan of burials in investigated areas
- Fig. 4. Stone circle from the east (Vytautas Magnus Culture museum in Kaunas (VMCM), inv. No. 900)
- Fig. 5. Stone circle from the south (VMCM, inv. No. 901)
- Fig. 6. Stones in the area V from the south-east (VMCM, inv. No. 899)
- Fig. 7. Burial No. 17 and the part of stone circle (VMCM, inv. No. 903)
- Fig. 8. Stones in the area IV beside the path (VMCM, inv. No. 902)
- Fig. 9. Stones (VMCM, inv. No. 898)
- Fig. 10. Burial No. 1 (VMCM, inv. No. 843)
- Fig. 11. Fragment of burial No. 1 (VMCM, inv. No. 845)
- Fig. 12. Burial goods from middle iron age from burial No. 1 (the pin (2) from the burial No. 16, the neckring (3) from the burial No. 37) (VMCM, inv. No. 929)
- Fig. 13. Burial No. 3 (VMCM, inv. No. 846)
- Fig. 14. Burial No. 4 (VMCM, inv. No. 848)
- Fig. 15. Double burial No. 5 (VMCM, inv. No. 850)
- Fig. 16. Double burial No. 6 (VMCM, inv. No. 851)
- Fig. 17. Double burial No. 7 (VMCM, inv. No. 845)
- Fig. 18. Finds of burial No. 7 (VMCM, inv. No. 923)
- Fig. 19. Double burial No. 7, the foot (VMCM, inv. No. 845)
- Fig. 20. Burial No. 8 (VMCM, inv. No. 855)
- Fig. 21. Burial No. 12 (VMCM, inv. No. 859)
- Fig. 22. Burial No. 13 (VMCM, inv. No. 861)
- Fig. 23. Burial No. 14 (VMCM, inv. No. 862)
- Fig. 24. Burial No. 16 (VMCM, inv. No. 864)
- Fig. 25. Burial No. 17 and stone circle (VMCM, inv. No. 903)
- Fig. 26. Burials No. 18 and No. 19 (VMCM, inv. No. 866)
- Fig. 27. Double burial No. 20 (VMCM, inv. No. 876)
- Fig. 28. Burial No. 21 (VMCM, inv. No. 867)
- Fig. 29. Burial No. 23 (VMCM, inv. No. 868)
- Fig. 30. Burial No. 24 (VMCM, inv. No. 869)
- Fig. 31. Burial No. 25 (VMCM, inv. No. 871)
- Fig. 32. Burial No. 28 (VMCM, inv. No. 873)
- Fig. 33. Burial No. 30 (VMCM, inv. No. 874)
- Fig. 34. Burial No. 31 (VMCM, inv. No. 874)
- Fig. 35. Burial No. 33 (VMCM, inv. No. 877)
- Fig. 36. Burial No. 34 (VMCM, inv. No. 880)
- Fig. 37. Burial No. 36 (VMCM, inv. No. 881)
- Fig. 38. Burial No. 37 (VMCM, inv. No. 883)
- Fig. 39. Burial No. 38 (VMCM, inv. No. 885)
- Fig. 40. Burial No. 39 and No. 40 (VMCM, inv. No. 887)
- Fig. 41. Burial No. 42 (VMCM, inv. No. 888)
- Fig. 42. Burial No. 43 (VMCM, inv. No. 889)
- Fig. 43. Burial No. 44 (VMCM, inv. No. 890)
- Fig. 44. Burial No. 45 (VMCM, inv. No. 892)
- Fig. 45. Burial No. 46 (VMCM, inv. No. 895)
- Fig. 46. Burial No. 47 (VMCM, inv. No. 896)
- Fig. 47. Burial No. 50 (VMCM, inv. No. 897)

ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЕ ДАННЫЕ ОБ УПИТСКОМ ДОИСТОРИЧЕСКОМ МОГИЛЬНИКЕ (НАУЯМЕСТКАЯ ВОЛОСТЬ, ПАНЯВЕЖСКИЙ УЕЗД)

РЕЗЮМЕ

Настоящая статья - дипломная работа Пранаса Куликаускаса, написанная и защищённая в 1942 г., публикуется без значительных исправлений, только изменено правописание некоторых слов и отменены в тексте встречаемые сокращения. Дополнительно в текст включены оригинальные иллюстрации 1938 г., которых не было в дипломной работе.

Настоящая работа приводится не только как научная статья, но и как подлинный документ истории

археологии. В конце статьи автор вносит щепотку воспоминаний об исследованиях Упитского могильника в 1938 г.

Упитский могильник относится к концу древнего – началу среднего железного веков. Могильник находится по левой стороне столбовой дороги Упите – Панявежис. С северо-западной стороны могильник окружают Вешетские болота, за которыми к северу от могильника находится известный курган - Чичинс-

кая гора. С юго-восточной стороны к могильнику примыкает древнее Упитское кладбище, на юге и юго-западе расположен дом настоятеля костёла.

Упитский могильник был обнаружен расширив на запад древнее Упитское кладбище. Территория нового кладбища огорожена каменным забором длиной в 76 метров, шириной - в 60 метров и высотой - 160 метров. Перед тем вышеуказанная территория была предназначена для земледелия. Позже территория могильника, предназначенная для нового кладбища, была исследована.

Упитский могильник был обнаружен в 1935 г. Копая яму для захоронения умершей Алялюнене, на глубине 0,5 метра был обнаружен скелет человека и достаточно много находок. В могиле было обнаружено: бронзовый ложкообразный ошейник, две дугообразные застёжки со складной ножкой, соединённые цепочками. Украшение шеи и груди состоит из подвесок с жемчужками, разделённых извилинами и шести бронзовых полосовых браслетов (МКВВ инв. № 984). Местный настоятель костела Игнатавичюс вышеупомянутые находки собрал и передал в Панявежский музей. Позднее, в 1937г. они были переданы Музею Культуры имени Витаутаса Великого в Каунасе. При захоронении вблизи от западной стены древнего кладбища было обнаружено ещё несколько могил, но находок в них не найдено.

Летом 1938 Доктор Йонас Пузинас, тогдашний заведующий Доисторическим Музеем культуры имени Витаутаса Великого, посещая могильники в Панявежском уезде, посетил и Упитский могильник. Так как с 1927 г. При захоронении в новой части кладбища обнаруживали погребения прежнего времени, территорию, предназначенную для нового кладбища, необходимо было исследовать. По этой причине 13 июля 1938 г. П. Куликаускас был направлен исследовать Упитский могильник. Раскопки продолжались до 2 августа 1938 г. Были исследованы ещё не захороненные места, и по возможности, промежутки между новыми могилами. Работали ежедневно с 5 часов утра до 8 часов вечера, от 6 до 15 рабочих. Всего в Упитском могильнике была обнаружена 51 могила, было исследовано 1352 м² общей площади. Могильник был исследован и квадратными перекопами, длина которых 10 м, ширина - 3 метра при помощи перекопи. Для наблюдения поперечного сечения между перекопами оставляли неперекопанные промежутки до 0,5 м, которые позже ликвидировались при рытье рядом с ними других перекопов. Раскопки проводились слоями на штык, а дно перекопа очищали. Обнаруженные пятна, следы обугления (горения), группы камней были описаны, отмечены на плане и сфотографированы.

В подозрительных местах, могли быть следы обуглений, землю пересевали.

Грунт по всей площади могильника был неоднородный из север-восточной стороне - легкий песчанник, ближе к Вешетскому болоту - суглинок.

В Упите обнаружены только грунтовые могилы с труположением. Достаточно редко усопшие хоронились рядом друг с другом. Могилы были обнаружены

на глубине 0,6-1,5 метров, несколько могил - на глубине 0,2-0,5 метров. Умершие лежали в разных направлениях. Больше всего обнаружено могил, в которых головы покойников повернуты на северо-запад (16 могил), 10 - на северо-восток, 8 - на юго-восток, 7 - на юго-запад и несколько на юг, запад и север. Все умершие захоронены навзничь, только в могиле № 2 усопший был уложен ничком. Некоторые могилы были обложены несколькими камнями. Усопшие скорее всего были захоронены без гроба. Только в могиле № 8 замечены ясные следы деревянного дощатого гроба. В юго-восточной части могильника обнаружена часть каменного венца, скорее всего фрагменты бывшего кургана.

Могилы, исследованные в Упите, можно разделить на 4 группы: мужские, женские, детские и двойные. Двойными могилами считаются те, в которых два умерших захоронены в одной яме. Таковыми являются могилы № 5, 6, 7, 20, 31 и 44.

В статье представлена опись всех открытых могил, в которой указано их местонахождение, окружавшие могилу камни, глубина захоронения, ориентация, длина скелета, положение рук, погребальное одеяние.

Множество следов обуглений обнаружено на юго-восточной и юго-западной части могильника, вблизи амбара настоятеля. Обнаруженные следы горения связываются с обрядами.

В шести Упитских могильниках обнаружены разнообразные находки (см. табл. № 1). К украшениям относятся ошейники, браслеты, кольца, застёжки. В Упите до сих пор обнаружено 7 ошейников, среди которых 4 с коническими концами, 2 - с ложкообразными наконечниками и один ошейник из проволоки круглого сечения с утонченными концами, один конец которого кончается крючком, а другой - петлей. Упитские ошейники отличаются один от другого способом фрагментики конических наконечников и толщиной дужки. Ошейники датируются первой половиной II-V вв. В Упите обнаружены 2 ложкообразных ошейника. Серебряный ошейник обнаружен в женской могиле № 7, бронзовый - в разрушенной могиле вместе с другими украшениями. Ложкообразные ошейники обнаруживаем чаще всего в Литве, так как Литва являлась центром их распространения. Они датируются началом III-VI вв. В Упитской женской могиле № 1 обнаружен один ошейник с утонченными концами, обвитыми проволокой. Он датируется V в.

В Упитском могильнике в шести могилах обнаружены стеклянные и янтарные бусы. Их форма достаточно различна. Бусы обнаружены в бечёвках. В могиле № 3 обнаружена бечёвка, состоящая из 60 бусин, и могиле № 37 - нанизаная бечёвка из 37 бусин, в могиле № 46 - бечёвка из 11 янтарных бусин. Упитские бусы следует отнести к IV-V вв. В Упитском могильнике обнаружено два нагрудных украшения, скорее всего находившиеся в одной могиле. Один из них состоит из цепочки, к концам которой было навешено по одной дугообразной застёжке со складной ножкой. Другое нагрудное украшение состоит из 15 полудугообразных подвесок, извилины и подвесок. Такие нагрудные

украшения являются исконно литовскими и относятся к IV-V вв. Среди украшений ещё была обнаружена подвеска с цепочками. Восемь застёжек, обнаруженных в могильнике, разделяются на 3 группы: окружные, дугообразные с загнутой ножкой и железные дугообразные с трёхугольной ножкой и высокой и тонкой дужкой. Обнаружена одна круглая ажурная застёжка. Она датируется IV в. 4 дугообразные застёжки обнаружены в разных могилах. В Упите обнаруженные застёжки являются переходного периода. Они вмещаются между ранними дугообразными с загнутой ножкой и кольцевыми застёжками. Принимая во внимание их форму и другой могильный инвентарь их можно отнести к началу V в. Железные дугообразные застёжки обнаружены в Упитских могилах № 10 и 46. Обе застёжки сохранившиеся в плохом состоянии датируются V-VII вв. Обнаружены трёх типов Упитские булавки: с бочонкообразной головкой, кольцеобразные и железные посоховидные. Обнаружена одна булавка с бочонкообразной головкой. Она датируется III-IV вв. В Упите обнаружены две кольцеобразные булавки. Они использовались с конца III до V веков. Гвоздеобразная булавка обнаружена у нагрудного украшения, датируемого V в. Самыми многочисленными являются посоховидные булавки, обнаруженные в 16 могилах. Все они разорены, неповреждённой осталась только одна. Железные посоховидные булавки разделяются на два типа. В одних могилах обнаруженные булавки имеют небольшую головку, кончик, пригнутый к основе булавки, отогнутый и завёрнутый или головка закрыта. Другие железные булавки имеют большую головку и сами значительно длиннее. В Упите обнаружены железные посоховидные булавки относятся к IV-V вв. Самую многочисленную группу украшений в Упитском могильнике составляют браслеты. Они обнаружены в 35 могилах, а в шести могилах - случайно. Чаще всего в каждой могиле обнаружено по два браслета, в могилах № 37 и № 13 - по 4, а в могиле № 7 у женского скелета было обнаружено даже 12 браслетов. Все в Упите обнаруженные браслеты являются полосовыми. Выделяются браслеты древнего и среднего железного веков. Древнему железному веку характерны браслеты трёхугольного, четырёхугольного или полукруглого поперечного сечения с суженными или заходящими кончиками, украшенными косыми поперечными насечками, елочным узором или рядами точек. К среднему железному веку относятся полосовые браслеты трёхугольного поперечного сечения или плоские браслеты, украшенные поперечными насечками и ромбическим орнаментом. В Упитском могильнике обнаружены 3 единицы колец. Это спиральные кольца, датируемые концом IV-VI вв. К орудиям труда относятся топора. В Упитских мужских могилах обнаружено 7 железных топоров с узким лезвием. Они бывают с расширенным обухом от 14,1 до 23,4 см длин. Упитские топоры с узким лезвием датируются IV-V вв. В шести могилах обнаружены небольшие серпа и слегка выгнутые, подобные ножам. В могильнике ещё обнаружены 3 складных ножа, 6 железных шил, одна железная игла, сохранившаяся в плохом состоянии, плоское каменное веретено.

Среди других изделий в могиле № 6 у скелета А обнаружена четырёхугольная пряжка трёхугольного поперечного сечения. Она датируется V в. В могиле № 8 обнаружен брусок из черноватого камня четырёхугольного поперечного сечения с округлёнными ребрами, который относится к IV в. В шести Упитских могилах обнаружены бронзовые извилины 2 типов, изготовленные из трёхугольной и плоской проволоки. Они украшали одежду или были составной частью других украшений. В могиле № 4 было обнаружено редкое бронзовое колесообразное украшение скорее всего датируемое IV-V вв.

Все могилы, обнаруженные во время исследований Упитского могильника, кроме могилы № 7 и случайно обнаруженной могилы, не отличались обилием находок. В мужских, женских и детских могилах обнаружено разных украшений и орудий труда. Обнаруженный материал по роду соответствует материалу, обнаруженному в плоскостных могилах центральной части Литвы. Все изделия в Упите являются местного изготовления и относятся к IV-V вв. Импортированные только мелкие эмалевые бусы и, может быть, серебряный петельный шейник, обнаруженный в могиле № 1. К концу древнего железного века относятся следующие обнаруженные в Упите изделия: шейник с коническими наконечниками, ложкообразный шейник, обнаруженный в могиле № 7, полосовые браслеты с суженными концами плоского поперечного сечения, более массивные браслеты плоского поперечного сечения, эмалевые мелкие цветные бусы, шпильки с бочонкообразной головкой, часть кольцеобразных шпилек, круглая застёжка с цепочками, бронзовые извилины трёхугольного поперечного сечения, кольца из проволоки трёхугольного сечения с отогнутыми витыми концами, в могиле № 8 обнаружен топор с узким лезвием, часть ножей (в могилах № 36, 45), серп и др. К первому веку среднего железного века относится серебряный шейник из проволоки круглого сечения, один кончик которого кончается петлей, второй - крючком; ложкообразный шейник, янтарные плоские и неправильной формы бусы, достаточно большие фаянсовые бусы и бусы двойного обрезного конуса из синего стекла, нагрудное украшение, состоящее из подвесок с жестянками, разделёнными извилинами, часть железных посоховидных более массивных шпилек, посоховидные железные и бронзовые дугообразные застёжки, поясная пряжка, бронзовые полосовые браслеты трёхугольного поперечного сечения, полосовые браслеты, украшенные поперечными полосками, более массивные топора с узким лезвием, часть серпов (в могилах № 1, 30, 46) и ножей.

По данному материалу видно, что в IV-V вв. жители Упита были оседлыми земледельцами. Характерной чертой Упитского могильника является то, что в нём не было обнаружено оружия. В могильнике чувствуется непрерывное культурное развитие двух веков. Можно предположить, что жители Упита IV-V вв. были прямыми наследниками носителей курганной культуры. Это видно из оставшихся в могильнике курганных следов. В Упите проживали люди той же самой этнической группы, как и в могильниках, обнаруженных у Каунаса.

СПИСОК ИЛЛЮСТРАЦИИ

- Р и с . 1 . План ситуации Упитского могильника: 1 — могильник (новое кладбище), 2 — городище (гора Чичинскаса), 3 — старое кладбище
- Р и с . 2 . Расположение исследованных площадей в Упитском могильнике
- Р и с . 3 . Общий план расположения могил в исследованных площадях
- Р и с . 4 . Каменный венец кургана с восточной стороны (Музей культуры Витаутаса Великого в Каунасе (далее — МКВВ), инв. № 900)
- Р и с . 5 . Каменный венец кургана с южной стороны (МКВВ, инв. № 901)
- Р и с . 6 . Камни в раскопе V с юго-восточной стороны (МКВВ, инв. № 899)
- Р и с . 7 . Могила № 17 и часть каменного венца (МКВВ, инв. № 903)
- Р и с . 8 . Груша камней в раскопе IV рядом с дорожкой (МКВВ, инв. № 902)
- Р и с . 9 . Группа камней (МКВВ, инв. № 898)
- Р и с . 10 . Могила № 1 (МКВВ, инв. № 843)
- Р и с . 11 . Деталь могила № 1 (МКВВ, инв. № 845)
- Р и с . 12 . Древности среднего железного века из могилы № 1 (булавка (2) из могилы № 16, шейная гривка (3) из могилы № 37) (МКВВ, инв. № 929)
- Р и с . 13 . Могила № 3 (МКВВ, инв. № 846)
- Р и с . 14 . Могила № 4 (МКВВ, инв. № 848)
- Р и с . 15 . Двойная могила № 5 (МКВВ, инв. № 850)
- Р и с . 16 . Двойная могила № 6 (МКВВ, инв. № 851)
- Р и с . 17 . Двойная могила № 7 (МКВВ, инв. № 845)
- Р и с . 18 . Находки могила № 7 (МКВВ, инв. № 923)
- Р и с . 19 . Могила № 8 (МКВВ, инв. № 855)
- Р и с . 20 . Двойная могила № 7, ноги (МКВВ, инв. № 845)
- Р и с . 21 . Могила № 12 (МКВВ, инв. № 859)
- Р и с . 22 . Могила № 13 (МКВВ, инв. № 861)
- Р и с . 23 . Могила № 14 (МКВВ, инв. № 862)
- Р и с . 24 . Могила № 16 (МКВВ, инв. № 864)
- Р и с . 25 . Могила № 17 и каменный венец (МКВВ, инв. № 903)
- Р и с . 26 . Могилы № 18 и № 19 (МКВВ, инв. № 866)
- Р и с . 27 . Могила № 21 (МКВВ, инв. № 867)
- Р и с . 28 . Могила № 23 (МКВВ, инв. № 868)
- Р и с . 29 . Могила № 24 (МКВВ, инв. № 869)
- Р и с . 30 . Могила № 25 (МКВВ, инв. № 871)
- Р и с . 31 . Могила № 28 (МКВВ, инв. № 873)
- Р и с . 32 . Могила № 30 (МКВВ, инв. № 874)
- Р и с . 33 . Могила № 31 (МКВВ, инв. № 875)
- Р и с . 34 . Могила № 20 (МКВВ, инв. № 876)
- Р и с . 35 . Могила № 33 (МКВВ, инв. № 877)
- Р и с . 36 . Могила № 34 (МКВВ, инв. № 880)
- Р и с . 37 . Могила № 36 (МКВВ, инв. № 881)
- Р и с . 38 . Могила № 37 (МКВВ, инв. № 883)
- Р и с . 39 . Могила № 38 (МКВВ, инв. № 885)
- Р и с . 40 . Могила № 39 и № 40 (МКВВ, инв. № 887)
- Р и с . 41 . Могила № 42 (МКВВ, инв. № 888)
- Р и с . 42 . Могила № 43 (МКВВ, инв. № 889)
- Р и с . 43 . Могила № 44 (МКВВ, инв. № 890)
- Р и с . 44 . Могила № 45 (МКВВ, инв. № 892)
- Р и с . 45 . Могила № 46 (МКВВ, инв. № 895)
- Р и с . 46 . Могила № 47 (МКВВ, инв. № 896)
- Р и с . 47 . Могила № 50 (МКВВ, инв. № 897)